

वित्तीय क्षेत्र सुधार र स्थायित्वप्रति

नेपाल राष्ट्र बैंक प्रतिवद्ध

१. नेपाल राष्ट्र बैंक २०६२ बैशाख १४ गते आफ्नो स्थापनाकालको ४९ औं वर्ष पूरा गरी ५० औं वर्षमा प्रवेश गरेको छ । यस बैंकको स्वर्णजयन्तीका अवसरमा म बैंकमा कार्यरत समस्त कर्मचारीवर्ग तथा समस्त शुभेच्छुकहरुप्रति हार्दिक कृतज्ञता ज्ञापन गर्दछु ।
२. बैंक स्थापनाको ५० वर्षे समयावधिमा नेपाली अर्थतन्त्रको संरचनामा आमूल परिवर्तन आएको छ । आर्थिक नीतिहरुमा समयसापेक्ष परिवर्तन भई नेपाल आज उदार तथा खुला अर्थतन्त्रको रूपमा विकसित भइरहेको छ । यसै पृष्ठभूमिमा नेपाल राष्ट्र बैंक ऐन, २०५८ ले निर्दिष्ट गरेका उद्देश्यहरु जस्तै मूल्य स्थिरता, शोधनान्तर सुदृढीकरण, सुरक्षित, स्वस्थ तथा सक्षम भुक्तानी प्रणालीको विकास र बैंकिङ्ग एवम् वित्तीय प्रणालीको प्रवर्द्धन र सुधार गर्दै अर्थतन्त्रको दीर्घो विकासप्रति प्रतिवद्ध यस बैंकले विगत एक वर्षभित्र सम्पादन गरेका महत्वपूर्ण कार्यहरु तथा कार्यान्वयनमा ल्याएका नीतिगत व्यवस्थाहरुका सम्बन्धमा यस अवसरमा केही प्रकाश पार्न चाहन्छु । यस सन्दर्भमा सर्वप्रथम विश्व अर्थतन्त्रमा देखापरेका सामयिक प्रवृत्तिहरुबारे छोटो विश्लेषण प्रस्तुत गर्दछु ।

विश्व अर्थतन्त्र

३. सन् २००३ को उत्तरार्द्ध र सन् २००४ को पूर्वार्द्धमा विश्वको आर्थिक वृद्धिदर औसतमा झण्डै छ प्रतिशत रहेकोमा औद्योगिक उत्पादन र विश्व व्यापारमा आएको सुस्तताले यो वर्षको आर्थिक वृद्धि केही खुम्चिएको छ । अन्तर्राष्ट्रिय मुद्रा कोषको World Economic Outlook (April, 2005) अनुसार विश्वको आर्थिक वृद्धिदर सन् २००४ मा ५.१ प्रतिशत रहेकोमा सन् २००५ मा ४.३ प्रतिशत रहने अनुमान गरिएको छ । विकासशील एसिया (चीन, भारत र आसियान-४ (इण्डोनेशिया, फिलिपिन्स, मलेशिया र थाईल्याण्ड) को आर्थिक वृद्धिदर सन् २००४ मा ८.२ प्रतिशत रहेकोमा सन् २००५ मा ७.४ प्रतिशत रहने अनुमान छ । दक्षिण एसिया (नेपाल, बंगलादेश, भारत, मालद्विभ्स, पाकिस्तान र श्रीलंका) को आर्थिक वृद्धिदर सन् २००४ मा ७.१ प्रतिशत रहेकोमा सन् २००५ मा ६.५ प्रतिशत रहने अनुमान गरिएको छ । नव-औद्योगिक एशियाली अर्थतन्त्रहरु (कोरिया, ताईवान, हङ्कङ्ग र सिङ्गापुर) को आर्थिक वृद्धिदर सन् २००४ मा ५.५ प्रतिशत रहेकोमा सन् २००५ मा चार प्रतिशत मात्र रहने अनुमान छ । नेपालका छिमेकी मुलुकहरुमध्ये भारतको आर्थिक वृद्धिदर सन् २००४ मा ७.३ प्रतिशत रहेकोमा सन् २००५ मा ६.७ प्रतिशत रहने अनुमान छ । त्यस्तै, चीनको आर्थिक वृद्धिदर सन् २००४ मा ९.५ प्रतिशत रहेकोमा सन् २००५ मा ८.५ प्रतिशत रहने अनुमान छ ।
४. उपभोक्ता मूल्य वृद्धिदर विकसित मुलुकहरुमा सन् २००४ मा दुई प्रतिशत रहेकोमा सन् २००५ मा दुई प्रतिशत नै रहने अनुमान छ । अरु उदियमान विकासशील मुलुकहरुको मूल्य वृद्धिदर सन् २००४ मा ५.७ प्रतिशत रहेकोमा सन् २००५ मा ५.५ प्रतिशत रहने अनुमान छ । भारतमा सन् २००४ मा ३.८ प्रतिशत मूल्य वृद्धि रहेकोमा सन् २००५ मा चार प्रतिशत रहने अनुमान छ । चीनमा सन् २००४ मा ३.९ प्रतिशत रहेको मूल्य वृद्धि सन् २००५ मा तीन प्रतिशत रहने अनुमान रहेको छ ।

नेपालको समष्टिगत आर्थिक स्थिति

कुल गार्हस्थ्य उत्पादन

५. आर्थिक वर्ष २०६०/६१ मा कुल गार्हस्थ्य उत्पादनको वृद्धिदर साधनको लागत मूल्य (Factor Cost) तथा उत्पादकको मूल्य (Producers' Prices) मा क्रमशः ३.३ प्रतिशत र ३.५ प्रतिशत रत्यो भने क्षेत्रगत आधारमा कृषितर्फ वृद्धिदर ३.९ प्रतिशत र गैर-कृषितर्फ ३.१ प्रतिशत रत्यो । आर्थिक वर्ष २०६१/६२ मा मौसमको प्रतिकूलता, सरकारी पूँजीगत खर्चमा न्यूनता, पर्यटक आगमनमा कमी, उद्योगहरुको रुग्णता जस्ता कारणहरु रहेतापनि शान्ति सुरक्षाको स्थितिमा आएको क्रमिक सुधार तथा विश्व अर्थतन्त्रमा देखिएका सकारात्मक संकेतहरुका कारण सेवा क्षेत्रको वृद्धि दर सामान्य रहने अनुमानका आधारमा समग्र आर्थिक वृद्धिदर ३.६ प्रतिशत रहने अनुमान गरिएको छ । उक्त वृद्धिदर अन्तर्गत कृषि क्षेत्रको उत्पादन ३.४ प्रतिशतले र गैर-कृषि क्षेत्रको उत्पादन ३.७ प्रतिशतले बढ्ने अनुमान छ ।

६. आर्थिक वर्ष २०६१/६२ मा अधिराज्यका केही भागमा सुख्खा तथा केही भागमा बाढीको कारणले कृषिजन्य गार्हस्थ्य उत्पादनमा झण्डै २० प्रतिशत अंश ओगट्ने धान बालीको उत्पादन ३.७ प्रतिशतले घट्ने अनुमान रहेकोले समग्र कृषिजन्य गार्हस्थ्य उत्पादन ३.४ प्रतिशतले मात्र बढ्ने अनुमान गरिएको छ ।
७. आर्थिक वर्ष २०६१/६२ को हालसम्म प्राप्त तथ्याङ्कका आधारमा औद्योगिक वस्तुहरूको उत्पादन स्थिति मिश्रित रहे तापनि आर्थिक वर्ष २०६०/६१ को तुलनामा समग्र औद्योगिक उत्पादनमा केही वृद्धि हुने अनुमान छ । शान्तिसुरक्षाको स्थितिमा क्रमिक सुधार, भारततर्फ निर्यात वृद्धि तथा उपभोग्य वस्तुहरूको बढ्दो मागका कारण उत्पादनमा वृद्धि जस्ता कारणहरूले औद्योगिक उत्पादनमा वृद्धि हुने अनुमान गरिएको हो । अमेरिकी कोटा खारेजीको कारण प्रमुख निर्यातजन्य वस्तु तयारी पोशाक तथा पश्मिनाको उत्पादन घट्ने क्रम जारी रहेको छ ।
८. आर्थिक वर्ष २०६१/६२ मा सरकारी पूँजीगत खर्च न्यून भएतापनि राजधानी लगायत अधिराज्यका शहरी क्षेत्रमा निजी आवास निर्माणको वृद्धिबाट निर्माण उपक्षेत्रको उत्पादन २.६ प्रतिशतले बढ्ने अनुमान छ भने निर्माण उपक्षेत्रको प्रभाव तथा आन्तरिक बसाई-सराईको कारण औद्योगिक उत्पादन, खानी तथा उत्खनन् उपक्षेत्रहरूको वृद्धिदर क्रमशः २.१ प्रतिशत र १.२ प्रतिशत रहने अनुमान छ । त्यस्तै, आन्तरिक विद्युत खपतमा वृद्धि भएका कारण विद्युत, ग्याँस तथा पानी उपक्षेत्रको आर्थिक वृद्धिदर ३.५ प्रतिशत पुग्ने अनुमान छ ।
९. आन्तरिक व्यापार तथा पर्यटन क्षेत्रमा प्रतिकूल प्रभाव परेको कारण आर्थिक वर्ष २०६०/६१ मा ६.४ प्रतिशतले बढेको व्यापार, रेष्टुरेण्ट र होटेल उपक्षेत्रको उत्पादन आर्थिक वर्ष २०६१/६२ मा ४.९ प्रतिशतले मात्र वृद्धि हुने अनुमान छ । तर यातायात क्षेत्रमा संख्यात्मक वृद्धिको साथै दूरसंचारका क्षेत्रको सेवा विस्तारका कारण यातायात सञ्चार एवम् भण्डारण उपक्षेत्रको आर्थिक वृद्धिदर ५.१ प्रतिशत पुग्ने अनुमान छ भने वित्तीय क्षेत्रबाट उपभोग्य कर्जा लगायतमा वृद्धि भएको कारण निजीक्षेत्रमा प्रवाहित कर्जा विस्तार र काठमाडौँ एवम् अन्य शहरी क्षेत्रहरूमा घर जग्गा कारोबारमा केही वृद्धि भएको कारण वित्त तथा घर जग्गा उपक्षेत्रको उत्पादन ३.९ प्रतिशतले बढ्ने अनुमान छ । त्यस्तै सुरक्षा निकायको सुदृढीकरण र निजामति कर्मचारीहरूको विशेष भत्तामा भएको वृद्धि आदिका कारण सामुदायिक एवम् सामाजिक सेवा उपक्षेत्रको आर्थिक वृद्धिदर ४.१ प्रतिशतले बढ्ने अनुमान छ ।
१०. आर्थिक वर्ष २०५९/६० मा हवाईमार्गबाट कुल २,२८,९१६ पर्यटकहरू आएकोमा आर्थिक वर्ष २०६०/६१ मा ३३.६ प्रतिशतले बढी ३,०५,९४५ पर्यटकहरू नेपाल भ्रमणमा आएका थिए । यसमध्ये भारतीय पर्यटकहरूको आगमन १८.५ प्रतिशतले र तेश्रो मुलुकका पर्यटक आगमन ४१.६ प्रतिशतले बढेको थियो । चालू आर्थिक वर्षको प्रथम आठ महिनाको पर्यटक आगमन संख्या र ऋतुगत प्रभावलाई समेत विचार गर्दा बाँकी अवधिमा पर्यटक आगमन संख्यामा केही वृद्धि भई अघिल्लो वर्षकै हाराहारीमा पुग्ने अनुमान गरिएको छ ।

मौद्रिक स्थिति

११. आर्थिक वर्ष २०६१/६२ को प्रथम आठ महिनामा विस्तृत मुद्रा प्रदाय ५.९ प्रतिशतले वृद्धि भई रु. दुई खर्ब ९३ अर्ब ७० करोड पुगेको छ । गत वर्ष विस्तृत मुद्रा प्रदाय ६.७ प्रतिशतले बढेको थियो । खुद वैदेशिक सम्पत्तिको विस्तारमा आएको कमीले गर्दा अघिल्लो वर्षको तुलनामा यस वर्ष विस्तृत मुद्रा प्रदायको वृद्धिदर केही कम रहन गएको हो । यस वर्ष आवधिक निक्षेप ६.२ प्रतिशतले वृद्धि भई रु. एक खर्ब ९४ अर्ब ६८ करोड पुगेको छ । गत वर्षको सोही अवधिमा सो निक्षेप ९.० प्रतिशतले बढेको थियो । विगत केही समयदेखि रेमिट्यान्स आप्रवाहमा क्रमिक सुधार आईरहेको भएतापनि यस आर्थिक वर्षको शुरुको अवधिमा रेमिट्यान्स आप्रवाहमा आएको सीमान्त कमीले गर्दा यस वर्ष आवधिक निक्षेपको वृद्धिदर अघिल्लो वर्षको तुलनामा कम रहन गएको हो ।
१२. मौद्रिक योगाङ्कमा विस्तारकारी भूमिका खेल्ने खुद वैदेशिक सम्पत्ति (विदेशी विनिमय मुल्यांकन समायोजन समेत) यस वर्ष चार प्रतिशतले बढ्न गई रु. एक खर्ब ९ अर्ब ६२ करोड पुगेको छ । गत वर्ष खुद वैदेशिक सम्पत्ति १२.० प्रतिशतले बढेको थियो । गत वर्ष विश्व बैंकको गरीबी रणनीति कर्जा कार्यक्रम अन्तर्गत रु. पाँच अर्ब ५० करोड ऋण सहयोग प्राप्त भएको र यो वर्ष सेवा आय तथा विदेशी ऋण आप्रवाहमा केही कमी आएकाले खुद वैदेशिक सम्पत्ति वृद्धि अघिल्लो वर्षको तुलनामा न्यून रहन गएको हो ।

१३. साधन वृद्धिको तुलनामा खर्च बढ्न नसकेकोले श्री ५ को सरकारको नेपाल राष्ट्र बैंकमा नगद मौज्दात रहन गएको छ । यहि कारणले मौद्रिक क्षेत्रको श्री ५ को सरकारमाथिको खुद दाबी यस वर्ष ३.३ प्रतिशतले घटी रु. ६० अर्ब २५ करोडमा भरेको छ । गत वर्ष पनि सो दाबी १३.४ प्रतिशतले घटेको थियो ।
१४. यस वर्ष मौद्रिक क्षेत्रको गैह्र वित्तीय संस्थानहरूमाथिको दाबी ५०.८ प्रतिशतले बढ्न गई रु. चार अर्ब ४० करोड पुगेको छ । वाणिज्य बैंकहरूबाट नेपाल आयल निगमलाई गएको कर्जामा भएको वृद्धिको कारण उक्त दाबीमा वृद्धि भएको हो । गत वर्ष सो दाबी ०.३ प्रतिशतले घटेको थियो । मौद्रिक क्षेत्रको वित्तीय संस्थानहरूमाथिको दाबी गत वर्ष १०.९ प्रतिशतले बढेको तुलनामा यस वर्ष १.२ प्रतिशतले घट्न गई रु. १३ अर्ब १८ करोडमा भरेको छ । ग्रामीण विकास बैंकहरू तथा विकास बैंकहरूले नेपाल राष्ट्र बैंकबाट उपयोग गरेको केही पुनरकर्जा चुक्ता गरेकोले मौद्रिक क्षेत्रको वित्तीय संस्थानहरूमाथिको दाबी घट्न गएको हो ।
१५. मौद्रिक क्षेत्रको निजी क्षेत्रमाथिको दाबी गत वर्ष आठ प्रतिशतले बढेकोमा यस वर्ष १२.३ प्रतिशतले बढ्न गई रु. एक खर्ब ९३ अर्ब ७२ करोड पुगेको छ । वाणिज्य बैंकहरूले उपभोग्य कर्जा विस्तार गरेको कारण निजी क्षेत्रमाथिको दाबी यस वर्ष बढ्न गएको हो ।
१६. बैंकिङ क्षेत्रको कुल आन्तरिक कर्जा यस वर्ष ८.१ प्रतिशतले बढ्न गई रु. दुई खर्ब ७१ अर्ब ५४ करोड पुगेको छ । गत वर्ष कुल आन्तरिक कर्जा २.९ प्रतिशतले मात्र बढेको थियो । कुल आन्तरिक कर्जामा श्री ५ को सरकारको अंश गत वर्ष २३.४ प्रतिशत रहेकोमा यस वर्ष २२.३ प्रतिशतमा भरेको छ ।
१७. मुद्रा प्रदायमा संकुचनकारी भूमिका खेल्ने खुद अमौद्रिक दायित्व (विदेशी विनिमय मुल्यांकन समायोजन समेत) यस वर्ष १०.२ प्रतिशतले बढ्न गई रु. ८७ अर्ब ४६ करोड पुगेको छ । गत वर्ष खुद अमौद्रिक दायित्व १.६ प्रतिशतले बढेको थियो । यस वर्ष खुद आन्तरिक सम्पत्ति (विदेशी विनिमय मूल्याङ्कन समायोजन समेत) ७.१ प्रतिशतले बढ्न गई रु. एक खर्ब ८४ अर्ब ८ करोड पुगेको छ । गत वर्ष खुद आन्तरिक सम्पत्ति ३.६ प्रतिशतले मात्र बढेको थियो । मौद्रिक क्षेत्रको कुल आन्तरिक कर्जा वृद्धिका कारणले यस वर्ष खुद आन्तरिक सम्पत्ति बढी दरले विस्तार भएको हो ।
१८. मुद्रा गुणकको आधारमा मुद्रा प्रदाय विश्लेषण गर्दा मुद्रा प्रदायका दुई प्रत्यक्ष कारकहरूमध्ये संचित मुद्रा (reserve money) यस अवधिमा ३.४ प्रतिशतले घटेतापनि मुद्रा गुणकमा विस्तार आएकोले मौद्रिक विस्तार हुन गएको हो । उदाहरणको लागि गत वर्ष संकुचित मुद्रा गुणक (M_1) ०.९८९ रहेकोमा यस वर्ष १.०८५ रहेको छ । त्यसैगरी विस्तृत मुद्रा गुणक (M_2) गत वर्ष रु. ३.०३१ रहेकोमा यस वर्ष ३.२१९ रहेको छ । अनिवार्य नगद अनुपात घटाइएको र वाणिज्य बैंकहरूले पनि विगतमा कायम गर्दै आएको अधिक तरलता अनुपातमा कमी ल्याएका कारण यस वर्ष दुवै मौद्रिक गुणाङ्कमा वृद्धि भएको हो ।

मूल्य स्थिति

उपभोक्ता मूल्य सूचकाङ्क

१९. विन्दुगत आधारमा शहरी क्षेत्रको उपभोक्ता मूल्य सूचकाङ्कको आधारमा २०६१ फाल्गुणमा समग्र मूल्य वृद्धिदर ५.७ प्रतिशत रहेको छ । गतवर्ष यसै अवधिमा सो वृद्धिदर ४.४ प्रतिशत रहेको थियो । यस वर्ष पेट्रोलियम पदार्थमा नेपाल आयल निगमले तीन पटक गरी औसत ३५.७ प्रतिशतले मूल्य वृद्धि गरेको, चिनीको आपूर्ति स्थिति सुदृढ नभएको कारण अप्रत्यासित मूल्य बढेको, मौसम अनुकूल नभएको कारण धानको उत्पादनमा कमी आई चामलको मूल्यमा केही चाप परेकोले मूल्य सूचकाङ्कमा वृद्धि भएको हो । समीक्षा अवधिमा समूहगत मूल्य सूचकाङ्कतर्फ खाद्य तथा पेय पदार्थ समूह ४.७ प्रतिशतले र गैर-खाद्य तथा सेवा समूह ६.८ प्रतिशतले बढेको छ । गतवर्ष यी समूहहरूको मूल्य सूचकाङ्क क्रमशः ३.१ प्रतिशत र ५.७ प्रतिशतले बढेको थियो ।
२०. विन्दुगत आधारमा २०६१ फाल्गुणमा खाद्य तथा पेय पदार्थ समूह अन्तर्गतका उप-समूहहरूको मूल्य सूचकाङ्कमा चिनी तथा चिनीजन्य पदार्थको मूल्य उच्चदर (२५.५ प्रतिशत) ले बढेको छ । त्यसरी नै मासु, माछा र फुलको ९.१ प्रतिशतले, रेष्टुराको खानाको ७.४ प्रतिशतले, अन्न तथा अन्नबाट बनेका वस्तुहरूको ५.८ प्रतिशतले, तरकारी तथा फलफूलहरूको चार प्रतिशतले, दलहनको ३.६ प्रतिशतले, पेय पदार्थको ३.२ प्रतिशतले मूल्य वृद्धि भएको छ भने तेल तथा घ्यूको ७.५ प्रतिशतले र मरमसलाको मूल्यमा ४.९ प्रतिशतको कमी आएको छ । दूध तथा दुग्ध पदार्थको मूल्य वृद्धिदर भने गत वर्षकै स्तरमा स्थिर रहेको छ । गैर-खाद्य वस्तु तथा सेवा समूह अन्तर्गतका उप-समूहहरूको मूल्य सूचकाङ्कमा यातायात तथा सञ्चारको

१४.१ प्रतिशतले, घरायसी सामान तथा सेवाहरुको १२.३ प्रतिशतले, शिक्षा, शैक्षिक सामग्री तथा मनोरञ्जनको ४.६ प्रतिशतले, सूति तथा सूतिजन्य पदार्थहरुको २.५ प्रतिशतले, लत्ता कपडा तथा सिलाई ज्यालाको २.५ प्रतिशतले, जुत्ताको १.३ प्रतिशतले र औषधी तथा व्यक्तिगत हेरचाहको १.१ प्रतिशतले वृद्धि भएको छ । क्षेत्रगत आधारमा पहाड, काठमाडौं उपत्यका र तराईको मूल्य सूचकाङ्क क्रमशः ६.६ प्रतिशत, ६.१ प्रतिशत र ५.२ प्रतिशतले बढेको छ ।

२१. आर्थिक वर्ष २०६१/६२ को प्रथम आठ महिनामा उपभोक्ता मूल्य सूचकाङ्कमा आधारित औसत मुद्रास्फीति दर ३.७ प्रतिशत रहेको छ । गत वर्षको सोही अवधिमा औसत मुद्रास्फीति दर ५.१ प्रतिशत रहेको थियो । समीक्षा अवधिको औसत मूल्य वृद्धिदर गत समीक्षा अवधिको भन्दा कम दरले बढ्नुको प्रमुख कारण खाद्यान्न, तरकारी तथा फलफूल आदिको आपूर्ति स्थिति सुदृढ रहनुकोसाथै पेट्रोलियम पदार्थको मूल्य वृद्धिको प्रत्यक्ष तथा अप्रत्यक्ष प्रभाव आर्थिक वर्षका अघिल्ला महिनाहरुमा नदेखिनु रहेको छ । नेपाल आयल निगमले पेट्रोलियम पदार्थको मूल्यमा गरेको वृद्धि, मूल्य अभिवृद्धि गरेको दरमा भएको परिवर्तन तथा प्रमुख खाद्यान्न वस्तु चामलको मूल्यमा सामान्य रूपले वृद्धि भइरहेको परिप्रेक्ष्यमा चालू आर्थिक वर्षका पछिल्ला महिनाहरुको औसत मूल्य वृद्धिदर उच्च रहने अनुमान रहेको छ । यसै पृष्ठभूमिमा गत आर्थिक वर्ष औसत चार प्रतिशतले भएको मूल्य वृद्धि चालू आर्थिक वर्षमा ४.३ प्रतिशत कायम रहने अनुमान गरिएको छ ।

थोक मूल्य सूचकाङ्क

२२. २०६१ फाल्गुण महिनामा विन्दुगत आधारमा राष्ट्रिय थोक मूल्य सूचकाङ्क ८.५ प्रतिशतले वृद्धि भएको छ । गत वर्ष यस्तो सूचकाङ्क ३.६ प्रतिशतले वृद्धि भएको थियो । समूहगत रूपमा आयातीत वस्तुहरु, कृषि सम्बन्धी वस्तुहरु र स्वदेशमा उत्पादित वस्तुहरुको मूल्य सूचकाङ्कमा क्रमशः १२.४ प्रतिशत, ७.७ प्रतिशत र ४.३ प्रतिशतले वृद्धि भएको छ । अन्तर्राष्ट्रिय बजारमा पेट्रोलियम पदार्थ, प्लाष्टिक ग्यानुयल र निर्माण सामग्रीको मूल्य वृद्धिको कारण आयातीत वस्तुहरुको मूल्यमा उच्चदरले वृद्धि आएको छ भने यस वर्षको मौसम धान वालीको लागि अनुकूल नरहेको तथा भारतको कृषि उत्पादनमा समेत प्रतिकूल प्रभाव परेकोले खाद्यान्न तथा नगदे वालीको मूल्यमा चाप परी यो सूचकाङ्क गत वर्षको भन्दा उच्च दरले वृद्धि भएको छ ।

२३. चालू आर्थिक वर्षको प्रथम आठ महिनाको थोक मूल्य सूचकाङ्कको औसत वृद्धिदर ६.३ प्रतिशत रहेको छ । गत वर्षको यसै अवधिमा यो वृद्धिदर ४.५ प्रतिशत रहेको थियो । पेट्रोलियम पदार्थ, निर्माण सामग्री, नगदेवाली, चिनी तथा खाद्यजन्य वस्तुहरुको मूल्यमा आएको वृद्धिले औसत मूल्य वृद्धिदर गत वर्षको तुलनामा यस वर्ष उच्च रहेको छ । पेट्रोलियम पदार्थको मूल्य वृद्धिको प्रभाव यथावत रही रहने सम्भावना देखिएको र प्रमुख खाद्यान्न वाली धानको उत्पादन उत्साहजनक नरहेको कारण चामलको मूल्यमा आउने वृद्धिले बाँकी चार महिनाको औसत मूल्य वृद्धिदर उच्च नै रहने पूर्वानुमानको आधारमा गत वर्षको वार्षिक औसत थोक मूल्य सूचकाङ्कको वृद्धिदर ४.१ प्रतिशतको तुलनामा चालू वर्ष यो सूचकाङ्कको वृद्धिदर ६.५ रहने अनुमान छ ।

सरकारी वित्त स्थिति

२४. श्री ५ को सरकारको कुल खर्चलाई साधारण र विकास खर्चमा वर्गीकरण गर्ने गरिएकोमा आर्थिक वर्ष २०६१/६२ को आयव्ययको सार्वजनिक जानकारी बक्तव्य माफत यसमा परिवर्तन गरी चालु खर्च, पूँजीगत खर्च र साँवा भुक्तानी गरी तीन भागमा वर्गीकरण गरेको छ । चालू आर्थिक वर्षको प्रथम नौ महिनासम्ममा नगद प्रवाहमा आधारित तथ्याङ्क अनुसार कुल सरकारी खर्च गत आर्थिक वर्षको सोही अवधिको तुलनामा ८.९ प्रतिशतले वृद्धि भई रु. ५३ अर्ब ५० करोड पुगेको छ । गत वर्षको सोही अवधिमा सो खर्च ११.८ प्रतिशतले वृद्धि भएको थियो । यस अवधिमा चालु खर्चतर्फ रु. ३८ अर्ब ७८ करोड, पूँजीगत खर्चतर्फ रु. ६ अर्ब ९३ करोड र साँवा भुक्तानीतर्फ रु. ६ अर्ब ४० करोड खर्च भएको छ । गत वर्षको १२.४ प्रतिशत वृद्धि भएको सरकारको कुल साधन परिचालन यस अवधिमा १३.६ प्रतिशतले वृद्धि भई रु. ५२ अर्ब १५ करोड पुगेको छ । साधन परिचालनको प्रमुख स्रोतको रूपमा रहेको राजस्व परिचालन गत वर्ष १३.८ प्रतिशतले वृद्धि भएकोमा यस वर्ष ११.७ प्रतिशतले वृद्धि भई रु. ४६ अर्ब ३० करोड पुगेको छ । भन्सारबाट प्राप्त आय र मूल्य अभिवृद्धि करमा वृद्धि भएतापनि गैर कर राजस्वको वृद्धिदर ऋणात्मक भएको कारणले यस वर्ष गत वर्षको सोही अवधिको तुलनामा कुल राजस्व कम दरले मात्र वृद्धि भएको हो ।

२५. कुल सरकारी खर्चको तुलनामा कुल साधनको वृद्धिदर उच्च रहेको कारण यस अवधिमा बजेट घाटा ५८.३ प्रतिशतले घटी रु. १ अर्ब ३५ करोडमा सीमित रहेको छ । बजेट घाटा पूर्ति गर्ने क्रममा यस वर्ष आन्तरिक

ऋणबाट रु. ३ अर्ब ८६ करोड र वैदेशिक ऋणबाट रु. १ अर्ब ५८ करोड गरी जम्मा रु. ५ अर्ब ४४ करोड ऋण परिचालन गरिएको छ। यस रकमबाट बजेट घाटा पूर्ति गरी श्री ५ को सरकारको खातामा रु. ४ अर्ब १ करोड बचत रहन गएको छ। गत वर्षको यसै अवधिमा पनि श्री ५ को सरकारको खातामा रु. ५ अर्ब ८१ करोड रकम बचत रहेको थियो।

अन्तर्राष्ट्रिय व्यापार एवम् शोधनान्तर स्थिति

२६. नेपाल सन् २००४ को फेब्रुअरी महिनामा बिमस्टेक (BIMST-EC) को सदस्य भएको हो। यसले कृषि, उर्जा, मत्स्य व्यवसाय, पर्यटन, व्यापार तथा यातायात जस्ता मूलभूत छ क्षेत्रमा पारस्परिक सहयोग अभिवृद्धि गर्ने लक्ष्य राखेको छ। यस अन्तर्गत सन् २००४ को फेब्रुअरी ८ मा बिमस्टेकका अर्थमन्त्रीहरुको पाँचौँ बैठकद्वारा अनुमोदन गरिएको व्यापार सम्झौतामध्ये वस्तु सम्बन्धी व्यापार सम्झौता सन् २००६ देखि र सेवा तथा लगानी सम्बन्धी सम्झौता २००७ देखि लागू हुनेछ।
२७. सन् २००४ को जनवरीमा भएको सार्कको बाह्रौँ सार्क सम्मेलनले दक्षिण-एशियाली स्वतन्त्र व्यापार सम्झौता (SAFTA) को संरचनालाई अनुमोदन गरेको थियो। सन् २००६ को जनवरी १ देखि यो सम्झौता कार्यान्वयनमा आउने छ। यस सम्झौताको मुख्य उद्देश्य आपसी व्यापार तथा पारस्परिक आर्थिक सहयोग अभिवृद्धि गर्नु, व्यापार सम्बन्धी अवरोधहरु हटाउनु, स्वच्छ प्रतिस्पर्धाको लागि आवश्यक वातावरण तयार गर्नु, सम्झौता कार्यान्वयन तथा आपसी मतभेद सुल्झाउन प्रभावकारी संयन्त्रको निर्माण गर्नु तथा क्षेत्रीय सहयोगलाई अझ अभिवृद्धि गर्नु रहेका छन्।
२८. चालू आर्थिक वर्षको प्रथम आठ महिनामा गत आर्थिक वर्षको सोही अवधिको तुलनामा कुल निर्यात २.३ प्रतिशतले वृद्धि भई रु. ३६ अर्ब ९५ करोड पुगेको छ। गत वर्षको यसै अवधिमा कुल निर्यात ६.९ प्रतिशतले वृद्धि भएको थियो। समीक्षा अवधिमा भारततर्फको निर्यात २०.९ प्रतिशतले वृद्धि भई रु. २४ अर्ब ९० करोड पुगेको छ भने अन्य मुलुकतर्फको निर्यात २२.४ प्रतिशतले घटी रु. १२ अर्ब पाँच करोडमा सीमित रहेको छ। गत वर्षको सोही अवधिमा भारत तथा अन्य मुलुकतर्फको निर्यात वृद्धिदर क्रमशः ११.८ प्रतिशत र ०.९ प्रतिशत रहेको थियो। भारततर्फको निर्यात उल्लेख्यरूपमा वृद्धि हुनुमा वनस्पति घ्यू, जुटका सामान, कपडा, रसायन, जुस, पोलिष्टर धागो, खोटो, खयर, दाल आदिको निर्यात बढ्नु प्रमुख कारण रहेको छ। अन्य मुलुकतर्फ ऊनी गलैचा र जडिबुटिको निर्यात बढेतापनि तयारी पोशाक, दाल, चिया, हस्तकलाका सामान र नेपाली कागज तथा कागजका वस्तुहरुको निर्यात घटेको छ। त्यसैगरी, भारततर्फ दन्तमञ्जन, अदुवा, ढुटोको तेल, जी.आई.पाइप, एम.एस. पाइप, तयारी पोशाकजस्ता वस्तुहरुको निर्यात घटेको छ।
२९. समीक्षा अवधिमा भारतबाट भएको आयात ७.४ प्रतिशतले वृद्धि भएतापनि अन्य मुलुकबाट भएको आयात २२.४ प्रतिशतले घटेको हुँदा कुल आयात यस अवधिमा ५.७ प्रतिशतले ह्रास भई रु. ८१ अर्ब ५५ करोडमा सीमित भएको छ। गत वर्ष भारत र अन्य मुलुकबाट भएको आयात क्रमशः ७.६ प्रतिशत र ८.२ प्रतिशतले वृद्धि भएको थियो। चालू आर्थिक वर्षमा नेपालबाट हुने आयात घट्नुका मुख्य कारणहरु देहाय बमोजिम रहेका छन् :
- तयारी पोशाकको निर्यातमा प्राप्त हुँदै आएको कोटा सुविधा सन् २००५ को शुरुदेखि समाप्त भएको कारण तयारी पोशाक उद्योगहरुले आयात गर्ने कपडाको आयात सन् २००५ को जनवरी भन्दा अधिदेखि नै घट्नु शुरु भई त्यसपछिका दिनमा पनि घट्ने क्रममा रहेको कारण तयारी पोशाकको निर्यात तथा कपडाको आयातमा व्यापक कमी आउनु,
 - देशमा औद्योगिक क्रियाकलाप शिथिल रहेको कारण औद्योगिक कच्चा पदार्थहरुको आयातमा कमी आउनु,
 - पर्यटन व्यवसायमा विद्यमान शिथिलता तथा भारततर्फको निर्यातमा समय-समयमा देखापर्ने अन्याय जस्ता कुराहरुले पनि आयात केही प्रभावित हुनु र
 - विगत केही समयदेखि चीनको स्वशासित क्षेत्र तिब्बतबाट व्यापक रूपमा सस्तो मूल्यको उपभोग्य तथा विद्युतीय वस्तुहरु आयात हुने प्रवृत्ति रहनु।

३०. चालू आर्थिक वर्षको प्रथम आठ महिनाको अवधिमा तातोपानी भन्सार नाकाबाट भएको आयात गत वर्षको सोही अवधिको तुलनामा करीब २३ प्रतिशतले कमी भई रु. १९६ करोडमा भरिएको छ । त्यसतर्फबाट मुख्य गरी तयारी कपडा, भिडियो डेक, भी.सी.डी., डी.भी.डी., घडी आदि जस्ता सामानहरूको आयात घटेको छ ।
३१. चालू वर्ष निर्यातमा वृद्धि तथा आयातमा ह्रास भएको कारण कुल व्यापार घाटा ११.५ प्रतिशतले घटी रु. ४४ अर्ब ६० करोडमा सीमित रहेको छ भने निर्यात/आयात अनुपात गत वर्षको ४१.८ प्रतिशतबाट बढेर ४५.३ प्रतिशत पुगेको छ । त्यसैगरी भारततर्फको निर्यात तथा आयात बढेको तर अन्य मुलुकतर्फको निर्यात तथा आयात दुवैमा ह्रास आएको कारण कुल व्यापारमा भारतको अंश गत वर्षको ५६.२ प्रतिशतबाट वृद्धि भई यस वर्ष ६४.८ प्रतिशत पुगेको छ भने अन्य मुलुकतर्फको अंश सोहीअनुसार ४३.८ प्रतिशतबाट ३५.२ प्रतिशतमा भरेको छ ।
३२. शोधनान्तरतर्फ चालू आर्थिक वर्षको प्रथम छ महिनामा गत वर्षको सोही अवधिको तुलनामा व्यापार घाटा घटेतापनि खुद सेवा आयमा कमी आएको कारण चालू खातामा रु. १० अर्ब ८३ करोडको बचत भएको छ, जुन गत वर्षको सोही अवधिको तुलनामा २.२ प्रतिशतले कम हो । चालू खातामा बचत तथा विविध पूँजी आप्रवाहले गर्दा यस वर्षको प्रथम छ महिनामा रु. पाँच अर्ब ६४ करोडको शोधनान्तर बचत भएको छ । गत वर्षको यसै अवधिमा रु. आठ अर्ब ६० करोडको शोधनान्तर बचत भएको थियो । विदेशी विनिमय संचितितर्फ २०६० फाल्गुण मसान्तसम्मको तुलनामा २०६१ फाल्गुण मसान्तसम्ममा बैकिङ्ग क्षेत्रसँग रहेको कुल विदेशी विनिमय संचिति पाँच प्रतिशतले वृद्धि भई रु. एक खर्ब २९ अर्ब ९० करोड पुगेको छ । यसमध्ये परिवर्त्य संचिति १२.४ प्रतिशतले वृद्धि भई रु. एक खर्ब २३ अर्ब २२ करोड पुगेको छ । कुल संचितिमध्ये परिवर्त्य संचितिको अंश ९४.९ प्रतिशत र अपरिवर्त्य संचितिको अंश ५.१ प्रतिशत रहेको छ । यसरी अपरिवर्त्य संचितिको अंश कम हुनुका मुख्य कारणहरू देहाय बमोजिम रहेका छन् :
- आर्थिक वर्ष २०५९/६० भन्दा अधिसम्म परिवर्त्य विदेशी मुद्रा भुक्तानी गरी तेस्रो मुलुकबाट आयात गर्ने गरिएको पेट्रोलियम पदार्थ तत्पश्चात् भारतीय रुपैयाँ भुक्तानी गरी भारतबाट आयात गर्ने गरिएको,
 - तेस्रो मुलुकतर्फ वैदेशिक रोजगारीमा गएका नेपालीहरूले आफ्नो बचत स्वदेश पठाउनको लागि मनी ट्रान्सफर कम्पनीहरूले प्रभावकारी संजाल निर्माण गर्दै गएकोले यस्तो बचत परिवर्त्य मुद्रामा नै स्वदेशमा भित्रिने क्रम बढ्दै गएको,
 - ग्रामीण तथा दुर्गम क्षेत्रमा रहेका बैंक शाखाहरू क्रमिक रूपमा शहरी क्षेत्रमा केन्द्रित हुँदै गएका तथा कहिलेकाँही नक्कली भारतीय रुपैयाँ समेत देखापरेको कारण भारतीय रुपैयाँ बैंकमा साटनुको सट्टा सोभै चलनचल्तीमा ल्याउने प्रवृत्ति बढ्न गएको, तथा
 - हालको असहज परिस्थितिबाट बढी प्रभावित क्षेत्रका मानिसहरू सपरिवार नै भारतमा जाने क्रम बढ्दै गएको कारण उनीहरूको बचत न्यून हुनुको साथै भएको बचत पनि नेपालमा पठाउनु पर्ने आवश्यकता नहुने भएकोले पनि भारतीय रुपैयाँको संचिति प्रभावित भएको हो ।
३३. हालको आयात प्रवृत्तिलाई हेर्दा यो संचिति स्तरले १२.७ महिनाको वस्तु आयात र १०.७ महिनाको वस्तु तथा सेवा आयात धान्न पर्याप्त छ ।

पूँजी तथा शेयर बजार

३४. यस बैंकको नियमन परिधिमा रहेका १७ वाणिज्य बैंकहरू बाहेक २९ विकास बैंकहरू, पाँच ग्रामीण विकास बैंकहरू, ५९ वित्त कम्पनीहरू, सीमित बैकिङ्ग कार्य गर्न अनुमति प्राप्त २० सहकारी संस्थाहरू र ४७ गैर-सरकारी संस्थाहरू गरी १६० वटा अन्य बैकिङ्ग तथा वित्तीय संस्थाहरूको वित्तीय कारोबारमा यस आर्थिक वर्षको प्रथम छ महिनामा उल्लेखनीय वृद्धि भएको छ । २०६१ पौषमसान्तमा कुल वित्तीय सम्पत्तिमा अन्य बैकिङ्ग तथा वित्तीय संस्थाहरूको योगदान १६.५ प्रतिशत रहेको छ । यसैगरी गैर बैंक वित्तीय संस्थाहरूमध्ये बीमा कम्पनीहरूको संख्या १९ पुगेको छ । कुल वित्तीय सम्पत्तिमा गैर बैंक वित्तीय संस्थाहरूको योगदान ११.६ प्रतिशत रहेको छ । हुलाक सेवा विभागद्वारा संचालित हुलाक बचत बैंकहरूको संख्या ११७ पुगेको र त्यस्ता बैंकहरूले २०६१ चैत्र मसान्तसम्म रु. १० करोड २९ लाख बचत संकलन गरेका छन् ।
३५. निक्षेप स्वीकार गर्ने (नेपाल राष्ट्र बैंक र वाणिज्य बैंक बाहेक) अन्य बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूको आर्थिक वर्ष २०६१/६२ को प्रथम छ महिनासम्म निक्षेप र ऋण साधनको वृद्धिदर क्रमशः १३.५ प्रतिशत (रु. तीन

अर्ब ४९ करोड) र २३.३ प्रतिशत (रु. एक अर्ब ९७ करोड) रहेको छ । २०६१ पौष मसान्तसम्ममा अन्य बैकिङ्ग वित्तीय संस्थाहरूको कुल साधन, निक्षेप र ऋण क्रमशः रु. ८४ अर्ब ९२ करोड, रु. २९ अर्ब ३२ करोड र रु. १० अर्ब ४३ करोड पुगेको छ । यस्ता संस्थाहरूको चुक्ता पूँजी गत आर्थिक वर्षको प्रथम छ महिनाको तुलनामा यस आर्थिक वर्षको सोही अवधिमा १२.७ प्रतिशत (रु. ६७ करोड) ले वृद्धि भई २०६१ पौष मसान्तसम्म रु. पाँच अर्ब ९५ करोड पुगेको छ । आर्थिक वर्ष २०६१/६२ को पहिलो आठ महिनाको अवधिमा गत वर्षको सोही अवधिको तुलनामा कृषि विकास बैंकको कर्जा लगानी १६.९ प्रतिशत (रु. एक अर्ब) तथा असूली १५.० प्रतिशत (रु. ७६ करोड) ले वृद्धि भएको छ भने लगानीमा रहरहेको कर्जा ८.९ प्रतिशत (रु. एक अर्ब ७० करोड) ले वृद्धि भई २०६१ फाल्गुण मसान्तसम्म रु. २० अर्ब ८० करोड पुगेको छ ।

३६. २०६० फाल्गुण मसान्तसम्ममा वित्त कम्पनीको कुल साधन रु. २५ अर्ब ९३ करोड रहेकोमा २०६१ फाल्गुण मसान्तसम्ममा १२.२ प्रतिशत (रु. तीन अर्ब १५ करोड) ले वृद्धि भई रु. २९ अर्ब आठ करोड पुगेको छ । वित्त कम्पनीहरूको कर्जा तथा सापटी गत आर्थिक वर्षको प्रथम आठ महिनाको दाँजोमा यस वर्ष १८.४ प्रतिशत (रु. तीन अर्ब १२ करोड) ले वृद्धि भई २०६१ फाल्गुण मसान्तसम्ममा रु. २० अर्ब ११ करोड पुगेको छ ।

३७. यस बैंकले नेपाल धितोपत्र विनिमय बजारमा सूचीकृत भइसकेका बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूलाई चुक्ता पूँजी वृद्धि गर्न र सूचीकृत नभएकाहरूलाई सूचीकृत हुन निर्देशन जारी गरेका कारण शेयर निष्काशन तथा दोश्रो बजार कारोबारमा वृद्धि भएको छ । २०६० चैत्र मसान्तमा सूचीकृत कम्पनीको संख्या ११२ रहेकोमा २०६१ चैत्र मसान्तसम्ममा सो संख्या ९.८ प्रतिशतले वृद्धि भई १२३ पुगेको छ । २०६० चैत्र मसान्तसम्मको तुलनामा २०६१ चैत्र मसान्तसम्ममा सूचीकृत कम्पनीहरूको चुक्ता पूँजी २८.३ प्रतिशत (रु. तीन अर्ब ६८ करोड) ले वृद्धि भई रु. १६ अर्ब ६५ करोड पुगेको र बजार पूँजीकरण ६२.७ प्रतिशत (रु. २४ अर्ब ११ करोड) ले वृद्धि भई रु. ६२ अर्ब ५७ करोड पुगेको छ । २०६१ वैशाखदेखि चैत्र मसान्तसम्म गत वर्षको सोही अवधिको तुलनामा शेयरको रकमगत कारोबार ८.७ गुणा (रु. चार अर्ब ८५ करोड) ले वृद्धि भई रु. पाँच अर्ब ४८ करोड पुग्न गएको छ । २०६० चैत्र मसान्तको तुलनामा २०६१ चैत्र मसान्तमा नेप्से परिसूचकमा ९२.०४ विन्दु (४५.७ प्रतिशत) ले वृद्धि भई २९३.२६ पुग्न गएको छ । २०६१ चैत्र मसान्तसम्ममा नेपाल धितोपत्र विनिमय बजारमा सूचीकृत कम्पनीहरूको चुक्ता पूँजी र बजार पूँजीकरण कुल गार्हस्थ्य उत्पादनको क्रमशः ३.४ र १२.६ प्रतिशत रहेको छ ।

मौद्रिक तथा कर्जा व्यवस्थापन

३८. नेपाल राष्ट्र बैंक ऐन, २०५८ को दफा ९४ मा प्रत्येक वर्ष मौद्रिक नीति सम्बन्धी प्रतिवेदन सार्वजनिक जानकारीको लागि प्रकाशन गर्ने व्यवस्था भए बमोजिम मौद्रिक नीति सम्बन्धी तेश्रो प्रतिवेदनको रूपमा आर्थिक वर्ष २०६१/६२ को मौद्रिक नीति २०६१ श्रावण ४ गते सार्वजनिक भइसकेको छ । यसै क्रममा आर्थिक वर्ष २०६१/६२ को प्रथम छ महिनामा कार्यान्वयन गरिएका मौद्रिक नीति र मौद्रिक स्थितिको विवरण २०६१ फाल्गुण ४ गते सार्वजनिक भइसकेको छ ।

पुनरकर्जा र पुनरकर्जा दर

३९. मुलुकमा देखा परेको आर्थिक मन्दी एवं असहज परिस्थितिका कारण देशका उद्योगधन्दाहरूमा पर्न गएको प्रतिकूल असर कम गराउन श्री ५ को सरकारले आर्थिक वर्ष २०५८/५९ देखि रुग्ण उद्योग सम्बन्धी नीति तथा कार्यक्रम लागू गरेको सन्दर्भमा यस बैंकको आर्थिक वर्ष २०६०/६१ को मौद्रिक नीति तथा कार्यक्रममा वर्तमान औद्योगिक शिथिलताको स्थितिलाई दृष्टिगत गरी रुग्ण उद्योगहरूलाई सहूलियत दिन र पुनरुत्थान गर्न सघाउ पुऱ्याउने उद्देश्यले सहूलियत दरमा पुनरकर्जा दिने नीति लिइदै आइएकोमा त्यस्तो नीति चालू आर्थिक वर्षमा पनि जारी राखिएको छ । यसै क्रममा चालू आर्थिक वर्ष २०६१/६२ को लागि पनि साविककै शर्त र प्रक्रिया अनुसार रु. एक अर्बको पुनरकर्जा व्यवस्था गरिएको छ । रुग्ण उद्योगलाई प्रदान हुने यस्तो पुनरकर्जाको व्याजदर साविकको दुई प्रतिशतबाट १.५ प्रतिशतमा झार्न गरिएको छ । बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूले यस्तो पुनरकर्जा सुविधा उपयोग गर्दा सम्बन्धित ऋणीलाई ४.५ प्रतिशत व्याजदर कायम गर्नु पर्ने व्यवस्था मिलाइएको छ । यस आर्थिक वर्षको चैत्र मसान्तसम्ममा १३ वटा होटल तथा रिसोर्टलाई रु. ३३ करोड सात लाख ९२ हजार र चारवटा ठूला तथा मझौला उद्योगलाई रु. चार करोड २३ लाख गरी जम्मा रु. ३७ करोड ३० लाख ९२ हजार पुनरकर्जा प्रदान गरिसकिएको छ ।

४०. ग्रामीण विकास बैंकहरु तथा स्वदेशी मुद्रामा उपलब्ध गराइने निर्यात कर्जा र कृषि कर्जा समेतको लागि उपलब्ध गराइने पुनरकर्जा दर ४.५ प्रतिशतबाट १.५ प्रतिशत विन्दुले घटाई तीन प्रतिशत कायम गरिएको छ । विदेशी मुद्रामा बैंकहरुबाट प्रवाह हुने निर्यात कर्जाको लागि विदेशी मुद्रामा उपलब्ध गराइने पुनरकर्जा दरलाई यथावत दुई प्रतिशत कायम राखिएको छ । त्यसैगरी, असाधारण स्थितिमा वाणिज्य बैंकहरुको लागि अन्तिम ऋणदाताको रूपमा कर्जा प्रदान गर्दा र मौद्रिक नीतिको अडानको संकेतको रूपमा प्रयोग गरिने बैंकदर पनि यथावत ५.५ प्रतिशत कायम गरिएको छ ।

खुला बजार कारोबार

४१. आर्थिक वर्ष २०६१/६२ को बजेटमा रु. नौ अर्ब छ करोडको आन्तरिक ऋण उठाउने व्यवस्था छ । श्री ५ को सरकारको गैर-ऋण साधन परिचालन खर्चको स्थितिको हिसावले सन्तोषजनक रहेतापनि मौद्रिक व्यवस्थापन खासगरी खुलाबजार कारोबारलाई मौद्रिक लक्ष्यहरु हासिल गर्न बजेटमा व्यवस्था भएको कुल आन्तरिक ऋणमध्ये २०६१ श्रावणदेखि चैत्र मसान्तसम्ममा रु. तीन अर्ब ८५ करोड ८१ लाख आन्तरिक ऋण उठाइएको छ । यसमध्ये ट्रेजरी बिल्स रु. तीन अर्ब ६४ करोड र राष्ट्रिय वचतपत्र २१ करोड ६९ लाख उठाइएको छ ।
४२. आर्थिक वर्ष २०६१/६२ को मौद्रिक नीतिमा पुरानो दोस्रो खुला बजार कारोबार व्यवस्था खारेज गरेर तरलता अनुगमन र प्रक्षेपण संरचना एवम् मौद्रिक लक्ष्यहरुको स्थितिको आधारमा दोस्रो बजार कारोबार अन्तर्गत सोभै बिक्री बोलकबोल, सोभै खरीद बोलकबोल, रिपो बोलकबोल र रिभर्स रिपो बोलकबोल मार्फत् ट्रेजरी बिल्सको दोस्रो बजार कारोबारको परिमाण यस बैंकले निर्धारण गरी बोलकबोल प्रथाद्वारा कारोबार संचालन गर्ने कार्यको शुरुवात गरिएको छ । विगतमा दोस्रो बजार कारोबारको संचालन वाणिज्य बैंकहरुको अग्रसरतामा हुने गरेकोमा यस आर्थिक वर्षदेखि मौद्रिक नीतिको उद्देश्यको स्थितिको आधारमा हुने गरेको छ । यस क्रममा नेपाल राष्ट्र बैंकबाट आर्थिक वर्ष २०६१/६२ को प्रथम नौ महिना (२०६१ चैत्र) सम्ममा खुला बजार बिक्री बोलकबोल मार्फत रु. १० अर्ब ५० करोड तरलता प्रशोचन भयो भने सोही अवधिमा रु. एक अर्ब ३१ करोड खरीद बोलकबोल गरी तरलता प्रवाह गरियो । नेपाल राष्ट्र बैंकले रिपो बोलकबोल मार्फत रु. पाँच अर्ब ७६ करोड तरलता प्रवाह गर्‍यो । साथै, रिभर्स रिपो बोलकबोल मार्फत रु. चार अर्ब ५२ करोड तरलता प्रशोचन गर्‍यो । यसरी दोस्रो खुला बजार कारोबार मार्फत रु. सात अर्ब एक करोड तरलता प्रवाह गरियो र रु. १५ अर्ब १२ करोड तरलता प्रशोचन भयो । फलस्वरूप, दोस्रो खुला बजार कारोबार मार्फत रु. आठ अर्बले खुद तरलता प्रशोचन भयो । अर्कोतर्फ, नेपाल राष्ट्र बैंकले विदेशी मुद्रा बजारमा हस्तक्षेप गरी यस अवधिमा रु. तीन अर्ब ६२ करोड बराबरको अमेरिकी डलर बिक्री गर्‍यो भने सोही अवधिमा रु. २९ अर्ब २४ करोड बराबरको अमेरिकी डलर खरीद गरी खुद रु. २५ अर्ब ६२ करोडको तरलता प्रवाह भयो । तर वाणिज्य बैंकहरुको अधिक तरलतामा कमी आएको हुनाले २०६१ श्रावणमा ०.६२ प्रतिशत रहेको ९१ दिने भारित औसत ट्रेजरी बिल्सदर २०६१ चैत्र महिनामा ३.११ प्रतिशतमा उक्लेको छ ।
४३. आन्तरिक भूक्तानी व्यवस्थामा कुनै विघ्नबाधा नआओस् भन्ने उद्देश्यले आर्थिक वर्ष २०६१/६२ देखि यस बैंकबाट वाणिज्य बैंकहरुलाई एक दिनदेखि पाँच दिनसम्मको लागि स्थायी तरलता सुविधाको व्यवस्था भएको छ, र यस्तो तरलता सुविधा पूर्णतया धितोयुक्त रहेको छ । यस्तो तरलताको लागि धितोको रूपमा श्री ५ को सरकारको ट्रेजरी बिल्स र विकास ऋणपत्र राख्न सकिने व्यवस्था गरिएको छ । यो सुविधा अन्तर्गत सुरुमा धितोको अंकित मूल्यको ९० प्रतिशतसम्म कर्जा उपलब्ध गराइएको थियो भने २०६१/१७ देखि यस्तो सुविधा ट्रेजरी बिल्स र विकास ऋणपत्रको अंकित रकमको ५० प्रतिशतसम्म मात्र कर्जा सुविधा उपलब्ध गराइने व्यवस्था कायम गरिएको छ । साथै यो सुविधा रिभल्मीङ्ग आधारमा उपलब्ध गराउन सकिने व्यवस्था गरिएको छ । ट्रेजरी बिल्समा हुने दोस्रो बजार र अन्तरबैंक (मुद्रा) बजारको विकल्पको रूपमा रहने स्थायी तरलता सुविधाको दुरुपयोग नहोस् र दोस्रो खुला बजार कारोबार तथा अन्तरबैंक कारोबारमा प्रतिकूल असर नपरोस् भन्ने उद्देश्यले अर्थतन्त्रको तरलता र वित्तीय बजारको अवस्था हेरी यो सुविधाको लागि अतिरिक्त व्याजदर (पेनाल दर) निर्धारण गर्ने व्यवस्था छ । हाल ९१ दिने ट्रेजरी बिल्सको भारित औसत बढादरमा दुई प्रतिशत विन्दु थप गरी पेनाल व्याजदर निर्धारण गर्ने गरिएको छ । यस सुविधा अन्तर्गत २०६१ चैत्र मसान्तसम्म वाणिज्य बैंकहरुलाई रु. ४४ अर्ब २० करोड तरलता सुविधा प्रदान गरिएको छ ।
४४. मौद्रिक व्यवस्थापनको कार्यमा सघाउ पुऱ्याउने उद्देश्यले सरकारी ऋणपत्रहरुमध्ये विकास ऋणपत्र, राष्ट्रिय वचतपत्र र नागरिक वचतपत्र खरीदकर्ताहरुको लागि प्राथमिक तथा दोस्रो बजारको सुविधा उपलब्ध गराउन

तथा त्यस्ता ऋणपत्रहरूको दोस्रो बजारको विकासमा सहयोग पुर्याउने उद्देश्यले आर्थिक वर्ष २०६०/६१ को लागि जम्मा ३९ वटा, तोकिएका शर्तहरू पालना गर्नेगरी वाणिज्य बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूलाई बजार निर्माताको ईजाजत प्रदान गरिएकोमा यस आर्थिक वर्ष २०६१/६२ को लागि जम्मा ४६ वटा वाणिज्य बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूलाई बजार निर्माताको ईजाजत प्रदान गरिएको छ। यीमध्ये १२ वटा बजार निर्माताहरू उपत्यका बाहिर रही कारोबार गर्दै आएका छन्। विगतका वर्षहरूमा बजार निर्माण कार्यमा वित्त कम्पनीहरूको मात्र बाहुल्यता रहेकोमा यस वर्षदेखि वाणिज्य बैंक तथा सहकारी संस्थाको समेत राम्रो सहभागिता रहेको छ। बजार निर्माताहरूको संख्यात्मक वृद्धिले सरकारी ऋणपत्र खरीद तथा विक्रीकर्ताहरूले सहजरूपमा सुविधा प्राप्त गर्नसक्ने विश्वास लिइएको छ।

४५. विगतमा नेपाल राष्ट्र बैंकले बजारको अग्रसरतामा ट्रेजरी बिल्सको दोस्रो बजार कारोबार संचालन गरी तरलता प्रदान गर्ने गरिन्थ्यो र यस क्रममा जसको नाममा ट्रेजरी बिल्स निष्काशन भएको हो उसैलाई मात्र भुक्तानी दिने व्यवस्था थियो। आर्थिक वर्ष २०६१/६२ देखि नेपाल राष्ट्र बैंकले मौद्रिक व्यवस्थापनको उद्देश्य बाहेक दोस्रो बजार कारोबार नगर्ने भएको हुँदा नेपाल राष्ट्र बैंक बाहिर ट्रेजरी बिल्सको दोस्रो बजार विकास गर्नको निमित्त २०६१/६१ देखि दरपीठ समेतलाई मान्यता दिई ट्रेजरी बिल्स निष्काशन गर्दाको शर्तहरू उल्लंघन नहुने गरी सोही मुताबिक बजारमा खरीद विक्री कारोबार गर्न सकिने र दुवै पक्षले सोको जानकारी यस बैंकलाई कारोबार भएकै दिन दिनुपर्ने व्यवस्था गरिएको छ।

समग्र तथा ग्रामीण कर्जा आपूर्ति व्यवस्थापन

४६. वाणिज्य बैंकहरूको कर्जा portfolio आफै निर्धारण गर्न स्वतन्त्रता दिई वित्तीय स्वास्थ्य सुधार्न मद्दत पुर्याउने हिसावले प्राथमिकता प्राप्त कर्जा कार्यक्रमलाई क्रमशः हटाउने नीति लिएको सन्दर्भमा ग्रामीण क्षेत्रमा कर्जाको अभाव नहोस् भन्ने उद्देश्यले नेपाल राष्ट्र बैंकले आफ्नो खुद मुनाफाको पाँच प्रतिशतले हुने रकम ग्रामीण स्वावलम्बन कोषमा दाखिला गर्ने नीति अनुरूप विगत तीन वर्ष यता रु. २५ करोड ३४ लाख सो कोषमा दाखिला गरिसकिएको छ। यो व्यवस्थाले ग्रामीण क्षेत्रमा कर्जा आपूर्ति बढाउने विश्वास लिइएको छ।
४७. सो कोषबाट २०६१ साल फाल्गुण मसान्तसम्ममा ५० वटा गैर-सरकारी संस्था र १६९ वटा सहकारी संस्थाहरूलाई रु. सात करोड ७८ लाख कर्जा प्रवाह भएको छ। उक्त कर्जामध्ये रु. पाँच करोड ३३ लाख असुली भई रु. दुई करोड ४५ लाख कर्जा लगानीमा रहिरहेको छ। २०६१ पौष मसान्तसम्ममा कर्जा असुली दर ९०.८ प्रतिशत रहेको छ। कोषबाट उपलब्ध गराईएको कर्जाबाट गैर-सरकारी संस्थाले २६ र सहकारी संस्थाले ४१ जिल्लामा गरी कुल ४७ वटा जिल्लामा सेवा पुर्याएका छन्। यसरी २०६१ फाल्गुण मसान्तसम्ममा कोषबाट ४७ जिल्लाको ९,२९२ घर परिवार प्रत्यक्ष रूपले लाभान्वित भएका छन्।
४८. यसैगरी गत आर्थिक वर्ष २०५९/६० देखि यस बैंकको तर्फबाट गरिने पूँजीगत योगदानबाट दीर्घकालीन पूँजीको आवश्यकता पर्ने व्यवसायहरू खासगरी चिया, अलैंची, कोल्ड स्टोरको लागि आवश्यक पर्ने पूँजीको व्यवस्था गर्न कृषि विकास बैंक र लघु वित्त सम्बन्धी कार्यगर्ने विकास बैंकहरूलाई ग्रामीण स्वावलम्बन कोषबाट थोक कर्जा उपलब्ध गराउने व्यवस्था समेत भएको छ। यस अन्तर्गत २०६१ फाल्गुणसम्ममा पूर्वाञ्चल र मध्यमाञ्चल ग्रामीण विकास बैंक लिमिटेड प्रत्येकलाई रु. एक करोडका दरले रु. दुई करोड कर्जा प्रदान गरिएको छ। त्यसैगरी कृषि विकास बैंकलाई दीर्घकालीन कर्जा अन्तर्गत रु. आठ करोड ९२ लाख कर्जा प्रदान गरिएको छ।
४९. नेपाल राष्ट्र बैंकले ग्रामीण क्षेत्रमा स्रोतको अभाव भएका ग्रामीण विकास बैंकहरूलाई वित्तीय स्रोतको अभाव नहोस भनेर Revolving Line of Credit उपलब्ध गराउँदै आएको छ। हाल नेपाल राष्ट्र बैंक ऐन, २०५८ को दफा ४९ अनुसार यस्तो कर्जा छ महिनाका लागि र विशेष परिस्थितिमा बढीमा एक वर्षको लागि उपलब्ध गराउन सकिने व्यवस्था रहेको छ। यस अन्तर्गत तोकिएको सीमामा नबढ्ने गरी पटक-पटक वा एकमुष्ट रकम फिक्क वा जम्मा गर्न पाउने सुविधा अनुसार २०६१ फाल्गुण मसान्तसम्ममा सुदूर-पश्चिमाञ्चल ग्रामीण विकास बैंक लिमिटेडले रु. एक करोड कर्जा उपयोग गरिरहेको छ। अन्य ग्रामीण विकास बैंकहरूलाई प्रदान भएको Revolving Line of Credit को रकम चुक्ता भइसकेको छ।

वैदेशिक रोजगार ऋण कार्यक्रम

५०. श्री ५ को सरकारबाट माओवादी हिंसा पिडित व्यक्तिहरू, दलित जनजाती तथा महिलाहरू मध्ये अति विपन्न वर्गका व्यक्तिहरूलाई वैदेशिक रोजगार ऋण कार्यक्रम अन्तर्गत ८० प्रतिशत ऋण बिना धितो उपलब्ध

गराउने व्यवस्था भएको र यसै सन्दर्भमा बैदेशिक मुद्राको प्रमुख स्रोत रहँदै आएको बैदेशिक रोजगारलाई प्रवर्द्धन गर्न यस बैंकले विदेशमा रोजगारीको लागि जान चाहने व्यक्तिलाई वाणिज्य बैंकहरुबाट प्रवाहित रु. एक लाखसम्मको कर्जालाई विपन्न वर्ग कर्जामा गणना गर्ने व्यवस्था गरिएको छ ।

क्षतिपूर्ति प्रदान

५१. विगतमा ग्रामीण महिलाका लागि उत्पादन कर्जा कार्यक्रम अन्तर्गत प्रवाह भएको कर्जामा सहभागी बैंकहरुले आफ्नो व्याजदर नीति अनुसार असुल गरेको व्याज वार्षिक १४ प्रतिशत भन्दा बढी दरमा असुल भएको अवस्थामा यसरी बढी असुल भएको रकम नेपाल राष्ट्र बैंकको क्षतिपूर्ति कोषमा जम्मा गर्नुपर्ने प्रावधान रहेको र यसरी जम्मा हुन आएको क्षतिपूर्ति कोषको रकम सहभागी बैंकहरुबाट प्रवाह भएको कर्जा मध्ये असुल हुन नसकी डुब्ने, शंकास्पद ऋण, असफल परियोजना, बीमा शुल्क आदिको लागि प्रयोग गरिने व्यवस्था रहिआएको छ । सोही व्यवस्था अन्तर्गत सो कोषबाट आर्थिक वर्ष २०६१/६२ को फाल्गुण मसान्तसम्ममा राष्ट्रिय वाणिज्य बैंकलाई रु. १० लाख ६२ हजार, नेपाल बैंक लिमिटेडलाई रु. नौ लाख ६५ हजार र कृषि विकास बैंकलाई रु. छ लाख ३७ हजार गरी जम्मा रु. २६ लाख ६४ हजार प्राथमिकता क्षेत्र विकास समितिको सिफारिसमा क्षतिपूर्ति प्रदान गरिएको छ ।
५२. आर्थिक वर्ष २०६१/६२ को मौद्रिक नीतिमा उल्लेख भएअनुसार राष्ट्रिय लघु वित्त नीति तर्जुमा गर्नुपर्ने र संयुक्त राष्ट्र संघले पनि सन् २००५ लाई "Micro Credit Year" को रूपमा मनाउने निर्णय गरेको सन्दर्भमा राष्ट्रिय लघु वित्त नीतिको तर्जुमा गर्न आवश्यक छ । तसर्थ राष्ट्रिय लघु वित्त नीति कार्यगत रूपमा उतार्न, नीतिको कार्यान्वयन, ऐन तर्जुमा एवम् लघु वित्तीय क्रियाकलापको समन्वयको लागि यस बैंकले नै पहल गर्नु वाञ्छनीय हुन्छ । यसका लागि डेप्युटी गभर्नरको अध्यक्षतामा लघु वित्त विभागका कार्यकारी निर्देशक सदस्य-सचिव रहने गरी श्री ५ को सरकार अर्थ मन्त्रालय, राष्ट्रिय योजना आयोग, स्थानीय विकास मन्त्रालय, कानून मन्त्रालयका सह-सचिव स्तरीय प्रतिनिधिहरु तथा सामाजिक सेवा राष्ट्रिय समन्वय परिषद, निजी क्षेत्रका लघु वित्त विज्ञ, गरिवी निवारण कोषबाट प्रतिनिधि सदस्य रहेको एक "निर्देशक समिति" गठन भई कार्य शुरु भइसकेको छ । यसक्रममा मस्यौदा नीति तयार भएको छ र त्यसलाई निर्देशक समितिमा छलफल गराई अन्य आवश्यक प्रक्रिया पूरा गर्ने पहल समेत भइसकेको छ ।

पश्चिम तराई गरिवी निवारण आयोजना

५३. यस आयोजना अन्तर्गत २०६१ फाल्गुण मसान्तसम्ममा सहभागी वित्तीय संस्थाहरुलाई श्री ५ को सरकारबाट प्राप्त ऋण रु. १३ करोड १४ लाख र नेपाल राष्ट्र बैंकको घुम्ती कोष अन्तर्गत रु. ५३ लाख ३६ हजार गरी कुल रु. १३ करोड ६७ लाख ऋण लगानी भएकोमा सोही अवधिसम्ममा रु. चार करोड ९७ लाख असुली भई रु. आठ करोड ७० लाख लगानीमा रहरहेको छ । यस कार्यक्रम मार्फत २०६१ पौष मसान्तसम्ममा परियोजना क्षेत्रका अति विपन्न वर्गका २१ हजार ऋणी परिवार लाभान्वित भएका छन् । साथै, नेपाल राष्ट्र बैंकले श्री ५ को सरकारलाई २०६१ फाल्गुण मसान्तसम्म रु. एक करोड ८० लाख व्याज चुक्ता गरिसकेको छ । यस परियोजनाको समयावधि २००४ डिसेम्बरमा समाप्त भएको छ ।

सामुदायिक भूमिगत जल सिंचाई सेक्टर आयोजना

५४. यस आयोजनाद्वारा २०६१ फाल्गुण मसान्तसम्ममा सहभागी वित्तीय संस्थाको रूपमा नेपाल बैंक लिमिटेड, पूर्वाञ्चल ग्रामीण विकास बैंक लिमिटेड, मध्यमाञ्चल ग्रामीण विकास बैंक लिमिटेड, सहारा नेपाल बचत तथा ऋण सहकारी संस्था लिमिटेड, डिप्रोक्स विकास बैंक, छिमेक विकास बैंक, अरुणोदय बचत तथा ऋण सहकारी संस्था र कृषक उपकार बचत तथा ऋण सहकारी संस्था लिमिटेड समेत जम्मा आठवटा वित्तीय संस्थाहरु कार्यरत रहेकोमा नेपाल बैंक लिमिटेडले आर्थिक वर्ष २०६०/६१ मा सम्पूर्ण कर्जा चुक्ता गरिसकेको छ । नयाँ सहभागी वित्तीय संस्थाहरुलाई समावेश गर्ने उद्देश्यले गत आर्थिक वर्षसम्म प्रत्येक ६/६ महिनामा सूचना प्रकाशित गर्ने गरिएकोमा यसै आर्थिक वर्ष २०६१/६२ देखि आयोजनामा सहभागी हुन चाहने संस्थाहरुले जुनसुकै समयमा पनि आवेदन गर्न सकिने नीति अवलम्बन गरिएको छ । त्यस्तै, कर्जा प्रवाहलाई सरलीकरण गर्ने उद्देश्यले समय समयमा विभिन्न प्रक्रियामा सुधार समेत ल्याइदै आइएको छ ।
५५. २०६१ फाल्गुण मसान्तसम्ममा दुई हजार ५३४ समूहगत र आठ व्यक्तिगत गरी कुल दुई हजार ५४२ स्यालोटीयुबवेलेमा जम्मा रु. दुई करोड ५३ लाख लगानी भएको छ । यसबाट ११ हजार ५०० विगाह क्षेत्रफलमा सिंचाई पुग्ने भई १० हजार ७१४ जना सीमान्त कृषकहरु प्रत्यक्ष लाभान्वित भएका छन् । अवधि थप नभएमा सम्पन्न सम्भौता अनुसार आयोजनाको कर्जा लगानी कार्य २००५ जुलाई ३१ मा समाप्त हुँदैछ

भने आयोजनाको अवधि दुई वर्ष थप गर्ने सम्बन्धमा एशियाली विकास बैंकसँग मौखिक सहमति भइसकेको छ ।

५६. यस आयोजनाको कार्यलाई छिटोछरितो बनाउन यस बैंकले आफ्नो विराटनगर, वीरगञ्ज र जनकपुर कार्यालयहरूमा यस आयोजना सम्बन्धी एउटा बेरलै इकाई समेत खडा गरिसकेको छ । एशियाली विकास बैंकले यस सम्बन्धी छुट्टै Imprest Account हालसालै खोलेको छ । यस कार्यक्रम अन्तर्गत चालू आर्थिक वर्षको २०६१ फाल्गुणसम्ममा विभिन्न Stake-holder तथा सहभागी जल उपभोक्ता संगठन समेत गरी तीन पटक तालिम/गोष्ठी सम्पन्न भइसकेको छ ।

तेस्रो पशु विकास आयोजना

५७. तेस्रो पशु विकास आयोजना अन्तर्गत कर्जा प्रवाहको लागि नेपाल राष्ट्र बैंकसँग सम्झौता गरेका वित्तीय संस्थाहरूमध्ये दुईवटा वाणिज्य बैंक, तीनवटा विकास बैंक, चारवटा ग्रामीण बैंकिङ अनुसरणकर्ता, आठवटा सहकारी संस्था र दुईवटा गैर-सरकारी संस्था समेत गरी जम्मा १९ वटा वित्तीय संस्थाहरूले कर्जा प्रवाहको सेवा उपलब्ध गराएका छन् । यस आयोजना अन्तर्गत नेपाल राष्ट्र बैंकबाट २०६१ फाल्गुण मसान्तसम्ममा १७ वटा वित्तीय संस्थालाई (क) एशियाली विकास बैंकबाट शोधभर्ना स्वरूप प्राप्त रकम रु. १६ करोड ९६ लाख र (ख) नेपाल राष्ट्र बैंकको रिभल्मीङ फण्डबाट प्राप्त रकम रु. ९४ लाख गरी जम्मा रु. १७ करोड ९० लाख कर्जा प्रवाह भएको छ ।
५८. तेस्रो पशु विकास आयोजनाको अवधि सन् २००३ को जुलाईसम्म मात्र भएकोमा आयोजनाको पछिल्ला वर्षहरूको प्रगति तथा आयोजनाले गरिबी निवारणमा पुऱ्याएको योगदान समेतको मूल्याङ्कन गरी थप एक वर्ष अर्थात् सन् २००४ जुलाई १५ सम्मको लागि आयोजनाको अवधि एशियाली विकास बैंकको स्वीकृतिबाट थप भएको हो । २०५८ पौषदेखि आयोजना अन्तर्गत प्रवाह भएको ऋण सहभागी वित्तीय संस्थाहरूबाट फिर्ताहुने क्रम शुरु भइसकेको छ । २०६१ पौष मसान्तसम्ममा रु. ११ करोड २८ लाख असुल भई रु. छ करोड ६२ लाख लगानीमा रहिरहेको छ ।
५९. आयोजनाको अवधि भरमा नेपाल राष्ट्र बैंकले एशियाली विकास बैंकबाट कुल उपयोग गरेको कर्जा रकम रु. १६ करोड ९६ लाख रहेको छ ।
६०. आयोजना अन्तर्गत उपयोग गरेको ऋण रकम रु. १६ करोड ९६ लाखमध्ये नेपाल राष्ट्र बैंकले ३० वर्षमा भुक्तान गर्ने सम्झौता बमोजिम पहिलो किस्ता बापतको रकम रु. २८ लाख ८१ हजार २०६१ पौषसम्ममा बुझाइसकिएकोले श्री ५ को सरकारलाई रु. १६ करोड ६७ लाख मात्र ऋण तिर्न बाँकी रहेको छ ।

ग्रामीण महिलाका लागि उत्पादन कर्जा कार्यक्रम

६१. ग्रामीण क्षेत्रमा बसोबास गर्ने विपन्न महिलाहरूमा संस्थागत ऋणको पहुँच बढाई आय तथा रोजगारमुलक कार्यक्रमको माध्यमले ग्रामीण महिलाहरूको आर्थिक, सामाजिक अवस्थामा सुधार ल्याउने उद्देश्यले आर्थिक वर्ष २०४५।४६ मा श्री ५ को सरकार र कृषि विकासका लागि अन्तर्राष्ट्रिय कोष (IFAD) सँग भएको ऋण सम्झौता अनुसार ग्रामीण महिलाका लागि उत्पादन कर्जा कार्यक्रम कार्यान्वयनमा आएको र यस कार्यक्रममा नेपाल बैंक लिमिटेड, राष्ट्रिय वाणिज्य बैंक र कृषि विकास बैंक मार्फत रु. २३ करोड ४६ लाख कर्जा प्रदान भएको छ । नेपाल राष्ट्र बैंकले श्री ५ को सरकारलाई २०६१ साल फाल्गुणसम्ममा आयोजना अन्तर्गत वितरित कर्जा मध्ये रु. आठ करोड २० लाख साँवा र रु. दुई करोड ५९ लाख व्याज समेत गरी जम्मा रु. १० करोड ७९ लाख भुक्तानी गरिसकेको छ । यस आयोजना अन्तर्गत लगानी भएको रकम सहभागी वित्तीय संस्थाहरूबाट असुली हुने क्रम जारी रहेको छ ।

महिलाका लागि लघु कर्जा परियोजना

६२. महिलाहरूलाई ग्रामीण क्षेत्रमा कृषि एवम् लघु व्यवसाय र शहरी क्षेत्रमा कृषि, लघु र साना व्यवसायहरू सञ्चालन गर्न सामूहिक जमानीकासाथै व्यक्तिगत तवरमा पनि कर्जा प्रदान गर्न सकिने व्यवस्था अन्तर्गत श्री ५ को सरकार र एशियाली विकास बैंक बीच सन् १९९३ सेप्टेम्बर १६ मा सम्पन्न ऋण सम्झौता बमोजिम महिलाका लागि लघु कर्जा परियोजना स्थापना भई सन् २००२ जुन १० मा सम्पन्न भइसकेको छ । यो परियोजना १५ जिल्लाका १० वटा नगरपालिकाहरूमा लागू भई राष्ट्रिय वाणिज्य बैंकका १६ वटा शाखा र नेपाल बैंक लिमिटेडका २६ वटा शाखाहरू गरी जम्मा ४२ वटा शाखाहरूबाट रु. १९ करोड ५२ लाख कर्जा वितरण भइसकेको छ । यस बैंकले श्री ५ को सरकारलाई २०६१ फाल्गुण मसान्तसम्ममा साँवा

वापत रु. दुई करोड ४४ लाख र व्याज रु. तीन करोड ९४ लाख गरी जम्मा रु. छ करोड ३८ लाख बुझाइसकेको छ ।

घरेलु तथा साना उद्योग परियोजना कर्जा

६३. श्री ५ को सरकार र नेपाल राष्ट्र बैंक बीच सन् १९८६ सेप्टेम्बर २६ मा सम्पन्न सहायक ऋण सम्झौता अनुसार घरेलु तथा साना उद्योग परियोजना दोस्रोचरण कार्यान्वयन गर्नका लागि श्री ५ को सरकारबाट यस बैंकलाई प्राप्त भएको रु. १२ करोड २५ लाखमध्ये यस बैंकले श्री ५ को सरकारलाई सम्झौता बमोजिम प्रत्येक छ महिनामा भुक्तानी गर्नुपर्ने बाँकी साँवा रु. चार करोड ४६ लाख यस बैंकको निर्णयानुसार परियोजना अन्तर्गत लगानी भई असुल भएको रकमबाट बाँकी भुक्तानी अवधि अगावै श्री ५ को सरकारको सहमतिमा एकमुष्ट भुक्तानी गरी घरेलु तथा साना उद्योग परियोजना कर्जा अन्तर्गत श्री ५ को सरकारसँगको यस बैंकको हिसाव राफसाफ गरेको छ । त्यसैगरी सहभागी वित्तीय संस्थाहरु मध्ये कृषि विकास बैंकसँग असुल गर्नुपर्ने साँवा रकम रु. ४३ लाख समेत असुल भई परियोजना अन्तर्गतको साँवा सम्बन्धी सम्पूर्ण हिसाव राफसाफ भइसकेको छ ।

ग्रामीण विकास बैंकहरु र संरचनात्मक सुधार कार्यक्रम

६४. ग्रामीण क्षेत्रमा बसोवास गरिरहेका विपन्न महिलाको आर्थिक स्थितिमा सुधार ल्याउने उद्देश्यले अधिराज्यका पाँचवटै विकास क्षेत्रमा स्थापित पाँचवटा ग्रामीण विकास बैंकहरुले २०६१ पौष मसान्तसम्ममा कूल १,४४,१९५ ग्रामीण महिला सदस्यलाई करिब रु. ११ अर्ब १८ करोड कर्जा प्रवाह गरेको र सोमध्ये रु. नौ अर्ब ७८ करोड असुली भई रु. एक अर्ब ४० करोड कर्जा बाँकी रहेको छ । यी बैंकहरुले २०६१ पौष मसान्तसम्ममा अधिराज्यका ४३ जिल्लाका ९८४ गाउँ विकास समितिहरुमा ४,९१६ केन्द्र मार्फत लघु वित्तीय सेवा उपलब्ध गराएका छन् । लघु उद्यम तथा व्यवसायहरुको माध्यमबाट आय आर्जनका अवसरहरु वृद्धि गरी ग्रामीण क्षेत्रमा व्याप्त रहेको गरिबीको संख्या घटाउनको लागि यी बैंकहरुको योगदान महत्वपूर्ण रहेको छ । ग्रामीण विकास बैंकहरुले ग्रामीण क्षेत्रका जनताको घर दैलोमा गई सेवा पुऱ्याउदै आएका छन् ।
६५. पाँचवटा ग्रामीण विकास बैंकहरुमध्ये पश्चिमाञ्चल ग्रामीण विकास बैंक लिमिटेड मात्र नाफामा सञ्चालन हुन सकिरहेकोमा २०५८ भाद्रमा पाँच वर्षे संरचनात्मक सुधार कार्यक्रम थालनी भएपछि पूर्वाञ्चल ग्रामीण विकास बैंक लिमिटेड, आर्थिक वर्ष २०५९/६० मा नाफामा आएको छ । यसैगरी अन्य बैंकहरुमध्ये मध्यमाञ्चल र मध्य-पश्चिमाञ्चलको नोक्सानी कम हुँदै जान थालेको छ ।
६६. यसैगरी संरचनात्मक सुधार कार्यक्रमकै क्रममा नाफामा रहेका ग्रामीण विकास बैंकहरुलाई क्रमशः निजीकरण गर्ने उद्देश्य अनुरूप हाल नाफामा सञ्चालन भइरहेको पश्चिमाञ्चल ग्रामीण विकास बैंक लिमिटेडबाट निजीकरण कार्यको शुरुवात गरी नेपाल राष्ट्र बैंकको स्वामित्वमा रहेको ६१ प्रतिशत शेयरमध्ये ५१ प्रतिशत शेयर हस्तान्तरण गर्ने प्रकृयाको थालनी भई २०६० फाल्गुण १८ सम्ममा करिब ९० प्रतिशत शेयर बिक्री भइसकेको छ । साथै, यस बैंकको आर्थिक वर्ष २०६०/६१ को मौद्रिक नीति सम्बन्धी प्रतिवेदनमा “सुधारपछि नाफामा आएको पूर्वाञ्चल ग्रामीण विकास बैंक लिमिटेड, विराटनगरलाई पनि पश्चिमाञ्चल ग्रामीण विकास बैंक लिमिटेड बुटवलको लागि अपनाईएको प्रकृया अनुरूप निजीकरण गरिने छ” भनी उल्लेख भए अनुसार पूर्वाञ्चल ग्रामीण विकास बैंक लिमिटेड, मा यस बैंकको शेयर स्वामित्व रहेको ६६.७५ प्रतिशत मध्ये १० प्रतिशत शेयर कायमै राखी ५६.७५ प्रतिशत शेयर पूर्वाञ्चल ग्रामीण विकास बैंक लिमिटेड का समूह सदस्य, कर्मचारी, लघु वित्त संस्था र सर्वसाधारणलाई बिक्री गर्ने प्रक्रिया अन्तर्गत शेयर बिक्रीको लागि आह्वान पत्र जारी गरी शेयर बिक्री कार्य सुरु भइसकेको छ ।
६७. संस्थाको सफलताको लागि योग्य र दक्ष कार्यकारी प्रमुखको ठूलो भूमिका हुने हुँदा ग्रामीण विकास बैंकहरुको लागि पनि दक्ष अनुभवी र सम्बन्धित क्षेत्रको ज्ञान भएको व्यक्तिहरुलाई खुल्ला प्रतियोगिताको माध्यमबाट कार्यकारी निर्देशक पदमा नियुक्त गर्ने नीति अनुरूप तीनवटा ग्रामीण विकास बैंकहरुको कार्यकारी निर्देशकहरुको छनौट भई पदस्थापन गरिएको छ । पाँचवटा ग्रामीण विकास बैंक लिमिटेडहरुको कर्मचारी नियमावलीमा एकरूपता ल्याउने कार्य समेत सम्पन्न भएको छ । साथै, सुधारका अन्य कार्यहरु कार्यान्वयन भइरहेका छन् ।
६८. नेपाल औद्योगिक विकास निगमको विद्यमान असहज वित्तीय स्थितिमा सहयोग पुऱ्याउने उद्देश्यले यस बैंकले नेपाल औद्योगिक विकास निगमलाई प्रदान गरेको पुनरकर्जाको पुनरतालिकीकरण गरी पुनरकर्जा दर ६.५

प्रतिशत कायम गरेको छ । यस अनुसार निगमसँग २०६१ फाल्गुण मसान्तसम्ममा रु. ७७ करोड ३४ लाख पुनरकर्जा उठाउन बाँकी रहेको छ ।

६९. नगदेवाली विकास गर्ने उद्देश्यले यस बैंकले कृषि विकास बैकलाई अर्थोडक्स एवं सी.टी.सी. चिया, स्याउ, कच्चा रेशम, अलैंची, सूठो, जडीबुटी, कटप्लावर्स, टिस्यूकल्चर जस्ता निकासीयोग्य राष्ट्रिय प्राथमिकता प्राप्त कृषिजन्य वस्तुहरूको व्यावसायिक खेतीको विकासको लागि पुनरकर्जा सुविधा प्रदान गर्ने गरेको छ । आर्थिक वर्ष २०५३।५४ देखि आर्थिक वर्ष २०५९।६० सम्म प्रदान गरेको पुनरकर्जा मध्ये २०६१ फाल्गुण मसान्तसम्म उक्त बैकबाट रु. २३ करोड पाँच लाख असुल हुन बाँकी रहेको छ ।

वित्तीय क्षेत्र तथा कानूनी सुधार

७०. वित्तीय क्षेत्र स्थायित्व सुदृढ गर्ने उद्देश्यले विश्व बैंक, बेलायत सरकारको अन्तर्राष्ट्रिय विकास विभाग (Department for International Development/DFID) र श्री ५ को सरकारको ऋण तथा अनुदान सहयोगमा संचालन भइरहेको वित्तीय क्षेत्र सुधार कार्यक्रम अन्तर्गत नेपाल राष्ट्र बैंकको सुदृढीकरण (Re-engineering), नेपाल बैंक लिमिटेड र राष्ट्रिय वाणिज्य बैंकको पुनर्संरचना र वित्तीय क्षेत्रको सक्षमता अभिवृद्धि कार्यक्रमहरू संचालन गरिदै आएको छ ।

नेपाल राष्ट्र बैंकको सुदृढीकरण

७१. बैंकिङ क्षेत्रमा प्रवेश गरेका नयाँ नयाँ प्रविधिको विकाससँगै यस क्षेत्रको स्वच्छ र प्रतिस्पर्धात्मक विकासमा टेवा पुऱ्याउन नेपाल राष्ट्र बैंकको नियमन क्षमता अभिवृद्धि गर्ने सन्दर्भमा विगत दुई वर्षमा अन्तर्राष्ट्रिय स्तरको नियमन व्यवस्था तर्जुमा गर्ने कार्य गरिसकिएको छ । यसको अतिरिक्त बैंकको निरीक्षण तथा सुपरिवेक्षण क्षमता अभिवृद्धि गर्न अन्तर्राष्ट्रिय स्तरको स्थलगत निरीक्षण तथा सुपरिवेक्षण निर्देशिका तयार गरी लागू गरिसकिएको छ । वित्तीय क्षेत्र सुधार कार्यक्रमको प्रथम र दोस्रो चरण अन्तर्गत नेपाल राष्ट्र बैंकको सुदृढीकरण सम्बन्धी कार्यहरू संचालनमा रहेका छन् । यस कार्यको लागि अमेरिकी संस्था IOS Partners लाई परामर्शदाताका रूपमा छनौट गरी उक्त संस्थाले २०५९ फाल्गुण १७ देखि कार्य सुरु गरी सम्झौता बमोजिम सुदृढीकरण सम्बन्धी कार्यहरू सम्पन्न गरिसकेको छ । नेपाल राष्ट्र बैंक सुदृढीकरण सम्बन्धी कार्य अघि बढाउनुकोसाथै परामर्शदाताहरूले सिफारिश गरेका सुझावहरूको उपयुक्तता मूल्याङ्कन गर्न एक NRB/Re-engineering Steering Committee गठन गरिएको छ । उक्त कमिटीले परामर्शदाताहरूले पेश गरेका विभिन्न सुझावहरू उपर मूल्याङ्कन गरी सुधार सम्बन्धी कार्यहरू कार्यान्वयन गर्न सिफारिश गर्ने व्यवस्था गरिएको छ ।
७२. नेपाल राष्ट्र बैंक सुदृढीकरण सम्बन्धमा हाल सम्मको प्रगति निम्न बमोजिम रहेको छ :
- (क) नेपाल राष्ट्र बैंकको संगठनात्मक संरचनामा कामको प्रकृति अनुसार समायोजन गरी २०६०।६।२९ देखि नयाँ संगठनात्मक संरचना लागू गरिसकिएको छ ।
- (ख) बैंकको काम कारवाहीमा देखिएका दोहोरोपना हटाउने उद्देश्यले केही कामहरू एक विभागबाट अर्को विभागमा गाभी २०६०।६।२९ देखि विभागीय संरचनामा परिवर्तन गरिएको छ ।
- (ग) बैंकको कामकारवाहीलाई चुस्त र छरितो बनाउने उद्देश्यले २०५९।१२।१७ मा स्वैच्छिक अवकास योजना लागू गरेकोमा सो योजना अन्तर्गत ४७२ कर्मचारीले अवकास लिइसकेका छन् ।
- (घ) निरीक्षण तथा सुपरिवेक्षण कार्यमा दक्षता तथा कुशलता ल्याउनका लागि ३० जना कर्मचारीहरूलाई परामर्शदाताहरूबाट On the Job Training प्रदान गरिएको छ ।
- (ङ) कार्य सम्पादन सक्षमताका साथ सम्पन्न गर्न मद्दत पुगोस् भन्ने अभिप्रायले करीव ४६ जना बाह्य लेखापरीक्षकहरूलाई तालिम प्रदान गरिएको छ ।
- (च) निरीक्षण तथा सुपरिवेक्षण निर्देशिकालाई अझ बढी परिमार्जन गरी समय सापेक्ष बनाइएको छ । यसबाट बैंकको निरीक्षण तथा सुपरिवेक्षण कार्यमा अझ बढी स्पष्टता तथा प्रभावकारीता आएको छ ।
- (छ) गैर-स्थलगत सुपरिवेक्षण निर्देशिका (Off-site Supervision Manual) तयार भई लागू गरिसकिएको छ ।

- (ज) IAS अनुसारको लेखा प्रणाली कार्यान्वयनमा ल्याउनका लागि Charts of Account तयार गरिसकिएको छ भने बैंकको विद्यमान लेखा निर्देशिका (Accounting Manual) मा आवश्यक सुधार गरी IAS Compliant बनाउने कार्य भइरहेको छ ।
- (झ) आन्तरिक लेखापरीक्षण गर्न तयार गरिएको निर्देशिकामा सुधार गर्न उपयोगी सुझावहरू प्राप्त भएको र ती सुझावहरू समावेश गरी नयाँ आन्तरिक लेखापरीक्षण निर्देशिका तयार भई कार्यान्वयनमा ल्याइसकिएको छ ।
- (ञ) कर्मचारीको कार्य विवरण तयार गरिएको छ ।
- (ट) नेपाल राष्ट्र बैंकको लागि आवश्यक हुने जनशक्ति यकिन गरिएको छ र बैंकले आवश्यकता भन्दा बढी कर्मचारीहरूलाई कटौती गर्ने उद्देश्य लिएको छ ।
- (ठ) बैंकको कर्मचारी नीतिमा सुधार ल्याउन परामर्शदाताहरूबाट प्राप्त सुझावहरू पेश गरिएको र ती सुझावहरूको सान्दर्भिकता बारे अध्ययन जारी रहेको छ ।
- (ड) बैंकको विद्यमान जनशक्तिको शीप तथा ज्ञानमा अभिवृद्धि ल्याउन Training needs पहिचान गरिएको छ । सोही बमोजिम भविष्यमा तालिम संचालन गरी कर्मचारीको शीप विकासमा अभिवृद्धि ल्याइने योजना रहेको छ ।
- (ढ) वित्तीय क्षेत्र सुधार कार्यक्रमको प्रथमचरण अन्तर्गत NRB Re-engineering कार्यको लागि नियुक्त परामर्शदातृ संस्थाको सम्झौता अवधि समाप्त भइसकेको र वित्तीय क्षेत्र सुधार कार्यक्रमको दोस्रो चरण अन्तर्गत नेपाल राष्ट्र बैंक सुदृढीकरण कार्यको लागि नयाँ परामर्शदाताहरू नियुक्त गर्ने कार्य अगाडि बढाइएको छ ।
- (ण) वित्तीय क्षेत्र सुधारतर्फ संचालित गतिविधिहरू बारे जनमानसमा सही सूचना प्रवाह गर्ने उद्देश्यले नेपाल राष्ट्र बैंकमा कार्यरत रहने गरी एकजना जनसम्पर्क अधिकृत (Public Relation Officer) को नियुक्ति गरिएको छ ।
- (त) नेपाल राष्ट्र बैंकको सूचना प्रविधि संयन्त्रलाई आधुनिकीकरण गर्नको लागि NRB IT Platform स्थापना गरी सो कार्य सम्पन्न गर्न एकजना विदेशी सूचना प्रविधि परामर्शदाता नियुक्त गरिएको छ ।
- (थ) नेपाल राष्ट्र बैंकको बैंकर्स प्रशिक्षण केन्द्रको सुदृढीकरण तथा आधुनिकीकरण गर्ने कार्यको लागि एकजना विदेशी विज्ञ छनौटको कार्य सम्पन्न भई निजद्वारा कार्य समेत शुरु भइसकेको छ ।
- (द) विद्यमान कर्जा सूचना केन्द्रको सुदृढीकरण तथा आधुनिकीकरणको लागि एकजना विदेशी विज्ञ नियुक्त भई कार्य समेत शुरु भइसकेको छ ।
- (ध) नेपाल बैंक लिमिटेड र राष्ट्रिय वाणिज्य बैंकको कार्यहरू व्यवस्थित र सूचारु रूपमा संचालन गर्नको लागि आवश्यक व्यवस्थापन सूचना प्रणाली प्रविधिको विकास गर्न ग्लोबल टेण्डर मार्फत् छनौट भएका संस्थाहरूसँग सम्झौता भई आवश्यक Software तथा Hardware Installation गर्ने कार्य भइरहेको छ ।
- (न) देशका दुई ठूला बैंकहरू नेपाल बैंक लिमिटेड र राष्ट्रिय वाणिज्य बैंकको भविष्यमा निजीकरण गर्ने कार्यक्रम रहेको र सोको लागि आवश्यक पूर्वाधार तयार पार्न एकजना विदेशी पुनर्संरचना सल्लाहकार नियुक्त गर्ने कार्यक्रम रहेको छ ।

नेपाल बैंक लिमिटेड र राष्ट्रिय वाणिज्य बैंकको पुनर्संरचनागत सुधार

७३. वित्तीय क्षेत्र सुधार कार्यक्रम अन्तर्गत नेपाल बैंक लिमिटेडको व्यवस्थापन सुधार गर्ने सम्बन्धमा नेपाल राष्ट्र बैंक र ICC Consulting, Bank of Scotland (Ireland) Ltd. बीच सन् २००२ जुन १७ मा दुई वर्षको लागि सम्झौता भई उक्त फर्मको व्यवस्थापन समूहले नेपाल बैंक लिमिटेडमा कार्य गरिरहेकोमा सो करार अवधि सन् २००४ जुलाई २१ देखि समाप्त भएकोले उक्त बैंकको व्यवस्थापन समूहको करार अवधि सन् २००४ जुलाई २२ देखि लागू हुनेगरी एक वर्षको लागि थप गर्न स्वीकृति प्रदान गरिएको छ । त्यसैगरी राष्ट्रिय वाणिज्य बैंकको व्यवस्थापन समूहका परामर्शदाताहरूको करार अवधि पनि सन् २००६ जनवरी १५ सम्म एक वर्षको लागि थप गरिएको छ ।
७४. पुनर्संरचना थालिएका दुवै बैंकहरूको भाखा नाघेको कर्जाको असूलीतर्फको प्रगति सन्तोषजनक नरहेको देखिएतापनि दुवै बैंकहरूले हालसम्म हासिल गरेका प्रगतिलाई समग्रमा समीक्षा गर्दा दुवै बैंकले आर्थिक वर्ष

२०६०।६१ देखि खुद मुनाफा आर्जन गरेको, बैंकको ऋणात्मक पूँजीकोषलाई घटाउँदै लगेको, बैंकलाई स्थिरता प्रदान गर्ने सम्बन्धमा व्यवस्थापन समूहले अन्तर्राष्ट्रिय स्तरका विभिन्न निर्देशिका, नीति, नियमहरू तयार गरी लागू गरेको र बैंकहरूभित्र अन्तर्राष्ट्रिय रूपमा स्वीकार्य व्यवस्था तथा शैलीहरू तर्जुमा गरी सोको कार्यान्वयन गरिरहेको तथ्यलाई दृष्टिगत गर्दा हालसम्म भएको प्रगतिलाई सन्तोषजनक रूपमा लिन सकिन्छ। उक्त बैंकहरूमा बैकिङ्ग विज्ञको नेतृत्वमा व्यवस्थापन समूह गठन गरी बैंक पुनर्संरचना गर्ने कार्य सुरु गरिएपछि देहाय बमोजिमका प्रगतिहरू भएको पाइएको छ।

मुनाफा स्थितिमा सुधार

७५. २०५६ सालदेखि वार्षिक रूपमा ठूलो मात्रामा घाटा ब्यहोर्दै आएको नेपाल बैंक लिमिटेडले आर्थिक वर्ष २०५९।६० मा खुद नोक्सान घटाएर करिब रु. २५ करोडमा सीमित गरेको र आर्थिक वर्ष २०६०।६१ मा घाटाको स्थितिमा सुधार आई सो बैंकले रु. ७१ करोड खुद मुनाफा आर्जन गर्न सफल भएको छ। त्यसैगरी राष्ट्रिय वाणिज्य बैंकको आर्थिक वर्ष २०५९।६० मा खुद नोक्सान रु. ४८ करोड रहेकोमा आर्थिक वर्ष २०६०।६१ मा सो बैंकले रु. एक अर्ब दुई करोड खुद मुनाफा आर्जन गर्नसकेको छ। यसरी दुवै बैंक मुनाफाको स्थितिमा फर्किएका छन्।

पूँजीकोषमा सुधार

७६. दुवै बैंकको ऋणात्मक पूँजीकोषमा क्रमशः सुधार हुन थालेको छ। नेपाल बैंक लिमिटेड र राष्ट्रिय वाणिज्य बैंकको पुनर्संरचना गर्ने कार्यको सुरुवात भएपछि २०६० आषाढ मसान्तसम्ममा नेपाल बैंक लिमिटेडको कुल पूँजीकोष रु. नौ अर्ब ८० करोडले ऋणात्मक रहेकोमा २०६१ आषाढसम्मसम्ममा सो बैंकको पूँजीकोष रु. आठ अर्ब ९० करोडले ऋणात्मक रहन गएको छ। यसैगरी २०६० आषाढ मसान्तसम्ममा राष्ट्रिय वाणिज्य बैंकको कुल पूँजीकोष रु. २२ अर्ब ३९ करोड ऋणात्मक रहेकोमा २०६१ आषाढ मसान्तसम्मको ऋणात्मक स्थितिमा कमी आई उक्त पूँजीकोष रु. २१ अर्ब तीन करोडले ऋणात्मक रहन गएको छ।

निष्क्रिय कर्जाको मात्रामा कमी

७७. निष्क्रिय कर्जाको मात्रा आशा गरे अनुरूप नघटेतापनि सोको स्तर भने घट्न थालेको छ। २०६० आषाढ मसान्तसम्ममा नेपाल बैंक लिमिटेडको कुल कर्जामा भाखा नाघेको कर्जा ६०.५ प्रतिशत रहेकोमा २०६१ आषाढ मसान्तसम्ममा त्यस्तो खराब कर्जा ५३.१ प्रतिशतमा सीमित गरिएको छ। नेपाल बैंक लिमिटेडको व्यवस्थापन समूहले भाखा नाघेको कर्जामध्ये दुई वर्षको अवधिमा करिब रु. चार अर्ब १० करोड बराबरको नगद रकम असूलउपर गर्न सकेको देखिन्छ। यसैगरी, राष्ट्रिय वाणिज्य बैंकमा पनि भाखा नाघेको कर्जा २०६० आषाढ मसान्तसम्मको ६०.२ प्रतिशतबाट २०६१ आषाढ मसान्तमा ५७.६ प्रतिशतमा ओर्लिएको छ। राष्ट्रिय वाणिज्य बैंकको व्यवस्थापन समूहले डेढ वर्षको अवधिमा भाखा नाघेको कर्जामध्ये करिब रु. तीन अर्ब ३० करोड नगदमै असूलउपर गर्न सकेको देखिन्छ।

लेखापरीक्षण कार्य सम्पन्न

७८. विगत केही वर्षदेखि दुवै बैंकको लेखापरीक्षण हुन नसकिरहेकोमा नेपाल बैंक लिमिटेडमा नयाँ व्यवस्थापन समूह आएपछि आर्थिक वर्ष २०५६।५७, २०५७।५८, २०५८।५९, २०५९।६० र २०६०।६१ को लेखापरीक्षण गर्ने कार्य सम्पन्न भइसकेको छ। लेखापरीक्षण विवरणहरू अद्यावधिक गरिएका छन्। साथै, त्रैमासिक वित्तीय विवरणहरू नियमित रूपमा प्रकाशन हुन थालेका छन्। त्यस्तै, राष्ट्रिय वाणिज्य बैंकमा नयाँ व्यवस्थापनको नियुक्तिपछि आर्थिक वर्ष २०५८।५९, २०५९।६० र २०६०।६१ को लेखापरीक्षण गर्ने कार्य सम्पन्न भइसकेको छ।

मानव संशाधन विकास तथा व्यवस्थापन

७९. दुवै बैंकमा आवश्यक पर्ने जनशक्तिको योजनावद्ध विकास गरी जनशक्तिको कार्यक्षमता उपयुक्त स्तरमा ल्याउन दुवै बैंकले Management Plan, Human Resource Development Plan, Skill Enhancement Plan बनाई लागू गरिसकेका छन्। Staff Need Assessment गर्ने कार्य सम्पन्न भएको छ। कर्मचारीको संख्यालाई उपयुक्त स्तरमा राख्न स्वैच्छिक अवकास योजना लागूगरी नेपाल बैंक लिमिटेडमा रहेको कर्मचारी संख्या ५,३२२ बाट घटाई २०६१ आषाढ मसान्तसम्ममा ३,८१८ र राष्ट्रिय वाणिज्य बैंकमा रहेको कर्मचारी संख्या ५,४२२ बाट घटाएर ३,९९४ मा सीमित गरिएको छ।

संचालन प्रणाली तथा आन्तरिक व्यवस्थापनमा सुधार

८०. व्यवस्थापन समूहहरूले बैकिङ्ग प्रणालीलाई भित्रैबाट मजबुत तथा सक्षम बनाउन विभिन्न किसिमका योजना, नीति, मार्गदर्शन बनाई लागू गरिसकेका छन्। खासगरी कर्जा व्यवस्थापनमा सुधार ल्याउन कर्जा नीति तथा निर्देशिका बनाई लागू गरेको, सम्पत्ति तथा दायित्व व्यवस्थापनतर्फ ALM Guidelines बनाई लागू गर्नुकोसाथै Asset Liability Committee- ALCO समेत गठन भएको छ। नयाँ लेखा निर्देशिका, आन्तरिक लेखापरीक्षण निर्देशिका, लेखा शीर्षक वर्गीकरण निर्देशिका Human Resource Plan, Skill Enhancement Plan, Portfolio Status and Plan, Budget Plan, Strategic Plan आदि तर्जुमा गरी लागू गरिएका छन्।

कम्प्यूटर प्रविधि विस्तार

८१. बैकिङ्ग कारोबारलाई कम्प्यूटर पद्धतिको माध्यमबाट सम्पन्न गरी छिटोछरितो तथा व्यवस्थित बनाउने सिलसिलामा सूचना प्रविधि सम्बन्धी योजना तर्जुमा भई सोही अनुरूप कम्प्यूटर सफ्टवेयर र हार्डवेयर खरीद गर्ने कार्य भइसकेको छ। Pilot Branch Testing Program कार्य नेपाल बैंक लिमिटेडमा सम्पन्न भई अन्य शाखामा विस्तार गर्न थालिएको छ भने राष्ट्रिय वाणिज्य बैंकले पनि उक्त कार्यको शुभारम्भ गरेको छ।

वित्तीय क्षेत्र सम्बन्धी कानूनमा सुधार

८२. वित्तीय क्षेत्रसँग सम्बन्धित ऐन कानून सुधारतर्फ भएका कार्यहरू देहाय बमोजिम रहेका छन् :
- (क) बैंक तथा वित्तीय संस्था सम्बन्धी प्रचलित कानूनहरूमा तत्काल संशोधन र एकीकरण गरी समयानुकूल बनाउन वाञ्छनीय भएको सन्दर्भमा २०६० माघ २१ मा पहिलो पटक बैंक तथा वित्तीय संस्था सम्बन्धी अध्यादेश एउटै छाता ऐनको रूपमा जारी भएपश्चात् सो अध्यादेशमा केही संशोधन गर्न आवश्यक भएकोले सोको मस्यौदा तयार गरी श्री ५ को सरकारमा पेश भएकोमा संशोधन सहित दोस्रो पटक २०६१ श्रावण २१ मा र तेश्रो पटक २०६१ माघ १८ मा सोही मितिदेखि जारी भएको छ।
- (ख) नेपाल राष्ट्र बैंक ऐन, २०५८ को दफा ८६ लाई परिमार्जन गर्नु परेको हुँदा उक्त ऐन संशोधन सहित २०६१ भाद्र ३० मा पहिलो पटक र २०६१ फाल्गुण २८ मा दोस्रो पटक अध्यादेश मार्फत् जारी भएको छ।
- (ग) सम्पत्ति व्यवस्थापन निगम अध्यादेश, मुद्रा शुद्धीकरण नियन्त्रण अध्यादेश सुरक्षित कारोबार अध्यादेश र दामासाही सम्बन्धी अध्यादेशको मस्यौदा तयार गरी श्री ५ को सरकारमा आवश्यक कार्यार्थ पेश भइसकेको छ।
८३. सहकारी ऐन, २०४८ बमोजिम स्थापित सहकारी बैंक तथा संघ संस्थाहरूको सम्बन्धमा आवश्यक संरचनागत तथा कानूनी व्यवस्था गर्न सहकारी ऐन, २०४८ संशोधन हुनु वाञ्छनीय देखिएकोले श्री ५ को सरकारको अनुरोधमा उक्त संशोधनको मस्यौदा तयार गरी श्री ५ को सरकारमा पठाउने कार्य गरिएको छ। साथै यस्ता संघ, संस्था र वित्तीय मध्यस्थताको कार्य गर्ने गैर-सरकारी संस्थालाई के कस्तो नियमन र निरीक्षण तथा सुपरिवेक्षणको दायराभित्र राख्न उपयुक्त हुन्छ भन्ने बारे समेत अध्ययन भइरहेको छ।

विदेशी विनिमय व्यवस्थापन

८४. विदेशी विनिमय व्यवस्थापनको लागि आवश्यक नीति निर्माण गरी लागू गर्ने संस्थाको हैसियतले नेपाल राष्ट्र बैंकले विदेशी विनिमयसँग सम्बन्धित विभिन्न समसामयिक नीतिहरू अवलम्बन गर्दै आएको छ। यस सन्दर्भमा २०६० चैत्रदेखि २०६१ चैत्र मसान्तसम्म सम्पन्न विदेशी विनिमय व्यवस्थापन सम्बन्धी कार्यहरू निम्नानुसार रहेका छन् :
- (क) व्यक्ति तथा संघ, संस्थाहरूलाई विभिन्न प्रयोजनको लागि अमेरिकी डलर १,०००।- सम्मको सटही सुविधा वाणिज्य बैंकहरूले सोभै प्रदान गर्न सक्ने व्यवस्था गरिएको छ।
- (ख) विदेशी विनिमय व्यवस्थापन सम्बन्धी उदार खुकुलो र लचिलो नीति अनुरूप नेपाली नागरिकहरूले विदेश भ्रमणको लागि हवाई टिकट खरीद गर्दा Business Class को टिकटमा यात्रा गर्न चाहेमा सो सुविधा प्रदान गरिने व्यवस्था गरिएको छ।
- (ग) परिवर्त्य विदेशी मुद्रा भुक्तानी हुनेगरी भारत वाहेकका अन्य मुलुकहरूबाट गरिने आयातको लागि खोलिने प्रतितपत्र अन्तर्गत कारोबार गर्दा प्रचलित व्यवस्था अन्तर्गत विदेशी मुद्रा रकमको १० प्रतिशत रकम

बराबरको धरौटी लिई श्री ५ को सरकारको सम्बन्धित भन्सार कार्यालयको नाममा जारी गरिने चेकहरु कारणवस रद्द गर्नुपर्ने अवस्था आएमा तोकिएको अनुसारको प्रक्रिया पूरा गरी त्यस्ता चेकहरु सम्बन्धित वाणिज्य बैंकहरु आफैले रद्द गर्नसक्ने व्यवस्था गरिएको छ ।

- (घ) नेपाली निर्यातकर्ताको नाममा वाणिज्य बैंकहरुले जारी गरेका अग्रिम भुक्तानी प्रमाणपत्र अनुसारको मालसामान कथमकदाचित तोकिएको म्यादभित्र निर्यातकर्ताले निर्यात गर्न नसकेको अवस्थामा यस्ता भुक्तानी प्रमाणपत्र जारी भएको मितिले तीन वर्ष ननाघ्ने खण्डमा त्यस्तो म्याद (एक पटकमा छ महिनाको लागि) सम्बन्धित वाणिज्य बैंक आफैले थप गर्नसक्ने व्यवस्था गरिएको छ ।
- (ङ) वाणिज्य बैंकहरुको विदेशस्थित आ-आफ्नो एजेन्सी खातामा जम्मा भइसकेको तर Beneficiary लाई भुक्तानी भइनसकेको रकम कारणवश Refund पठाउनु परेको खण्डमा वाणिज्य बैंकहरु आफैले फिर्ता पठाउन सक्ने व्यवस्था गरिएको छ ।
- (च) वाणिज्य बैंकहरुले निम्नलिखित शर्तहरु अनुसार परिवर्त्य विदेशी मुद्राको बैंक ग्यारेन्टी (Bid Bond, Performance Bond) आफैले नै जारी गर्नसक्ने व्यवस्था गरिएको छ :
- नेपालस्थित कुनै निकायले माल वस्तु वा सेवा खरीद गर्दा बिक्रीकर्तालाई परिवर्त्य विदेशी मुद्रामा नै सोको भुक्तानी गर्नुपर्ने अवस्था आएमा त्यस्तो माल वस्तु वा सेवा खरीद गर्ने खरीदकर्ताको नाममा बिक्रीकर्ताकोतर्फबाट जारी गरिने बैंक ग्यारेन्टी ।
 - यस बैंकबाट इजाजत लिई Money Transfer गर्ने कार्यमा संलग्न निकायलाई आफ्नो Principal कम्पनीबाट अग्रिम भुक्तानी प्राप्त गर्ने प्रयोजनको लागि आवश्यक पर्ने बैंक ग्यारेन्टी :
 - यस्तो बैंक ग्यारेन्टी अधिकतम अमेरिकी डलर दुई लाखसम्मको मात्र हुनुपर्नेछ ।
 - तोकिएको अग्रिम भुक्तानी प्राप्त भएपछि मात्र त्यस्तो बैंक ग्यारेन्टी Activate हुने बुँदा अनिवार्यरूपमा राख्नु पर्ने ।
 - यसरी जारी भएको बैंक ग्यारेन्टीको जानकारी यस बैंकलाई दिनु पर्ने ।
 - यस बैंकबाट इजाजत प्राप्त ट्राभल एजेन्सीहरुलाई नेपालमा कार्यरत विदेशी एयरलाइन्सको एजेन्ट भई काम गर्न आवश्यक हुने बैंक ग्यारेन्टीहरु ।
- (छ) विदेशी विनिमय कारोबारको क्षेत्रमा उदार व्यवस्था अपनाइएको सन्दर्भमा विभिन्न सरकारी संस्था, परिषद् तथा अन्य निकायलाई आवश्यक पर्ने सटही सुविधा तोकिएको प्रक्रिया पूरागरी नेपाल राष्ट्र बैंक, बैंकिङ्ग कार्यालय, थापाथली लगायत सबै वाणिज्य बैंकहरुबाट सोभै गर्न सक्ने व्यवस्था गरिएको छ ।
- (ज) परिवर्त्य विदेशी मुद्राका खातावालाले आफ्नो खाता खर्च गरी विदेशी मुद्रामा नै नेपालमा भुक्तानी गर्न चाहेमा भुक्तानी पाउने पक्ष सरकारका निकायहरु भएको खण्डमा भुक्तानी गर्न सक्ने व्यवस्था गरिएको छ ।
- (झ) निर्यातकर्ताको लागि लागू गरिएको Cash Against Documents (CAD) अन्तर्गत वस्तुहरु बैंक ग्यारेन्टीको आधारमा निर्यात गर्न सकिने व्यवस्थालाई समयानुकूल र अझ प्रभावकारी बनाउन एक पटकमा अमेरिकी डलर ५०,०००।- (पचास हजार) सम्म निर्यात मूल्यको १० प्रतिशतले हुने रकमको बैंक ग्यारेन्टीको आधारमा मालसामान निर्यात गर्न सकिने व्यवस्था रहेकोमा उक्त बैंक ग्यारेन्टीको प्रतिशतलाई १० प्रतिशतबाट पाँच प्रतिशतमा झार्न गरिएको छ र निकासी मूल्यलाई एक लाख डलर पुऱ्याइएको छ ।
- (ञ) प्रचलित व्यवस्थाहरु अन्तर्गत रही E-Commerce तथा E-Payment को भुक्तानी प्रयोजनको लागि वाणिज्य बैंकहरुले विदेश स्थित गैह्र बैंकिङ्ग निकायहरुमा खाता खोल्न चाहेमा त्यस्तो खाता यस बैंकको अनुमति लिई खोल्न सक्ने व्यवस्था गरिएको छ ।
- (ट) वाणिज्य बैंकहरुले परिवर्त्य विदेशी मुद्रा निक्षेपबाट प्राप्त रकम लगानी गर्दा एक वर्ष वा सो भन्दा कम अवधिमा भुक्तानी हुनेगरी लगानी गर्नुपर्ने व्यवस्था रहेकोमा सो बन्देज हटाइएको छ ।
- (ठ) वाणिज्य बैंकहरुले यस बैंकमा बुझाउन ल्याउने नगद अमेरिकी डलरको हकमा दुई प्रतिशत कट्टा गरी बाँकी ९८ प्रतिशत रकम सम्बन्धित वाणिज्य बैंकहरुको यस बैंकमा रहेको अमेरिकी डलर खातामा जम्मा गर्दै आएकोमा अमेरिकी डलर वाहेक अन्य परिवर्त्य विदेशी मुद्राको हकमा निम्न व्यवस्था लागू गरिएको छ :
- प्रचलित खरीद दर अनुसार रुपैयाँको गणना गर्ने ।

- उक्त रुपैयाँमा दुई प्रतिशत कट्टा गरी बाँकी ९८ प्रतिशतले हुन आउने रकम सम्बन्धित वाणिज्य बैंकको अमेरिकी डलर खातामा जम्मा गर्ने ।
 - यस प्रयोजनको लागि अमेरिकी डलरको खरीद दर नै प्रयोग गर्ने ।
 - यस व्यवस्था पश्चात् वाणिज्य बैंकहरूलाई अमेरिकी डलर वाहेक अन्य विदेशी मुद्राका खाताहरू यस बैंकमा राख्न आवश्यक नहुने भएको हुँदा त्यस्ता सबै खाताहरू २०६१ श्रावण भित्र बन्द गरिएको छ ।
- (ड) क्रेडिट कार्ड सम्बन्धी यस बैंकको साविकको व्यवस्थाहरू अन्तर्गत रही निम्न व्यवस्थाहरू थप गरिएको छ :
- क्रेडिट कार्ड अन्तर्गत डेविट कार्ड पनि समावेश हुने ।
 - आफूले पाउने सटही सुविधा बापतको विदेशी मुद्रा रकम नगद वा यात्रु चेककोरूपमा नलिइकन कार्ड होल्डरले क्रेडिट कार्डको माध्यमबाट उपयोग गर्न चाहेमा त्यस्तो कारोबार गर्न सक्ने ।
 - वाणिज्य बैंकहरूले चाहेमा प्रचलित व्यवस्थाहरू अन्तर्गत रही पछि परिवर्त्य विदेशी मुद्रामा नै हिसाब मिलान गर्नुपर्ने शर्तमा अमेरिकी डलर ५,०००/- सम्म खर्च गर्न सक्नेगरी क्रेडिट कार्ड जारी गर्नसक्ने ।
- (ढ) वाणिज्य बैंकहरूले चाहेमा भारतीय रुपैयाँको अन्तर बैंक कर्जा सापटी (Lending/Borrowing) कारोबार गर्न सक्ने व्यवस्था गरिएको छ ।
- (ण) वाणिज्य बैंकहरूले यस बैंकको बैंकिङ्ग कार्यालयमा अमेरिकी डलर मात्रको खाता राख्न पाउने व्यवस्था रहेकोमा "Inter Bank Foreign Currency Clearing Purpose" को लागि मात्र प्रयोग गर्न मिल्ने शर्तमा वाणिज्य बैंकहरूले चाहेमा Euro र GBP को खाता खोल्न सक्ने व्यवस्था गरिएको छ ।
- (त) रेमिट्यान्स कारोबार गर्न इजाजत प्राप्त निकायहरूलाई प्रचलित व्यवस्था अन्तर्गत रही परिवर्त्य विदेशी मुद्राको खाता खोल्न दिने नीतिगत व्यवस्था गरिएको छ ।
- (थ) परिवर्त्य विदेशी मुद्राको खाता सम्बन्धी व्यवस्थाहरू अन्तर्गत रहने गरी दोस्रो विश्व युद्धको बेलामा युद्धबन्दी अवस्थाबाट गुञ्जिन परेका तत्कालीन ब्रिटिस गोर्खा अन्तर्गतका सैनिक वा निजका परिवारलाई ब्रिटिस सरकारले दिने क्षतिपूर्ति प्राप्त गर्ने हकदारको नाममा पनि जनही अधिकतम स्टर्लिङ पाउण्ड १०,०००/- जम्मा गर्न सक्ने गरी परिवर्त्य विदेशी मुद्रा खाता खोल्न सक्ने व्यवस्था गरिएको छ ।
- (द) भारत, बंगलादेश, श्रीलंका र भुटान वाहेक एशियाका अन्य सबै मुलुहरूबाट जीवित पंक्षी, कुखुरा, हाँस लगायत अन्य चरा जाती र त्यस्को अप्रशोधित मासु तथा अण्डा लगायत पंक्षी जन्य अप्रशोधित सामग्रीहरू पैठारी गर्न श्री ५ को सरकारले प्रतिबन्ध लगाएको हुँदा सोही बमोजिम गर्न इजाजत प्राप्त सबै वाणिज्य बैंकहरूलाई निर्देशन जारी भएको छ ।
- (ध) वीरगञ्ज स्थित सुख्खा बन्दरगाह सञ्चालनमा आइसकेको सन्दर्भमा तेस्रो मुलुकहरूबाट आयात हुने सम्पूर्ण वस्तुहरू उक्त सुख्खा बन्दरगाह मार्फत भित्र्याउन सकिने साथै निर्यात हुने व्यापारिक सरसामानको हकमा पनि सोही बन्दरगाह मार्फत गर्न सकिने व्यवस्था गरिएको छ ।
- (न) परिवर्त्य विदेशी मुद्रा भुक्तानी हुने गरी भारतबाट आयात गर्न पाइने वस्तुहरूको संख्या यस अगाडि ३९ वटा कायम रहेकोमा २७ वटा वस्तुहरू थप गरी ६६ पुर्याइएको छ ।
- (प) नेपाल र जनवादी गणतन्त्र चीनको बीचमा चिनिया मुद्रा युआनलाई सीमित परिवर्त्यता प्रदान गर्ने सम्बन्धमा दुई वर्ष अघि सम्पन्न सम्झौताबाट दुवै मुलुकलाई फाईदा नै भएको हुँदा सो सम्झौता थप दुई वर्षको लागि नवीकरण गरिएको छ ।
- (फ) २०६० चैत्रदेखि २०६१ फाल्गुण मसान्तसम्ममा ट्राभल एजेन्सी, ट्रेकिङ्ग एजेन्सी, कार्गो, कुरियर कम्पनी तथा होटलहरू गरी विदेशी विनिमय कारोबार गर्ने थप १३० कम्पनीहरूलाई इजाजत प्रदान गरिएको छ भने मनिचेञ्जर कम्पनीहरूको संख्या २२६ पुगेको छ ।
- (ब) वैदेशिक रोजगारमा गएका नेपालीहरूले आफ्नो परिवारजनहरूलाई आफूले आर्जन गरेको विदेशी मुद्रा पठाउन सक्नु भन्ने अभिप्रायले विगत वर्षहरूदेखि मनि-ट्रान्सफर गर्ने संस्थाहरूको विकासमा प्रोत्साहन गरिँदै आएको छ । यस अवधिमा इजाजत पत्र प्राप्त गर्ने संस्थाहरूको संख्या २९ बाट ४० पुगेको छ र यी कम्पनीहरूले आन्तरिक रूपमा समेत Sub-Agent हरू मार्फत सेवा विस्तार गर्दै लगेका छन् । यस्तो इजाजत

पत्र दिने क्रममा यस वर्ष मात्रै थप ५५ वटा कम्पनीहरूलाई सैद्धान्तिक सहमतिपत्र (Letter of Intent) प्रदान गरिएको छ ।

- (भ) भारत बाहेक अन्य मुलुकहरूमा उच्च शिक्षा हासिल गर्न जाने विद्यार्थीहरूलाई २०६० चैत्रदेखि २०६१ फाल्गुण मसान्तसम्म अमेरिकी डलर २,४२,६०,५८९- को सटही सुविधा प्रदान गरिएको छ ।
- (म) २०६० चैत्रदेखि २०६१ फाल्गुण मसान्तसम्ममा वाणिज्य बैंकहरूले FEDAN मार्फत अनुरोध गरे बमोजिम ३९ पटकको विदेशी विनिमय बजार हस्तक्षेपबाट करिब रु. ३४ अर्ब ५५ करोड बराबरको अमेरिकी डलर खरिद गरिएको छ भने पाँच पटकको बजार हस्तक्षेपबाट करिब रु. चार अर्ब ३८ करोड बराबरको अमेरिकी डलर वाणिज्य बैंकहरूलाई बिक्री गरिएको छ ।

बैंक तथा वित्तीय संस्था नियमन तथा सुपरिवेक्षण

वाणिज्य बैंक स्थापना सम्बन्धी नीतिगत व्यवस्थामा परिमार्जन

८५. बैंकको संचालक समितिले विद्यमान वाणिज्य बैंक स्थापना सम्बन्धी नीतिगत व्यवस्थामा सामान्य परिमार्जन गरेको छ । विद्यमान नीतिगत व्यवस्था अनुसार काठमाडौं उपत्यका बाहेक अधिराज्यका सबै ठाउँमा कार्यक्षेत्र रहने गरी स्थापना भइसकेको वाणिज्य बैंकले कम्तीमा तीन वर्षको कार्य सञ्चालन गरेको हुनुपर्ने भन्ने प्रावधान रहेको र त्यस्तो बैंकले काठमाडौं उपत्यकामा कार्यालय खोल्नको लागि पुरा गर्नुपर्ने शर्त तोकिएको छ । साथै, त्यस्तो बैंकको कार्य सञ्चालन सन्तोषजनक हुनुपर्ने र बैंकले खुद मुनाफा आर्जन गरेको हुनुपर्ने भन्ने शर्तहरू तोकिएकोमा त्यस्तो बैंकहरूले कति वर्षसम्म खुद मुनाफा आर्जन गरेको भएमा बैंकको कार्य सञ्चालन सन्तोषजनक भएको मान्ने भन्ने सम्बन्धमा स्पष्ट व्याख्या गर्नु पर्ने आवश्यकता महशुस गरिएकोले सो सम्बन्धमा त्यस्तो बैंकहरूको तीन वर्षे कार्य सञ्चालन अवधिका वित्तीय सूचकहरू नाफा अभिमुखीकरणतर्फ केन्द्रित हुनुकोसाथै कम्तीमा एक वर्ष खुद मुनाफा आर्जन गरेको हुनुपर्ने भन्ने आधार मान्ने गरी सो नीतिगत व्यवस्था परिमार्जन गरिएको छ ।

नियमन तथा निर्देशन जारी एवम् परिमार्जन

८६. बैंकले विद्यमान नियमन निर्देशनहरूलाई समयानुकूल परिमार्जन गर्ने क्रममा कतिपय निर्देशनका अस्पष्ट बुँदाहरूलाई स्पष्ट पार्ने, खारेज गर्ने र परिष्कृत गर्ने एवम् आवश्यकतानुसार नयाँ निर्देशनहरू जारी गर्ने गरेको छ । २०६० चैत्रदेखि २०६१ फाल्गुणसम्मको अवधिमा जारी गरिएका र संशोधन गरिएका मुख्य मुख्य निर्देशनहरू देहाय बमोजिम रहेका छन् :
- (क) वाणिज्य बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूको कर्जा प्रवाहमा शुद्धता र उपयुक्तता कायम गर्ने प्रयोजनको लागि २०६०।०६।०१ मा जारी गरिएको कर्जा सूचना तथा कालोसूची व्यवस्था सम्बन्धी निर्देशनलाई खारेज गरी २०६१।०२।२२ मा नयाँ निर्देशन जारी गरिएको छ ।
- (ख) यस बैंकबाट इजाजतपत्र प्राप्त संस्थाहरूले सहवित्तीयकरण अन्तरगत प्रवाह गर्ने कर्जालाई व्यवस्थित र प्रभावकारी बनाउनको लागि २०६१।०२।१८ मा सहवित्तीयकरण कर्जा सम्बन्धी निर्देशन जारी गरिएको छ ।
- (ग) बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूले कर्जा पुनर्तालिकीकरण वा पुनर्संरचना गरेको अवस्थामा कायम गर्नुपर्ने जोखिम व्यवस्थाका सम्बन्धमा आर्थिक वर्ष २०६०।६१ को लागि मात्र बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूले शतप्रतिशत व्याज असुल गरी कर्जा पुनर्तालिकीकरण वा पुनर्संरचना गरेमा त्यस्तो कर्जालाई असल कर्जा सरह एक प्रतिशत कर्जा नोक्सानी व्यवस्था गर्न पाउने तर त्यस्तो छुट लिनै बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूले उक्त छुटको कारणबाट भएको फाइदाबाट शेयरधनिहरूलाई लाभांश बाँड्न नपाउने व्यवस्था गरिएको छ ।
- (घ) बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूले आफ्नो जोखिम भारित सम्पत्तिको आधारमा कायम गर्नुपर्ने न्यूनतम पूँजीकोष आर्थिक वर्ष २०६०।६१ को लागि ११ प्रतिशत कायम गरी आर्थिक वर्ष २०६१।६२ देखि १२ प्रतिशत कायम गर्नुपर्ने व्यवस्था रहेकोमा विद्यमान असहज परिस्थितिलाई मन्नु गरी आर्थिक वर्ष २०६१।६२ को लागि पनि सोही न्यूनतम ११ प्रतिशत (जसमध्ये ५.५ प्रतिशत प्राथमिक पूँजीकोष) कायम गर्नुपर्ने व्यवस्था गरिएको छ ।
- (ङ) बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूले अन्य वित्तीय संस्थाहरूको शेयरमा गरेको लगानीलाई यस बैंकको निर्देशन अनुसार २०६१ आषाढ मसान्तसम्ममा बिक्री गरिसक्नु पर्ने व्यवस्था गरिएकोमा त्यस्तो शेयर बिक्री गर्न

प्रचलित कानूनले रोक लगाएको लगानी बाहेक २०६१ आषाढ मसान्तसम्ममा बिक्री गर्न नसकेको त्यस्तो सम्पूर्ण लगानीको हकमा आर्थिक वर्ष २०६१/६२ मा शतप्रतिशत प्रोभिजन गर्नुपर्ने व्यवस्था गरिएको छ ।

- (च) बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूले दशै, तिहार जस्तो विशेष अवसरमा आफ्नो शाखाबाट ग्राहकहरूलाई कार्यालय समयभन्दा बाहिरको अतिरिक्त समयमा वा सार्वजनिक विदाको दिनहरूमा सेवा पुऱ्याउन चाहेमा यस बैंकको पूर्व स्वीकृति लिनुपर्ने व्यवस्थालाई खारेज गरी यस बैंकलाई पूर्व जानकारी दिई कारोबार गर्न सक्ने व्यवस्था गरिएको छ ।
- (छ) वाणिज्य बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूको कर्जा प्रवाहमा शुद्धता र उपयुक्तता कायम गर्ने प्रयोजनको लागि २०६१/०२/२२ मा जारी गरिएको कर्जा सूचना तथा कालो सूची व्यवस्था सम्बन्धी निर्देशनलाई कर्जा सूचना केन्द्र लिमिटेड बैंकर्स संघको मातहतबाट हटी कम्पनी रजिष्ट्रारको कार्यालयमा पब्लिक लिमिटेड कम्पनीको रूपमा दर्ता भइसकेकोले सोही अनुसार परिमार्जन गरिएको छ ।

लुम्बिनी बैंक लिमिटेडको व्यवस्थापन हस्तान्तरण

८७. वित्तीय क्षेत्रउपरको विश्वसनीयता र साखमा अभिवृद्धि गरी शेयरधनी र निक्षेपकर्ताको हितको संरक्षण गर्न नेपाल राष्ट्र बैंक ऐन, २०५८ को दफा ८६ को उपदफा (१) बमोजिम उक्त बैंकको तत्काल मौजुदा संचालक समितिलाई निलम्बन गरी नेपाल राष्ट्र बैंकले उक्त बैंकको व्यवस्थापन २०५८/१२/१७ देखि आफ्नो नियन्त्रणमा लिई तीन सदस्यीय व्यवस्थापन समिति गठन गरी उक्त समिति मार्फत् बैंक संचालन गरेको थियो ।
८८. उक्त बैंकलाई सुधार गर्न व्यवस्थापनमा पूर्णसंरचना गर्नुपर्ने आवश्यकतालाई महसुस गरी लुम्बिनी बैंक लिमिटेडका संस्थापक शेयरधनीहरू सहित सर्वसाधारण शेयरधनीहरूमध्येबाट समेत संचालक समितिमा प्रतिनिधित्व गराई बैंक संचालन हुने स्थिति सृजना गर्न, सर्वसाधारणलाई छुट्याईएको शेयर बिक्री वितरण गर्न, सर्वसाधारण सहितको प्रतिनिधित्व भएको साधारण सभाबाट लेखापरीक्षण प्रतिवेदन पारित गराउन तथा नयाँ संचालक समितिको गठन गर्न लगायतका कार्य गर्ने सिलसिलामा पहिलो पटक २०५९/१२/१७ देखि एक वर्षका लागि तथा दोश्रो पटक २०६०/१२/१७ देखि पुनः आठ महिना (२०६१/०१/१६ सम्म) का लागि तथा तेश्रो पटक २०६१/०१/१७ देखि बढीमा पाँच हप्ता (२०६१/११/११) सम्म थप गरिएको थियो ।
८९. नेपाल राष्ट्र बैंकले उक्त बैंकको व्यवस्थापन नियन्त्रणमा लिएपछि व्यवस्थापन समिति मार्फत् व्यापक पूनर्संरचना कार्य गरी बैंकको वित्तीय स्थितिमा सुधार गरेको, वित्तीय कार्यसम्पादनमा अनुशासन कायम गर्न विभिन्न नीति तथा निर्देशिकाहरू तयार गरेको, बैंकमा प्रयोगमा रहेका बैकिङ्ग सफ्टवेयरलाई परिवर्तन गरी समय सापेक्ष अत्याधुनिक सुविधाहरू भएको एकीकृत बैकिङ्ग सफ्टवेयर जडान गर्ने कार्य आरम्भ भएको, बैंक आफैले सकार गरेको केही गैर बैकिङ्ग सम्पत्ति बिक्री गरी उक्त बैंक सुधारको लागि गर्नुपर्ने प्रारम्भिक कार्यहरू समयमा नै सम्पन्न गरी बैंकलाई स्वस्थ रूपमा संचालन हुने वातावरण सृजना गर्न सर्वसाधारण सहितको प्रतिनिधित्व भएको सात सदस्यीय नयाँ संचालक समिति गठन गरी २०६१/०९/१२ देखि उक्त बैंकको नियन्त्रण अवधि फुकुवा गरिएको छ ।
९०. नियन्त्रण अवधिमा विभिन्न सुधारका कार्यहरू भएपनि बैंकलाई अझ दिगो तथा स्वस्थरूपमा संचालन गर्न नयाँ व्यवस्थापनले केही पक्षहरूमा प्रतिबद्धताकासाथ कार्य गर्नुपर्ने देखिएको सन्दर्भमा उक्त बैंकको विभिन्न पक्षहरूमा सुधार गर्न नेपाल राष्ट्र बैंकले उक्त बैंकको नयाँ संचालक समितिलाई निर्देशन दिएको छ । सो अनुरूप बैंकको नयाँ व्यवस्थापनले भविष्यमा बैंकको विकासलाई गति प्रदान गर्ने अपेक्षा गरेको छ ।

विकास बैंक तथा 'ख' वर्गका वित्तीय संस्थातर्फका गतिविधि र नीतिगत व्यवस्था

९१. विकास बैंक ऐन, २०५२ तथा बैंक तथा वित्तीय संस्था सम्बन्धी अध्यादेश, २०६१ अन्तर्गत २३ वटा विकास बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरू ('ख' वर्ग) स्थापना भई वित्तीय कारोबार संचालन गर्दै आएका छन् । सो मध्ये राष्ट्रियस्तरमा सातवटा र बाँकी १६ वटा क्षेत्रीयस्तरमा स्थापना भई संचालनमा रहेका छन् भने नेपाल औद्योगिक विकास निगम (नेपाल औद्योगिक विकास निगम ऐन, २०४६) र कृषि विकास बैंक (कृषि विकास बैंक ऐन, २०२४) अन्तर्गत स्थापना भएका छन् । मुलुकको अर्थतन्त्रमा दीर्घकालीनरूपको कर्जाको माग पुरा गर्नको लागि कृषि विकास बैंक र नेपाल औद्योगिक विकास निगमको संचालन सक्षमता अभिवृद्धि गर्न यी दुवै विकास बैंकहरूको सुधारको लागि आवश्यक कार्य अगाडि बढिरहेको छ ।

९२. मुलुकको विद्यमान शान्ती सुरक्षाको कारणबाट ग्रामीण क्षेत्रमा वाणिज्य बैंकहरूका शाखा स्थानान्तरण तथा बन्द हुदै गरेको अवस्थामा क्षेत्रीयस्तरमा खुलेका विकास बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूले जनतालाई बैंकिङ सुविधा दिने अवस्था सृजना हुदै गएको परिप्रेक्ष्यमा थप बैंकिङ सेवा विस्तार गर्न दुर्गम एवं पहाडी क्षेत्रमा स्थापना हुन चाहने विकास बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूलाई प्राथमिकता दिइदै आएको छ ।
९३. राष्ट्रियस्तरका सातवटा विकास बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूमध्ये नेपाल विकास बैंक र नेपाल घरेलु तथा साना उद्योग विकास बैंकमा नेपाल राष्ट्र बैंकको १० प्रतिशत शेयर स्वामित्व रहेको छ । श्री ५ को सरकारको बजेट वक्तव्य मार्फत विकास बैंक स्थापनार्थ प्राथमिकता दिने नीति अनुरूप विगतमा विकास बैंकहरूको शेयर पूँजीमा नेपाल राष्ट्र बैंकको समेत सहभागिता रहने गरेको थियो । वित्तीय क्षेत्र सुधार कार्यक्रम अघि बढाउँदै जाने क्रममा नेपाल राष्ट्र बैंकले भविष्यमा ती बैंकहरूमा रहेको आफ्नो शेयर स्वामित्व क्रमशः भिकने नीति लिएको छ ।
९४. राष्ट्रिय एवम् क्षेत्रीयस्तरमा स्थापना भईसकेका विकास बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूलाई भौगोलिक कार्यक्षेत्रको आधारमा २०६६ असारसम्ममा देहाय बमोजिम चुक्ता पूँजी वृद्धि गर्न निर्देशन दिइसकिएको छ ।
- राष्ट्रिय स्तरको विकास बैंकको लागि न्यूनतम चुक्तापूँजी रु. ३२ करोड ।
 - काठमाण्डौ उपत्यकावाहेकका भौगोलिक क्षेत्र जोडिएका चारदेखि १० जिल्ला कार्यक्षेत्र हुने विकास बैंकको लागि न्यूनतम चुक्तापूँजी रु. पाँच करोड ।
 - काठमाण्डौ उपत्यकावाहेकका भौगोलिक क्षेत्र जोडिएका एक देखि तीन जिल्ला कार्यक्षेत्र रहने विकास बैंकको लागि न्यूनतम चुक्तापूँजी रु. दुई करोड ।
९५. नेपाल राष्ट्र बैंक ऐन, २०५८ को दफा ७८ बमोजिम वित्तीय कारोबार गर्ने संस्थाले नेपाल राष्ट्र बैंकबाट इजाजत लिनु पर्ने प्रावधान रहेको छ । लघुवित्त कारोबार गर्ने विकास बैंकहरू, कृषि विकास बैंक र नेपाल औद्योगिक विकास निगम वाहेक अन्य विकास बैंकहरूलाई २०५९/१०/१९ देखि लागू हुनेगरी निर्देशन जारी गरिएकोमा सो निर्देशनलाई अन्तर्राष्ट्रिय मापदण्ड अनुरूप हुनेगरी संशोधन एवम् परिमार्जन गरी २०५९/१०/१९ देखि पुरानो निर्देशन खारेज गरी निर्देशन नं. एक देखि १३ सम्मका नयाँ निर्देशन जारी गरिएकोमा निर्देशन उपर विकास बैंकका कार्यकारी प्रमुखहरूसँग गरिएको छलफलबाट प्राप्त सुझावहरू समेतलाई दृष्टिगत गरी “विकास बैंकहरूको लागि निर्देशन, २०६० (संशोधित)” सहितको निर्देशन जारी गरिएको छ । उक्त निर्देशनमा निम्न पक्षहरू समावेश गरिएका छन् :
- (क) विकास बैंक तथा ‘ख’ वर्गका वित्तीय संस्थाहरूले कायम गर्नुपर्ने पूँजीकोषको व्यवस्था आर्थिक वर्ष २०५९/६०, आर्थिक वर्ष २०६०/६१ र आर्थिक वर्ष २०६१/६२ मा प्राथमिक पूँजी क्रमशः पाँच प्रतिशत, ५.५ प्रतिशत र छ प्रतिशत र पूँजीकोष क्रमशः १० प्रतिशत, ११ प्रतिशत र १२ प्रतिशत कायम गर्नुपर्ने व्यवस्था गरिएकोमा आर्थिक वर्ष २०६१/६२ को मौद्रिक नीतिमा सो आर्थिक वर्षको लागि न्यूनतम पूँजीकोष ११ प्रतिशत कायम गर्ने व्यवस्था गरिएको छ । तर २०६२/६३ देखि न्यूनतम पूँजीकोष १२ प्रतिशत कायम गर्नुपर्ने व्यवस्था गरिएको छ ।
- (ख) विकास बैंकहरूको लागि मुद्दती निक्षेप, वचत निक्षेप, क्रमिक निक्षेप योजना र संचयकोष निक्षेप मार्फत निक्षेप संकलन गर्नसक्ने व्यवस्था गरिएको छ भने बैंक तथा वित्तीय संस्था सम्बन्धी अध्यादेश, २०६१ अनुसार संस्थापित ‘ख’ वर्गका वित्तीय संस्थाहरूले विना व्याजमा निक्षेप संकलन गर्न सक्ने व्यवस्था गरिएको छ ।
- (ग) बैंक तथा वित्तीय संस्थाले आफ्नो कुल निक्षेप दायित्व र सापटीकोषको एक प्रतिशतले हुने रकम अनिवार्य नगद मौज्जात राख्नुपर्ने र कुल निक्षेप दायित्वको सात प्रतिशत तरल सम्पत्ति राख्नु पर्नेछ ।
- (घ) विकास बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूले पनि वाणिज्य बैंक सरह कर्जा तथा सापटीकोष वर्गीकरण, असल, कमसल, शंकास्पद र खराबमा वर्गमा गणना गर्नुपर्ने र कर्जा नोक्सानी व्यवस्था क्रमशः एक प्रतिशत, २५ प्रतिशत, ५० प्रतिशत र १०० प्रतिशतले कायम गर्नु पर्नेछ ।
- (ङ) बैंकले कुनै एक व्यक्ति वा समूहलाई कोषमा आधारित कर्जा आफ्नो प्राथमिक पूँजीको २५ प्रतिशतसम्म र गैर-कोषमा आधारित सुविधा आफ्नो प्राथमिक पूँजीको ५० प्रतिशतसम्म प्रदान गर्नसक्नेछ ।

- (च) विकास बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूको कार्य क्षमता अभिवृद्धि गर्न संस्थापक, संचालक र कर्मचारीहरू व्यवसायिक, इमान्दारिता, अनुशासित र उच्च नैतिकवान हुनुपर्ने छ भन्ने अवाधारणालाई उच्च प्राथमिकता दिदै संस्थागत सुशासन सम्बन्धी निर्देशन लागू गरिएको छ ।
- (छ) बैंक तथा वित्तीय संस्थाले मुलक्षेत्र अन्तर्गत कृषि, उद्योग, सेवा व्यवसाय, जग्गा विकास र आवास गृह तथा व्यापारिक भवन निर्माण, बिपन्न वर्ग र व्यापारिक क्षेत्रमा आदिमा क्रमश ६०, ६०, ७५ ५०, ५० र ५० प्रतिशत सम्म कर्जा प्रवाह गर्न सक्नेछन् ।
- (ज) बैंक तथा वित्तीय संस्थाले सरकारी ऋणपत्र, नेपाल राष्ट्र बैंक ऋणपत्र तथा संगठित संस्थाहरूको शेयर तथा डिभेन्चरमा लागनी गर्ने नीति तथा विधि संचालक समितिबाट स्वीकृति गराएर मात्र लागू गर्नुपर्नेछ ।
- (झ) बैंक तथा वित्तीय संस्थाले निक्षेपमा दिने व्याज र कर्जा तथा सापटमा लिने व्याजदर स्वयं निर्धारण गर्न सक्ने छन् ।
- (ञ) बैंक तथा वित्तीय संस्थाले कुनै पनि किसिमको शाखा कार्यालय खोल्न राष्ट्र बैंकको स्वीकृति लिनुपर्नेछ ।
- (ट) संस्थापक शेयर बिक्री गर्दा वा नामसारी गर्दा राष्ट्र बैंकको पूर्व स्वीकृति लिनुपर्नेछ ।
- (ठ) यस बैंकको स्वीकृत प्राप्त लेखापरीक्षकबाट लेखापरीक्षण गराई लेखा परिक्षण प्रतिवेदन तयार गरी वार्षिक साधारण सभा हुनुभन्दा कम्तीमा ३० दिन अगाडी यस बैंकमा पेश गर्नुपर्ने र वार्षिक साधारणसभा सम्पन्न भएको सात दिनभित्र सार्वजनिक सूचना प्रकाशन गर्नुपर्ने व्यवस्था गरिएको छ ।
- (ड) विकास बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूको वित्तीय विवरणहरू स्पष्ट, पारदर्शी बनाउन यस बैंकले तोकेको ढाँचामा वित्तीय विवरणहरू तयार गरी यस बैंकमा पेश गर्नुपर्ने व्यवस्था गरिएको छ । साथै, कालोसूची सम्बन्धी व्यवस्था, गैर बैंकिङ्ग सम्पत्ति सम्बन्धी व्यवस्था र तथ्याङ्क विवरण पठाउनुपर्ने व्यवस्था सम्बन्धी निर्देशन जारी गरिएको छ ।

वित्त कम्पनीतर्फका गतिविधि र नीतिगत व्यवस्था

९६. २०६१ फाल्गुण मसान्तसम्म वित्तीय कारोबार गर्न इजाजतपत्रप्राप्त वित्त कम्पनीहरूको संख्या ५९ पुगेको छ । २०६१।१२।२० मा हाइसेफ फाइनान्स कम्पनी लक्ष्मी बैंक लिमिटेडमा गाभिए पश्चात् वित्त कम्पनीको संख्या ५७ कायम हुन आएकोमा २०६१।२।१८ मा फुडेन्सीयल मर्चेण्ट बैंकिङ्ग एण्ड फाइनान्स कम्पनी र २०६१।३।३० मा श्री इन्भेष्टमेण्ट एण्ड क्रेडिट फाइनान्स लिमिटेड लाई वित्तीय कारोबार गर्न इजाजत प्रदान गरिएको छ । काठमाडौंमा प्रधान कार्यालय रहेका यी दुवै कम्पनीहरूको अधिकृत पूँजी रु. १० करोड र जारी पूँजी रु. पाँच करोड रहेको छ ।
९७. यस बैंकबाट वित्तीय संस्था एवम् वित्तीय सेवालार्ई समयसापेक्ष, सुव्यवस्थित, पारदर्शी, सुरक्षित र भरपर्दो बनाउन समय-समयमा नीति निर्देशनहरूमा देहाय बमोजिम परिमार्जन तथा संशोधन गरिएको छ :
- (क) पूँजीकोषको गणना गर्ने प्रयोजनका लागि कर्जा तर्फको जोखिम भार देहाय अनुसार संशोधन गरिएको छ :
- सरकारी वा नेपाल राष्ट्र बैंक ऋणपत्र वा आफ्नो मुद्दति रसिदको धितोमा प्रवाह गरिएका कर्जाहरू ०.००
 - नेपाल राष्ट्र बैंकबाट स्वीकृति प्राप्त अन्य वित्तीय संस्थाहरूको मुद्दति रसिदको धितोमा प्रवाहित कर्जाहरू ०.२०
- (ख) बैंक तथा वित्तीय संस्था सम्बन्धी अध्यादेश, २०६१ बमोजिम ईजाजतपत्रप्राप्त संस्थाको वर्गीकरण सम्बन्धमा देहाय बमोजिमको नीतिगत व्यवस्था गरिएको छ :

बैंक तथा वित्तीय संस्थाको वर्गीकरण

वर्ग	आवश्यक न्यूनतम चुक्ता पूँजी				
	राष्ट्रियस्तर	क्षेत्रीयस्तर*	४-१० जिल्ला*	१-३ जिल्ला*	१ जिल्ला*
“क”	रु. १०० करोड	रु. २५ करोड	×	×	×
“ख”	रु. ३२ करोड	×	रु. ५ करोड	रु. २ करोड	×
“ग”	रु. १५ करोड **	×	×	×	रु. २ करोड
	रु. ५ करोड	×	×	×	रु. १ करोड***
“घ”****	रु. १० करोड	रु. ६ करोड	रु. २ करोड	रु. १ करोड	×

* काठमाडौं उपत्यका बाहेक ।

** लिजिङ्ग कारोबार गर्ने वित्तीय संस्थाको हकमा मात्र लागू हुने ।

*** मध्य पश्चिमाञ्चल र सुदूर पश्चिमाञ्चल विकास क्षेत्र अन्तर्गतको कुनै एक जिल्लामा मात्र सीमित रहने ।

**** लघुवित्तको कारोबार मात्र गर्ने वित्तीय संस्था ।

९८. बैंक तथा वित्तीय संस्था सम्बन्धी अध्यादेश, २०६१ बमोजिम ईजाजतपत्रप्राप्त संस्थाको लागि निवेदन दस्तुर तोक्ने सम्बन्धमा देहाय बमोजिमको नीतिगत व्यवस्था गरिएको छ :
- (क) बैंक तथा वित्तीय संस्था सम्बन्धी अध्यादेश, २०६० को दफा ४(१) को प्रयोजनको लागि बैंक तथा वित्तीय संस्था स्थापना गर्नको लागि सम्बन्धित व्यक्तिले त्यस्तो बैंक तथा वित्तीय संस्था प्रचलित कानून बमोजिम दर्ता गर्न यस बैंकमा निवेदन दिँदा सम्बन्धित बैंक तथा वित्तीय संस्थाको जारी पूँजीको ०.०१ प्रतिशतले हुने रकम बराबर दस्तुर लाग्ने छ ।
- (ख) बैंक तथा वित्तीय संस्था सम्बन्धी अध्यादेश, २०६० दफा २९ (२) को प्रयोजनको लागि वित्तीय कारोबार गर्ने इजाजतपत्रको लागि यस बैंक समक्ष निवेदन दिँदा सम्बन्धित बैंक तथा वित्तीय संस्थाको जारी पूँजीको ०.०२ प्रतिशतले हुने रकम बराबर दस्तुर लाग्ने छ ।
- (ग) वित्तीय कारोबार गर्ने इजाजतपत्रको लागि यस बैंकबाट सैद्धान्तिक सहमति प्राप्त गरिसकेका र प्रचलित कानून बमोजिम संस्थापना भई यस बैंकमा निवेदन परिसकेका वित्तीय संस्थाहरूको हकमा माथि खण्ड (क) मा उल्लेखित दस्तुर लाग्ने छैन । तर, खण्ड (ख) मा उल्लेखित दस्तुर लाग्ने छ ।
९९. यस बैंकबाट इजाजत प्रदान गरिएका बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूको कर्जा प्रवाहमा शुद्धता र उपयुक्तता कायम गर्ने प्रयोजनको लागि सो सम्बन्धी सूचना व्यवस्था र बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूबाट कर्जा लिई समयमै कर्जा नतिर्ने ऋणीहरूको कालो सूची तयार गर्ने कार्यलाई नियमित तथा व्यवस्थित गरी एउटै स्थानबाट सूचना प्राप्तगर्ने व्यवस्थाको लागि कर्जा सूचना तथा कालोसूची सम्बन्धी निर्देशन जारी गरी लागू गरिएको छ ।
१००. यस बैंकबाट वित्त कम्पनीहरूलाई जारी गरिएको कर्जा तथा सापट र पट्टा सम्पत्तिको वर्गीकरण र कर्जा नोक्सानी व्यवस्था अनुसार कर्जा तथा सापट र पट्टा सम्पत्तिलाई पुनरतालिकीकरण वा पुनर्संरचना गर्नु परेमा आर्थिक वर्ष २०६०/६१ को लागि मात्र त्यस्ता कम्पनीले शतप्रतिशत व्याज असूल गरी कर्जा पुनरतालिकीकरण वा पुनर्संरचना गरेमा त्यस्तो कर्जा तथा सापट र पट्टा सम्पत्तिलाई असल कर्जा सरह एक प्रतिशत कर्जा नोक्सानी व्यवस्था कायम गर्नसक्ने गरी छुट प्रदान गरिएको छ । तर, त्यस्तो छुट लिए बापत हुन सक्ने फाइदाबाट प्राप्त हुने लाभांश शेयरधनीहरूलाई बाँडफाँड गर्न नपाउने समेत निर्देशनमा उल्लेख गरिएको छ ।
१०१. यस बैंकबाट इजाजतपत्रप्राप्त वित्त कम्पनीहरूले आर्थिक वर्ष २०६०/६१ देखि आफ्नो जोखिम भारित सम्पत्तिको न्यूनतम पूँजीकोष १२ प्रतिशत कायम गर्नुपर्ने र सोमध्ये प्राथमिक पूँजी छ प्रतिशत कायम गर्नुपर्ने निर्देशन भएकोमा आर्थिक वर्ष २०६०/६१ र आर्थिक वर्ष २०६१/६२ को लागि न्यूनतम पूँजीकोष ११ प्रतिशत र सोमध्ये प्राथमिक पूँजीकोष ५.५ प्रतिशत मात्र कायम गर्नु पर्ने गरी कुल पूँजीकोषमा एक प्रतिशत कम गरिएको छ ।
१०२. यस बैंकबाट इजाजतपत्रप्राप्त वित्त कम्पनीहरूले अन्य बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूको शेयरमा गरेको लगानीलाई प्रचलित कानूनले विक्री गर्न रोक लगाएको अवस्थामा बाहेक २०६१ आषाढ मसान्तसम्ममा

बिक्री गरिसक्नु पर्ने र सो अवधि भित्र बिक्री गर्न नसकेमा त्यस्तो सम्पूर्ण लगानीको हकमा आर्थिक वर्ष २०६१/६२ मा शत प्रतिशत प्रोभिजन गर्नु पर्ने व्यवस्था गरिएको छ ।

१०३. यस बैंकबाट इजाजतप्राप्त वित्त कम्पनीहरूले दशैं, तिहार जस्तो विशेष अवसरमा आफ्नो कार्यालयबाट ग्राहकहरूलाई कार्यालय समयभन्दा बाहिरको अतिरिक्त समयमा वा सार्वजनिक विदाको दिनहरूमा सेवा पुऱ्याउन चाहेमा यस बैंकको पूर्व स्वीकृति लिनुपर्ने व्यवस्थालाई खारेज गरी यस बैंकलाई पूर्व जानकारी दिई कारोबार गर्न सक्ने व्यवस्था गरिएको छ ।
१०४. निक्षेप परिचालन गर्दा वित्त कम्पनीहरूले आफ्नो प्राथमिक पूँजीको २.५ गुणामा नबढ्ने गरी बचत निक्षेप संकलन गर्न सक्ने व्यवस्था गरिएको छ ।
१०५. अनिवार्य नगद मौज्जातको हकमा वित्त कम्पनीले आफ्नो कूल निक्षेप दायित्व र सापटी कोषको कम्तीमा एक प्रतिशतले हुने रकम नेपाल राष्ट्र बैंकमा खाता खोली जम्मा गर्नुपर्ने व्यवस्था भइआएकोमा अब उप्रान्त नजिकको वाणिज्य बैंकमा छुट्टै चल्ती खाता खोली उक्त रकम जम्मा गरेमा पनि अनिवार्य मौज्जातमा गणना गर्ने व्यवस्था गरिएको छ । अनिवार्य मौज्जात र तरल सम्पत्ति व्यवस्था सम्बन्धमा यस बैंकद्वारा वित्त कम्पनीहरूको लागि “राष्ट्रियस्तरको विकास बैंकमा निक्षेपको रूपमा रहेको मौज्जात” तरल सम्पत्ति अन्तर्गत समावेश गरिने गरिएकोमा सो प्रावधानलाई संशोधन गरी “विकास बैंकमा (लघु वित्त कारोबार गर्ने विकास बैंक बाहेक) निक्षेपको रूपमा रहेको मौज्जात” कायम गरिएको हुँदा सोही अनुसार निर्देशन जारी गरिएको छ । वित्त कम्पनीले प्रत्येक आर्थिक वर्ष समाप्त हुँदा (आषाढ मसान्तमा) आफ्नो ढुक्टीमा रहेको नगद मौज्जातको विवरण कम्पनीका कार्यकारी प्रमुखबाट प्रमाणित गरी यस बैंकको बैंक तथा वित्तीय संस्था नियमन विभाग र वित्तीय संस्था सुपरीवेक्षण विभागमा अनिवार्यरूपमा पेश गर्नु पर्ने व्यवस्था गरिएको छ ।
१०६. कर्जा तथा सापट र पट्टा सम्पत्तिको पुनर्तालिकीकरण वा पुनर्संरचना सम्बन्धमा पुनर्तालिकीकरण वा पुनर्संरचना गर्नु अघि कर्जा तथा लगानी र पट्टा सम्पत्तिको सम्भौतामा उल्लेख भएबमोजिम पाकेको व्याज मध्ये कम्तीमा २५ प्रतिशत व्याज रकम असूल भएको हुनुपर्ने तर, उठाउँन बाँकी रहेको बाँकी व्याजलाई उठाउँन बाँकी साँवामा पूँजीकृत गरी कर्जालाई पुनर्तालिकीकरण वा पुनर्संरचना गर्न नपाईने गरी संशोधन गरिएको छ । त्यस्तै, अन्य बैंक तथा वित्तीय संस्थाबाट स्वाप (Swap) गरिने कर्जाको हकमा जुन वर्गीकरणमा परेको कर्जा स्वाप गरिने हो, स्वाप गरिलिने वित्त कम्पनीले पनि सोही वर्गीकरणमा राखी विद्यमान कर्जा नोक्सानी व्यवस्था बमोजिम कर्जा नोक्सानी व्यवस्था कायम गर्नुपर्ने र यस्तो कर्जा स्वाप गरी लिने वित्त कम्पनीले सम्बन्धित कर्जा कुन वर्गीकरणमा रहेको थियो भन्ने सम्बन्धमा सम्बन्धित बैंक तथा वित्तीय संस्थाबाट प्रमाणित विवरण लिनुपर्ने व्यवस्था गरिएको छ ।
१०७. आपसी सम्बन्ध भएका ग्राहकहरूलाई एउटै समूह मानिने व्यवस्था अन्तर्गतका केही प्रावधानहरूमा संशोधन गरिएको छ ।
१०८. वित्त कम्पनीहरूले नेपाल राष्ट्र बैंकबाट इजाजत प्राप्त अन्य कुनै पनि बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूको संस्थापक शेयरमा लगानी गर्न नपाउने व्यवस्था गरिएको छ ।
१०९. वित्तीय जमानत सम्बन्धी व्यवस्थाका लागि निम्नानुसार निर्देशन जारी गरिएको छ :
- (क) बैंक तथा वित्तीय संस्थाले वित्तीय जमानत जारी गर्ने सम्बन्धमा सीमा, सुरक्षण, मार्जिन, अख्तियारी र सूचना प्रणाली जस्ता विषयमा स्पष्ट नीति तर्जुमा गरी सो नीतिलाई आ-आफ्नो सञ्चालक समितिबाट पारित गरी लागू गर्नुको साथै सो नीति बारे यस बैंकलाई समेत अवगत गराउनु पर्नेछ ।
- (ख) सञ्चालक समितिबाट वित्तीय जमानत सम्बन्धी नीति तर्जुमा गर्दा देहाय बमोजिम गर्नु पर्नेछ :
- जमानत जारी गर्ने बैंक तथा वित्तीय संस्थासँग त्यस्तो ग्राहकको कर्जा कारोबार हुनैपर्ने र प्रति ग्राहक कर्जा सीमा नाघ्ने कारणले थप कर्जा प्रदान गर्न नमिल्ने भएमा मात्र सम्बन्धित बैंक तथा वित्तीय संस्थाले आफ्नो ग्राहकलाई अन्य बैंक तथा वित्तीय संस्थाको पक्षमा वित्तीय जमानत जारी गर्नसक्ने ।
 - उपदफा ७९ बमोजिम वित्तीय जमानत जारी गर्दा जमानत जारीगर्ने बैंक तथा वित्तीय संस्थाले गैर कोषमा आधारित कारोबारका लागि तोकिएको प्रतिग्राहक सीमा ननाघ्ने गरी मात्र वित्तीय जमानत जारी गर्नु पर्ने ।

११०. यो निर्देशन जारी हुनुपूर्व जारी गरिएका जमानतको अवधि समाप्त भएपछि यस निर्देशन अनुसार जमानत जारीगर्न नमिल्ने भएमा पुन नवीकरण गर्न नपाइने र यो निर्देशन विपरीत पुनः नवीकरण गरेमा शतप्रतिशत कर्जा व्यवस्था गर्नुपर्नेछ ।

१११. देहायको जमानतका हकमा भने यो व्यवस्था लागू हुने छैन :

- अन्तर्राष्ट्रिय श्रेणीकृत विदेशी बैंकको काउन्टर ग्यारेन्टीमा जारी हुने ग्यारेन्टी,
- विड वण्ड,
- परफरमेन्स वण्ड,
- अग्रिम भुक्तानी जमानत,
- वित्तीय जमानत बाहेकका अन्य जमानतहरु ।

११२. आयकर ऐन, २०५८ को प्रयोजनका लागि वित्त कम्पनीहरुले अन्य संगठित संस्थाका कर्मचारीहरु समेतको लागि अवकाश कोष सञ्चालन गर्ने र त्यस्तो कोष यस बैंकबाट स्वीकृति गराउनु पर्ने भएमा निम्नानुसारको सम्पूर्ण शर्तहरु पूरा गरेको वित्त कम्पनीले मात्र यस बैंक समक्ष अनुरोध गर्नसक्ने व्यवस्था लागू गरिएको छ :

- प्राथमिक पूँजी रु. १० करोड पुगेको,
- सर्वसाधारणमा शेयर बिक्री वितरण गरी नेपाल धितोपत्र विनिमय बजार लिमिटेडमा सूचीकृत भइसकेको,
- लगातार तीन वर्ष देखि खुद मुनाफामा सञ्चालन भएको र
- प्रचलित कानून र यस बैंकको निर्देशन पालना गरेको ।

११३. वित्त कम्पनीका शेयरधनी, निक्षेपकर्ता एवम् वित्त कम्पनीसँग कारोबार गर्ने र कम्पनीको व्यवस्थाप्रति अभिरुची राख्ने सर्वसाधारण समक्ष वित्त कम्पनीसँग सम्बन्धित महत्वपूर्ण परिसूचकहरु पारदर्शीरूपमा राख्नको लागि वित्त कम्पनीको वित्तीय स्थितिको उचित र यथार्थ चित्रण गराउने र वित्त कम्पनीले पालना गर्ने लेखा नीति र वित्तीय विवरणमा एकरूपता ल्याउने उद्देश्यले वित्त कम्पनीले पालना गर्नुपर्ने लेखानीति तथा वित्तीय विवरणहरुको ढाँचा सम्बन्धी व्यवस्था लागू गरिएको छ ।

विकास बैंकतर्फ (लघु वित्त सम्बन्धी कार्य गर्ने) का गतिविधी र नीतिगत व्यवस्था

११४. हालसम्म यस बैंकबाट स्वीकृती प्राप्त पाँच वटा क्षेत्रीय स्तरका ग्रामीण विकास बैंक, चार वटा निजी क्षेत्रबाट स्थापना भएका लघु वित्तको कारोबार गर्ने विकास बैंक र थोक कर्जा उपलब्ध गराउने उद्देश्यले स्थापना भएका दुईवटा राष्ट्रिय स्तरका विकास बैंक (रुरल माइक्रोफाइनान्स डेभलपमेन्ट सेन्टर (RMDC) र साना किसान विकास बैंक) गरी ११ वटा लघु वित्तको कारोबार गर्ने विकास बैंकहरुले वित्तीय कारोबार गर्दै आएका छन् ।

११५. लघु वित्तको कारोबार गर्ने विकास बैंकहरुलाई २०५९ फाल्गुणदेखि जारी गरिएको निर्देशनका केही प्रावधानहरुमा संशोधन गरिएको छ । जस अनुसार संशोधित निर्देशनमा असल कर्जाको लागि न्यूनतम एक प्रतिशत कर्जा नोक्सानी व्यवस्था गर्नुपर्ने, किस्तावन्दीमा असुल गर्नेगरी प्रवाह भएको कर्जा तथा सापटको प्रत्येक कर्जाको भाखा नाघेको आधारमा वर्गीकरण गरी कर्जा नोक्सानी व्यवस्था गर्नुपर्ने गरी कायम गरिएको छ ।

सहकारी संस्थातर्फका गतिविधी र नीतिगत व्यवस्था

११६. सीमित बैंकिङ्ग कारोबार गर्ने इजाजतपत्रप्राप्त सहकारी संस्थाहरुलाई जारी गरेको निर्देशन अनुसारको पर्याप्त पूँजीकोष कायम नगरेको कारणले प्राथमिक पूँजीकोष ऋणात्मक हुनगई यस बैंकबाट जारी भएको निर्देशनहरुको पालन हुन नसकेको र बरोबर निर्देशनको उल्लंघन गरेको समेत कारणले गर्दा नेशनल डेभलपमेन्ट को-अपरेटिभ्स सोसाइटी लिमिटेड, हरिहर भवन, ललितपुरको २०६०।१।२।२३ मा, नेपाल सहकारी संस्था लिमिटेड, बाग बजार, काठमाडौँको २०६१।२।१ मा र नव-क्षितिज सहकारी संस्था लिमिटेड, कालिका मार्ग, काठमाडौँको २०६१।५।२९ मा सीमित बैंकिङ्ग कारोबार गर्ने इजाजतपत्र रद्द गरिएको छ । यसरी तीनवटा संस्थाको इजाजतपत्र रद्द भएपछि सीमित बैंकिङ्ग कारोबार गर्ने इजाजतप्राप्त सहकारी संस्थाको

संख्या २० कायम भएको छ । साथै, आगामी दिनहरूमा सहकारी संस्थाहरूलाई वित्तीय कारोबार गर्न यस बैंकबाट इजाजत प्रदान नगर्ने नीति अख्तियार गरिएकोमा सो कायमै रहेको छ ।

गैर-सरकारी संस्थातर्फका गतिविधी र नीतिगत व्यवस्था

११७. वित्तीय मध्यस्थताको काम गर्ने संस्था सम्बन्धी ऐन (पहिलो संशोधन), २०५५ लागू भएपछि लघु कर्जाको कारोबार गर्ने वित्तीय संस्थाहरूको संख्या बढ्दै गएको छ । हालसम्म यस बैंकबाट वित्तीय मध्यस्थताको कारोबार गर्न अनुमतिपत्र प्राप्त गरेका गैर सरकारी संस्थाहरूको संख्या ४७ पुगेको छ । समीक्षा अवधिमा २०६१।६।१३ मा छिमेक समाज संघ संस्था, सानो गौचरण, काठमाडौं, २०६१।७।१६ मा स्वावलम्बन विकास केन्द्र, डिल्लीबजार, काठमाडौं र विकास आयोजना सेवा केन्द्र (डिप्रोक्स-नेपाल), थापाथली, काठमाडौंलाई वित्तीय मध्यस्थताको कारोबार गर्ने इजाजतपत्र प्रदान गरिएको छ ।
११८. वित्तीय मध्यस्थताको काम गर्ने संस्था सम्बन्धी ऐन (पहिलो संशोधन), २०५५ संशोधन भएपछि सोही अनुसार वित्तीय मध्यस्थता नियमावली, २०५६ मा पनि संशोधन गर्नुपर्ने भएकोले वित्तीय मध्यस्थता नियमावली, २०५६ का केही नियमहरूमा संशोधन तथा थप गरी श्री ५ को सरकारमा स्वीकृतिको लागि पठाइएकोमा २०६०।१२।२ मा स्वीकृती प्राप्त भई सो नियमावली लागू भई सकेको छ ।
११९. वाणिज्य बैंक, विकास बैंक तथा वित्त कम्पनीहरूका लागि समेत गैर बैंकिङ्ग सम्पत्तिको नोक्सानी व्यवस्था सम्बन्धमा देहाय बमोजिम गर्न निर्देशन जारी गरिएको छ :
- (क) आर्थिक वर्ष २०५९।६० को अन्त्यसम्ममा बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूले सकारेको गैर बैंकिङ्ग सम्पत्तिलाई आर्थिक वर्ष २०५९।६० पश्चात्को तीन आर्थिक वर्ष अर्थात् आर्थिक वर्ष २०६२।६३ भित्र बिक्री हुन नसकेमा त्यस्तो गैर बैंकिङ्ग सम्पत्तिको लागि देहायमा उल्लेख भए बमोजिम तीन आर्थिक वर्ष भित्र शत प्रतिशत नोक्सानी व्यवस्था गर्नुपर्नेछ ।

आर्थिक वर्ष	नोक्सानी व्यवस्था
२०६०।६१	३३.३३%
२०६१।६२	६६.६७%
२०६२।६३	१००.००%

तर, त्यस्तो गैर बैंकिङ्ग सम्पत्ति बिक्री गरिसक्नुपर्ने सम्बन्धमा ऐन/निर्देशनमा तोकिएको अवधि (वाणिज्य बैंकको हकमा सात वर्ष र विकास बैंक र वित्त कम्पनीको हकमा पाँच वर्ष) तीन वर्षभन्दा कम रहेछ भने त्यस्तो अवस्थामा निम्नानुसार नोक्सानी व्यवस्था गर्नुपर्नेछ :

- ऐन/निर्देशनमा तोकिएको अवधि आर्थिक वर्ष २०६१।६२ मा पुरा हुँदैछ भने त्यस्तो गैर बैंकिङ्ग सम्पत्तिका लागि आर्थिक वर्ष २०६०।६१ को अन्त्यसम्ममा शत प्रतिशत नोक्सानी व्यवस्था खडा गर्नु पर्ने छ ।
- ऐन/निर्देशनमा तोकिएको अवधि आर्थिक वर्ष २०६२।६३ मा पुरा हुँदैछ भने त्यस्तो गैर बैंकिङ्ग सम्पत्तिका लागि आर्थिक वर्ष २०६०।६१ मा ५० प्रतिशत र आर्थिक वर्ष २०६१।६२ सम्ममा १०० प्रतिशत नोक्सानी व्यवस्था खडा गर्नुपर्नेछ ।

- (ख) आर्थिक वर्ष २०६०।६१ र सो पछि बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूले सकारेको गैर-बैंकिङ्ग सम्पत्ति बिक्री नभएसम्मको लागि सकारेको आर्थिक वर्षमा २५ प्रतिशत बराबर रकम नोक्सानी व्यवस्था कायम गरी तत्पश्चात् पहिलो वर्ष ५० प्रतिशत, दोस्रो वर्ष ७५ प्रतिशत र तेस्रो वर्ष शतप्रतिशत नोक्सानी व्यवस्था कायम गर्नुपर्ने गरिएको छ ।
- (ग) गैर बैंकिङ्ग सम्पत्ति बिक्री भएको अवस्थामा जुन आर्थिक वर्षमा बिक्री भएको हो सोही आर्थिक वर्षको नाफा-नोक्सान हिसावमा त्यस्तो सम्पत्तिको लागि खडा गरिएको नोक्सानी व्यवस्थाको आवश्यक हिसाव मिलान गर्न सकिने छ ।
१२०. वाणिज्य बैंकहरूलाई कर्जा सूचना केन्द्रको शेयर पूँजीमा गरेको लगानीको लागि नाफा-नोक्सान हिसावमा खर्च लेखी लगानी समायोजन कोषमा जम्मा गर्नु नपर्नेगरी छुट दिइएको छ ।

१२१. वाणिज्य बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूको कर्जा प्रवाहमा शुद्धता र उपयुक्तता कायमगर्ने प्रयोजनको लागि सो सम्बन्धी सूचना व्यवस्था र समयमा कर्जा नतिर्ने ऋणीहरूको कालोसूची तयार गर्ने कार्यलाई नियमित तथा व्यवस्थित गरी एउटै स्थानबाट सूचना प्राप्त हुने व्यवस्था गर्न वाञ्छनिय भएकोले यस बैंकबाट वाणिज्य बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूलाई कर्जा सूचना तथा कालोसूची व्यवस्था सम्बन्धी नया निर्देशन जारी गरिएको छ ।
१२२. बैंक तथा वित्तीय संस्थाको ऋण असूली ऐन, २०५८ को दफा ३ को खण्ड (घ) को प्रयोजनको लागि यस बैंकले वित्तीय संस्थाको ऋण असूली सम्बन्धी मुद्दाको लागि सोही ऐनको व्यवस्था लागू हुनेगरी वित्त कम्पनी ऐन, २०४२ बमोजिम स्थापना भएका वित्त कम्पनी र विकास बैंक ऐन, २०५२ बमोजिम स्थापना भएका विकास बैंकहरू (लघु वित्त कारोबार गर्ने बाहेक) लाई तोकेको छ ।

बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूको निरीक्षण, सुपरिवेक्षण तथा कारबाही

१२३. विगत लामो समयदेखि प्रत्येक वाणिज्य बैंकको दुई वर्षमा कम्तीमा एकपटक समष्टिगत निरीक्षण गरिँदै आएकोमा आर्थिक वर्ष २०६१/६२ देखि प्रत्येक वर्ष सबै वाणिज्य बैंकहरूको समष्टिगत निरीक्षण गर्ने लक्ष्य राखी २०६१ फाल्गुण मसान्तसम्म नेपाल बैंक लिमिटेड, राष्ट्रिय वाणिज्य बैंक, नेपाल इन्भेष्टमेण्ट बैंक लिमिटेड, स्ट्याण्डर्ड चार्टर्ड बैंक लिमिटेड, हिमालयन बैंक लिमिटेड, एभरेष्ट बैंक लिमिटेड, बैंक अफ काठमाण्डु लिमिटेड, लुम्बिनी बैंक लिमिटेड, माछापुच्छ्रे बैंक लिमिटेड, कुमारी बैंक लिमिटेड, लक्ष्मी बैंक लिमिटेड र सिद्धार्थ बैंक लिमिटेडको समष्टिगत निरीक्षण सम्पन्न भई प्रारम्भिक निरीक्षण प्रतिवेदन सम्बन्धित बैंकलाई पठाइसकिएको छ भने, २०६२ वैशाख महिनासम्म नविल बैंक लिमिटेड र नेपाल एसविआई बैंक लिमिटेड को निरीक्षण सम्पन्न गरी प्रारम्भिक निरीक्षण मस्यौदा प्रतिवेदन पठाइने छ । यस्तै चालू आर्थिक वर्षमा नेपाल बंगलादेश बैंक लिमिटेड तथा नेपाल क्रेडिट एण्ड कमर्स बैंक लिमिटेडको विशेष निरीक्षण सम्पन्न गरिएको छ ।
१२४. नेपाल बंगलादेश बैंक लिमिटेड, नेपाल क्रेडिट एण्ड कमर्स बैंक लिमिटेड, एन.वि. लिजिङ्ग एण्ड फाइनान्स लिमिटेड र नेपाल श्रीलंका मर्चेन्ट बैंक लिमिटेडले नेपाल राष्ट्र बैंकले तोकेको न्यूनतम मापदण्ड भन्दा कम प्राथमिक पुँजी र पुँजीकोष राखेको तथा यी बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूमा यस बैंकको विद्यमान निर्देशन विपरित संस्थापक शेयरधनीहरू तथा उनीहरूका एकाघरका परिवारका सदस्यहरूलाई कर्जा प्रवाह गरेको पाइएकोले सोको अनुगमन गर्नको लागि बैंक सुपरिवेक्षण विभागका निर्देशकको संयोजकत्वमा एक कार्यदल गठन गरिएको छ ।
१२५. कुमारी बैंक लिमिटेडले विना विल भर्पाई पूर्व संचालन खर्च वापत समायोजन गरेको रु. १,५०,३१,७०५।- सम्बन्धित संचालकहरूबाट नगदमै जम्मा गर्ने उक्त बैंकलाई निर्देशन दिइएको छ ।
१२६. श्री लुम्बिनी बैंक लिमिटेडलाई संस्थापक शेयरधनी तथा संस्थापक शेयरधनीको वित्तीय स्वार्थ रहेको संस्थालाई प्रदान गरेको कर्जा असूल उपरगर्ने कानूनी प्रकृया शुरु गर्न, प्रतिग्राहक कर्जा सीमा नाघेको कर्जाहरूलाई २०६१ पौष मसान्तभित्र सीमामा ल्याउन, सुमा इन्टरप्राइजेजलाई गएको कर्जा २०६१ कार्तिक मसान्तभित्र असुल गर्न तथा असुल उपर हुन नसक्ने अवस्था भएमा उक्त कर्जालाई खराब कर्जामा वर्गीकरण गरी शतप्रतिशत नोक्सानी व्यवस्था गर्न निर्देशन दिइएको छ ।
१२७. स्ट्याण्डर्ड चार्टर्ड बैंक, नेपाल लिमिटेड र नविल बैंक लिमिटेडलाई बैंक तथा वित्तीय संस्था सम्बन्धी अध्यादेश २०६१ को दफा ८२ को उपदफा (३) बमोजिम पाँचवर्ष भन्दा बढी समयदेखि वितरण नभएको लाभांशको विवरण प्रकाशन गर्न निर्देशन दिइएको छ । साथै, अपलेखन गरिएको कर्जाहरूको असूली अवस्था बारे त्रैमासिक रूपमा यस बैंकलाई जानकारी गराउन नविल बैंक लिमिटेडलाई निर्देशन दिइएको छ ।
१२८. प्रतिग्राहक कर्जा सीमाभित्र रही कर्जा प्रवाह गर्न तथा सीमा नाघेको कर्जाहरूलाई २०६१ पौष मसान्तसम्ममा सीमा भित्र ल्याउन, Supreme Pipe & Allied Industries लाई गएको कर्जा असुरक्षित देखिएको हुँदा २०६१ कार्तिक मसान्तसम्म उक्त कर्जाको लागि शतप्रतिशत कर्जा नोक्सानी व्यवस्था गर्न एभरेष्ट बैंक लिमिटेडलाई निर्देशन दिइएको छ । साथै, आर्थिक वर्ष २०६०/६१ को अन्तिम त्रयमासमा प्राथमिकता प्राप्त क्षेत्र तथा विपन्न वर्गमा निर्देशन अनुसार कर्जा प्रवाह नभएको हुनाले एभरेष्ट बैंक लिमिटेडलाई रु. १३,८७५।- हर्जाना लगाइएको छ ।
१२९. विगत केही वर्षयतादेखि नेकोन एयर लिमिटेड संचालनमा नरहेको हुनाले प्रतिग्राहक कर्जा सीमाभन्दा बढी प्रवाह भएका कर्जाहरू निर्देशन बमोजिम सीमाभित्र ल्याउन उक्त कम्पनीलाई गएको कर्जाका लागि

शतप्रतिशत नोक्सानी व्यवस्था गर्न तथा कर्जा व्यवस्थापनमा विशेष ध्यान दिन नेपाल क्रेडिट एण्ड कमर्स बैंक लिमिटेडलाई निर्देशन दिइएको छ । साथै, निर्देशन बमोजिम अनिवार्य नगद मौज्जात कायम गर्न नसकेको हुनाले उक्त बैंकलाई आर्थिक वर्ष २०६०/६१ मा रु. १३,३७,१६१।०५ हर्जाना लगाइएको छ ।

१३०. बैंकको पूँजीकोष तोकिएको अनुपातभन्दा कम भएको हुँदा बैंक तथा वित्तीय संस्था अध्यादेश २०६१, को दफा ४२ को उपदफा (२) बमोजिम ३५ दिनभित्र पूँजी वृद्धि योजना (Capital Plan) पेश गर्न तथा प्रतिग्राहक कर्जा सीमा नाघेका कर्जाहरूलाई छ महिनाभित्र सीमाभित्र ल्याउन तथा कर्जा व्यवस्थापनमा विशेष ध्यान दिनको लागि नेपाल एस.वि.आई. बैंक लिमिटेडलाई निर्देशन दिइएको छ ।
१३१. निर्देशन बमोजिम अनिवार्य नगद मौज्जात कायम नराखेको हुनाले आर्थिक वर्ष २०६१/६२ मा नेपाल बैंक लिमिटेडलाई रु. ६७,६०५।५७ र राष्ट्रिय बाणिज्य बैंकलाई रु. १,५६,५१९।४३ हर्जाना लगाइएको छ ।
१३२. कर्जा नीति निर्देशिका अद्यावधिक गर्न, नाफाबाट चुक्ता पूँजीको १० प्रतिशत पूँजी समायोजन कोषमा जम्मा गर्नुपर्ने नीतिगत व्यवस्था बमोजिम पूँजी समायोजन कोषमा रकम जम्मा गर्न कुमारी बैंक लिमिटेडलाई निर्देशन दिइएको छ । साथै, आर्थिक वर्ष २०६१/६२ को प्रथम त्रयमासमा सो बैंकले अनिवार्य नगद मौज्जात कायम नगरेकोले रु. ७९६।४४ हर्जाना लगाइएको छ ।
१३३. स्थलगत निरीक्षणतर्फ २०६० चैत्र १ देखि २०६१ फाल्गुण मसान्तसम्मको अवधिमा २५ वटा वित्त कम्पनी, १३ वटा विकास बैंक, छ वटा सहकारी संस्था र ११ वटा गैरसरकारी संस्थाहरूको स्थलगत निरीक्षण सम्पन्न गरी सोबाट देखिएका कैफियतहरूका सम्बन्धमा आवश्यक निर्देशनहरू दिइएको छ । यस अवधिमा एक वित्त कम्पनी र एक सहकारी संस्थाको विशेष निरीक्षण गरिएको छ भने दुईवटा वित्त कम्पनीको अनुगमन निरीक्षण गरिएको छ ।
१३४. गैर स्थलगत सुपरिवेक्षणतर्फ यस बैंकले वित्तीय संस्थाहरूको लेखापरीक्षण प्रतिवेदन, लङ्गफर्म अडिट रिपोर्ट र वित्तीय विवरणहरूका आधारमा पूँजीकोष, वित्तीय स्रोत सङ्कलन, तरलता, कर्जा वर्गीकरण, कर्जा नोक्सानी व्यवस्था, क्षेत्रगत कर्जा सीमाजस्ता नीतिगत व्यवस्थाकासाथै लगानी व्यवस्था, खुद मुनाफा तथा लाभांश आदि व्यवस्था सम्बन्धमा ५४ वटा वित्त कम्पनी, आठवटा राष्ट्रिय तथा क्षेत्रीय स्तरका विकास बैंक, पाँचवटा लघुवित्त कारोबार गर्ने विकास बैंक र छवटा सहकारी संस्थाहरूको गैरस्थलगत सुपरिवेक्षण सम्पन्न गरिएको छ ।
१३५. यस बैंकको निर्देशनबमोजिम तरलतासम्बन्धी निर्देशन पालना नगर्ने नारायणी औद्योगिक विकास बैंक र पशुपति विकास बैंकलाई हर्जाना लगाइएको छ भने, डिप्रोक्स विकास बैंकलाई अनिवार्य मौज्जात नपुग भएकोले हर्जाना लगाइएको छ ।
१३६. नेपाल विकास बैंक लिमिटेडले यस बैंकको निर्देशानुसार विकास बैंकलाई जारी गरिएको पूँजीकोष, वित्तीय स्रोत सङ्कलन सीमा, प्रतिग्राहक कर्जा सीमा लगायतका अन्य निर्देशनहरूको पालना हुनसक्ने स्थिति नदेखिएको तथा ऋणात्मक भएको प्राथमिक पूँजीलाई सुधार गर्ने सम्बन्धमा कुनै ठोस योजना एवं कार्यक्रम पेश गर्न नसकेकोले यस बैंकबाट तोकिएका शर्तहरू पूर्ण पालना नभएसम्मका लागि नेपाल राष्ट्र बैंक ऐन, २०५८ को दफा १०० को उपदफा (१) को खण्ड (च) अनुसार त्यस बैंकले स्वीकार गर्नसक्ने निक्षेपमा २०६१।३।२४ देखि लागू हुनेगरी प्रतिबन्ध लगाइएको छ । साथै, निर्देशनबमोजिम कार्य नगरेकोमा त्यस बैंकको वाह्य लेखापरीक्षकलाई समेत सचेत गराइएको छ ।
१३७. डेभलपमेण्ट क्रेडिट बैंक लिमिटेडलाई प्रतिग्राहक कर्जासम्बन्धी निर्देशन पालना नगरेबापत प्राथमिक पूँजीको निश्चित प्रतिशतभन्दा बढी प्रवाह भएको कर्जाको लागि अतिरिक्त कर्जा नोक्सानी व्यवस्था गर्न लगाइएको छ भने एक प्रतिशतभन्दा बढी शेयर धारण गर्ने संस्थापक सदस्य कार्यकारी पदमा बहाल रहेको देखिएकोले निर्देशनको दायराभित्र ल्याउन निर्देशन दिइएको छ ।
१३८. नेपाल घरेलु तथा साना उद्योग विकास बैंक लिमिटेडका सञ्चालकहरूलाई बैठक भत्ताको अतिरिक्त मासिक रूपमा भत्ता प्रदान गर्ने निर्णय तथा सोको वितरण समेत गरेको पाइएकोले तोकिएको बैठक भत्ताका अतिरिक्त कुनै पनि सुविधा प्रदान नगर्न नगराउन निर्देशन दिइएको छ भने चुक्ता पूँजीको १.७८ प्रतिशत शेयर स्वामित्व रहेका एकजना संस्थापकलाई सल्लाहकारमा नियुक्त गरी मासिक रूपमा पारिश्रमिक तथा सुविधा प्रदान गरिएकोमा निज नियुक्त भएदेखिको खाइपाई आएको रकम फिर्ता गर्न लगाइएको छ ।

१३९. यस बैंकले नेपाल औद्योगिक विकास निगमको केन्द्रीय स्तरमा गरेको स्थलगत निरीक्षणको प्रतिवेदन कार्यान्वयन तथा Pricewaterhouse Coopers ले तयार पारेको प्रतिवेदन तथा श्री ५ को सरकारबाट भएको निर्णयअनुसार निगमको निजीकरण तथा विघटनको निर्णय नभएसम्म निगमले वित्तीय विवरणहरु नियमित रूपमा उपलब्ध गराउनु पर्ने सम्बन्धमा २०६१।९।८ मा निर्देशन दिइएको छ ।
१४०. यस बैंकबाट आर्थिक वर्ष २०५९।६० मा कृषि विकास बैंकको केन्द्रीय स्तरमा गरिएको स्थलगत निरीक्षणबाट देखिएका कैफियत एवं विसङ्गतिहरूका सम्बन्धमा बैंकलाई विस्तृत पूँजीवृद्धि योजना, बैंकको व्यवस्थापन सुधार, कार्य प्रणाली सुधार आदि सम्बन्धमा दिइएका निर्देशनको अतिरिक्त यस बैंकको सञ्चालक समितिको २०६१।२।२५ मा बसेको बैठकले २०६१ आषाढ मसान्तभित्र पूँजी योजनासहितको विस्तृत व्यवसायिक योजना पेश गर्न, कर्मचारी सञ्चयकोषको रकम अवकाश कोषमा स्थानान्तर गरिसकेको सन्दर्भमा सोही कोषको आम्दानी बाहेक अन्य थप व्याज नदिने व्यवस्था लागू गर्न र अन्तिम लेखापरीक्षण प्रतिवेदनमा उल्लेख गरिएका कैफियतहरू सुधार गर्ने सम्बन्धमा बैंकको सञ्चालक समितिको प्रतिबद्धतासहितको कार्ययोजना २०६१ आषाढ मसान्तभित्र पेश गर्न निर्देशन दिइएकोमा त्यस बैंकबाट २०६१।३।२२ मा प्रेषित पत्रद्वारा पूँजी योजनासहितको विस्तृत व्यवसायिक योजना तयार गरी पठाउने भनिएको तर सोबमोजिमको विवरण प्राप्त नभएको जानकारी यस बैंकको २०६१।७।१७ मा बसेको नीति निर्देशन कार्यान्वयन समितिमा प्रस्तुत गरिएको छ । त्यस्तै, कर्मचारी सञ्चयकोषमा बैंकको तर्फबाट थप व्याज नदिने व्यवस्था २०६१।४।१ देखि नै लागु गरेको र अन्तिम लेखापरीक्षणको कैफियत सुधार सम्बन्धमा आर्थिक वर्ष २०६०।६१ देखि २०६३।६४ सम्म क्रमिक रूपमा सुधार गर्दै जाने व्यहोरा जानकारी गराएको छ ।
१४१. यस बैंकबाट विकास बैंकलाई जारी निर्देशनबमोजिम युनाइटेड विकास बैंकले पूँजीकोष, प्रतिग्राहक कर्जा सीमा तथा संस्थागत सुशासनसम्बन्धी निर्देशनको पालना नगरेकोले अर्को निर्देशन नभएसम्मको लागि २०६१।११।२६ को निर्णयबमोजिम उक्त बैंकले सङ्कलन गर्ने निक्षेपमा रु. आठ करोडको सीमा ननाघ्ने गरी कारोबार गर्न निर्देशन दिइएको छ ।
१४२. यस बैंकको निर्देशनबमोजिम अनिवार्य मौज्जात कायम नगर्ने हिमालयन फाइनान्स कम्पनी लिमिटेड, काठमाण्डौं फाइनान्स कम्पनी लिमिटेड, यति फाइनान्स कम्पनी लिमिटेड, जनरल फाइनान्स कम्पनी लिमिटेड, सेन्ट्रल फाइनान्स कम्पनी लिमिटेड, क्यापिटल मर्चेन्ट बैंकिङ एण्ड फाइनान्स कम्पनी लिमिटेड, क्रिष्टल फाइनान्स कम्पनी लिमिटेड, पाटन फाइनान्स कम्पनी लिमिटेड र वीरगञ्ज फाइनान्स कम्पनी लिमिटेडलाई नियमअनुसार हर्जाना लगाइएको छ ।
१४३. यस बैंकको निर्देशनबमोजिम तरल सम्पत्ति कायम नगर्ने पिपुल्स फाइनान्स कम्पनी लिमिटेड, इन्भेष्टा फाइनान्स कम्पनी लिमिटेड, सम्भ्रना फाइनान्स कम्पनी लिमिटेड, एल्पीक फाइनान्स कम्पनी लिमिटेड, क्रिष्टल फाइनान्स कम्पनी लिमिटेड र पाटन फाइनान्स कम्पनी लिमिटेडलाई हर्जाना लगाइएको छ ।
१४४. सिद्धार्थ फाइनान्स कम्पनी लिमिटेडले यस बैंकको स्वीकृति नलिई निर्देशन विपरीत लाभांश वितरण गरेकोले नेपाल राष्ट्र बैंक ऐन, २०५८ को दफा १०० को उपदफा २(ग) बमोजिम सञ्चालकहरूलाई जनही रु. १०,००० का दरले जरिवाना गरिएको छ । साथै स्टेण्डर्ड फाइनान्स कम्पनी लिमिटेडले यस बैंकको स्वीकृति नलिई वितरण गरेको लाभांश रकम रु. ५,७६० हजार कम्पनीमा नगदै जम्मा गर्न लगाउनुकोसाथै सो निर्णयमा सहभागी हुने सञ्चालकहरूलाई जनही रु. १५,००० का दरले जरिवाना गरिएको छ ।
१४५. गुडविल फाइनान्स कम्पनीमा यस बैंकको संस्थागत सुशासनसम्बन्धी निर्देशन विपरीत एक प्रतिशतभन्दा बढी संस्थापक शेयर धारण गर्ने तीनजनाले कार्यकारी पदमा रही कार्य गर्दै आइरहेकोले २०६१ पौष मसान्तभित्र यस बैंकको निर्देशनको परिधिभित्र आउन २०६१।९।१२ मा निर्देशन दिइएको छ । नारायणी फाइनान्स लिमिटेडको सञ्चालक समितिले वार्षिक साधारण सभा प्रयोजनका लागि यस बैंकबाट स्वीकृत गराएको भन्दा फरक वित्तीय विवरण प्रकाशित गरेकोले सो कम्पनीलाई २०६१।७।२५ मा स्पष्टीकरण सोधिएकोमा प्राप्त जवाफ सन्तोषजनक नभएकोले नेपाल राष्ट्र बैंक ऐन, २०५८ बमोजिम २०६१।९।७ मा सञ्चालक समितिलाई सचेत गराइएको छ ।
१४६. सम्भ्रना फाइनान्स कम्पनी लिमिटेडले आफ्नो सीमाभन्दा बढी सङ्कलन गरेको वित्तीय स्रोत रु. १२,१५६ हजार यस बैंकमा निर्व्याजी जम्मा गर्न २०६१।२।२९ मा निर्देशन दिइएअनुसार २०६१।३।१७ मा उक्त रकम जम्मा भएको छ । निर्देशनको सीमाभित्र नआउँदासम्मको लागि उक्त रकम कम्पनीले भिक्त नपाउने गरी रोक्का राखिएको छ ।

१४७. जानकी फाइनेन्स कम्पनी लिमिटेडलाई निक्षेप परिचालनसम्बन्धी निर्देशन पालना नगरेकोमा २०६१।७।१७ देखि निक्षेप सङ्कलनमा प्रतिबन्ध लगाइएको छ भने अरुण फाइनेन्स कम्पनी लिमिटेड, नेपाल श्रीलंका मर्चेण्ट बैंक लिमिटेड र नेपाल वंगलादेश फाइनेन्स एण्ड लिजिङ्ग कम्पनी लिमिटेडलाई संकलन गर्न पाउने निक्षेपको अधिकतम सीमा तोकिएको छ ।
१४८. जानकी फाइनेन्स कम्पनीको प्रारम्भिक लेखापरीक्षण तथा लङ्गफर्म अडिट रिपोर्टमा वित्तीय स्रोत सङ्कलन प्राथमिक पूँजीको १० गुणाभन्दा बढी भएको कुरा उल्लेख नभएकोले र प्रिमियर फाइनेन्स कम्पनीको व्यक्तिगत जमाना प्रवाह भएको कर्जाहरूको नोक्सानी व्यवस्था सम्बन्धमा आन्तरिक लेखापरीक्षण प्रतिवेदनसँग फरक परेकोले उक्त कम्पनीका लेखापरीक्षण फर्महरूसँग स्पष्टीकरण तथा जानकारी माग गरिएको छ ।
१४९. यस बैंकको निर्देशनअनुसार तरलता मौज्जात कायम नगरेवापत अमरावती सहकारी संस्थालाई हर्जाना लगाइएको छ ।
१५०. यस बैंकबाट सीमित बैंकिङ्ग कारोबार गर्न इजाजत प्राप्त सहकारी संस्थालाई जारी गरिएको पूँजीकोष, वित्तीय स्रोत सङ्कलन सीमा लगायतका निर्देशनहरूको पालना हुन नसकेकोले नेपाल राष्ट्र बैंक ऐन, २०५८ को दफा १००, उपदफा (१), खण्ड (ज) बमोजिम नर्वाक्षित सहकारी संस्था लिमिटेड, श्री नेशनल डेभलपमेण्ट को-अपरेटिभ सोसाईटी लिमिटेड र श्री नेपाल सहकारी संस्था लिमिटेडको सीमित बैंकिङ्ग कारोबार गर्ने इजाजतपत्र रद्द गरिएको छ । त्यसैगरी, श्री युनाइटेड बचत तथा ऋण सहकारी संस्था लिमिटेडलाई निक्षेपमा प्रतिबन्ध लगाइएको छ भने श्री सगुन सहकारी संस्था लिमिटेडलाई निक्षेपमा सीमा तोक्नुकोसाथै निर्देशनले तोकेको सीमाभन्दा बढी संकलन गरेको वित्तीय साधन यस बैंकमा निर्व्याजी खाता खोली जम्मा गर्न लगाइएको छ ।
१५१. श्री नेपाल सहकारी वित्तीय संस्थालाई २०५९।११।२९ मा स्थलगत निरीक्षण प्रतिवेदनका आधारमा संस्थाले २०५९ आषाढ मसान्तमा पर्याप्त जोखिम कोषको व्यवस्था नगरेका कारण संस्थाले उक्त आर्थिक वर्षमा प्रस्ताव गरेको लाभांश घोषणा तथा वितरण नगर्न २०६०।१२।१३ मा निर्देशन दिइएको छ । त्यस संस्थाको दशौं वार्षिक साधारण सभाको निर्णय पुस्तिका अध्ययनबाट संस्थाले साधारण सभामा निर्णय समेत नगरी शेयरधनीहरूलाई सुन र चाँदीको सिक्का वितरण गर्न लागेको बुझिएकोले यस बैंकबाट दिइएको निर्देशनको पूर्ण पालना नभएको अवस्थामा शेयरधनीलाई कुनैपनि रूपमा लाभांश एवं वित्तीय सुविधा दिन नमिल्ने अवस्था रहेको हुँदा शेयरधनीहरूलाई सुन र चाँदीको सिक्का वितरण गर्नेकार्य नगर्न नगराउन, संस्था वास्तविक नाफामा नरहेको स्थितिमा उपस्थित शेयरधनीलाई परिवहन खर्च वापत रु. २००।- प्रतिव्यक्ति भुक्तानी गरिएको सम्बन्धमा स्पष्ट गर्न निर्देशन दिइएको छ । साथै, साधारण सभाको निर्णय पुस्तिकामा हस्ताक्षर गर्ने अध्यक्ष र शेयरधनीका तर्फबाट प्रतिनिधि सदस्यलाई साधारण सभामा प्रस्ताव नगरिएको एवम् निर्णय नभएको विषयउपर हस्ताक्षर गरी सहमति जनाएकोले सचेत गराइएको छ ।
१५२. हिमालय सहकारी संस्था लिमिटेडलाई आर्थिक वर्ष २०५७।५८ को मुनाफाबाट लाभांशको अतिरिक्त शेयर सदस्यहरूलाई वितरण गरिएको १० प्रतिशत दशौं खर्च आर्थिक वर्ष २०५७।५८ को अनुमोदित मुनाफाबाट असुल गर्न र यसप्रकार लाभांशका अतिरिक्त मुनाफाबाट शेयर सदस्यलाई दशौं खर्च वितरण नगर्न निर्देशन दिइएको छ ।
१५३. मकालु यातायात सहकारी संस्था लिमिटेड, विराटनगरले स्थलगत निरीक्षण प्रतिवेदनको कैफियतउपर व्यक्त प्रतिबद्धता अनुरूप प्रगति गर्न नसकेको, थप गरिएको पूँजीसमेत आफु खुसी फिर्ता लिएको तथा संस्था प्रगति उन्मुख हुनुको सट्टा समग्रमा खस्कदै गएकोले २०६१।८।४ को निर्णयबमोजिम १५ दिनभित्र स्पष्टीकरण पेश गर्न लगाइएकोमा प्राप्त प्रत्युत्तर सन्तोषजनक नभएकोले थप कारवाहीका लागि अध्ययन भइरहेको छ ।

मुद्रा तथा आन्तरिक भुक्तानी व्यवस्थापनमा सुधार

१५४. यस बैंकमा गत वर्षदेखि आरम्भ गरिएको बैंकिङ्ग कार्यालयको भुक्तानी तथा छिनोफानो प्रणाली (Payment and Settlement System) लाई यान्त्रिकीकरण गरी छिटो छरितो र सरल बनाई समय, लागत र जनशक्तिलाई उचित परिचालन गरी आधुनिकीकरण गर्ने कार्यलाई यस वर्ष पनि निरन्तरता प्रदान गरिएको छ । बैंकिङ्ग कार्यालय स्थित 'सरकारी अड्डाखाना' र ' बैंक र अन्य' दुईवटा फाँटहरूलाई समायोजन गरी

एक स्थानबाट सम्पूर्ण भुक्तानी तथा अर्को स्थानबाट सम्पूर्ण रकमान्तरको व्यवस्था मिलाई Payment and transfer डिभिजन नामाकरण गरी भुक्तानी तथा रकमान्तर कारोबारमा एकद्वार प्रणाली लागू गरिएको छ ।

१५५. प्रधान सहायक स्तरका कर्मचारीहरूलाई समेत नगद भुक्तानी तर्फ रु. पाँच लाख, ट्रान्सफरतर्फ रु. २५ लाख तथा नगद जम्मातर्फ रु. १० लाखको अख्तियारी प्रदान गरी छिटो छरितो तथा प्रभावकारी रूपमा नगद भुक्तानी, नगद जम्मा तथा ट्रान्सफर सम्बन्धी कार्य सम्पन्न गर्ने व्यवस्था मिलाइएको छ ।
१५६. समासोधन गृह (Clearing House) मा छिटो छरितो छिनोफानो (Settlement) हुने प्रभावकारी व्यवस्था मिलाउनुकासाथै अधिकतम बैंकहरूलाई सदस्यता प्रदान गरी कार्य संचालन गर्न भौतिक पूर्वाधार तयार गरी क्षमता विस्तार गरिएको छ । बैंक तथा वित्तीय संस्था सम्बन्धी अध्यादेश २०६१ बमोजिम क, ख र ग वर्गका वित्तीय संस्थाहरूका शाखा तथा उपशाखाहरूलाई समेत यस बैंकको समासोधन गृहको सदस्यता विवरण गर्ने नीतिगत व्यवस्था गरिएको छ । समासोधन गृहको सदस्यहरूको सदस्यता शुल्क तथा नवीकरण शुल्क परिमार्जन गरिएको छ ।
१५७. बैंकिङ्ग कार्यालयमा रकम विप्रेषण गर्न तथा विप्रेषित रकम प्राप्त गर्ने सुविधाको लागि जडित Swift System लाई Swift 25 बाट Swift Net fin मा रूपान्तरण गरी विकसित प्रविधिमा समाहित गरिएको छ ।
१५८. बैंकिङ्ग कार्यालयको रेमिट्यान्स सेक्सनलाई कम्प्युटरराईज गर्ने कार्यारम्भ भएको छ । आधुनिक Telephone System जडानको लागि टेण्डर आह्वान गरिएको छ ।
१५९. बैंकिङ्ग कार्यालय र राष्ट्र ऋण व्यवस्थापन विभाग बीचको २०४२ साल देखि हिसाव मिलान हुन नसकेको करीव रु. ३२ करोड हिसाव मिलान कार्य सम्पन्न भएको छ ।
१६०. सरकारी कारोबारको व्यवस्थापन र सञ्चालनकोसाथै अधिराज्यभर नेपाली नोटको सरल आपूर्ति गर्ने उद्देश्यले यस बैंकका कार्यालयहरू लगायत विभिन्न वाणिज्य बैंकहरूमा खोलिएका नोटकोषबाट यस अवधिमा रु. २२ अर्ब ६४ करोड बराबरको तोडा चलान कारोबार गरिएको छ ।
१६१. चलनचल्तीमा ल्याउन अयोग्य भुत्रा तथा मैला नोटहरू जलान गर्ने सिलसिलामा २०६० चैत्रदेखि २०६१ फाल्गुण मसान्तसम्ममा रु. ११ अर्ब ६६ करोड २९ लाख बराबरको मैला तथा भुत्रा नोटहरू जलान गरिएको छ । गत वर्ष सोही अवधिमा रु. १६ अर्ब ९४ करोड ६६ लाख बराबरका त्यस्ता नोटहरू जलान गरिएको थियो ।
१६२. यसै अवधिमा रु. २५१- दरका ७,१८५ थान, रु. २१- दरका ११ करोड ६० हजार ३५० थान, रु. ११- दरका एक करोड २३ लाख ६६ हजार ९०५ थान, -१५० पैसा दरका ७४ लाख पाँच हजार ३८२ थान, -१२५ पैसा दरका आठ लाख १३ हजार ८९४ थान तथा -१० पैसा दरका एक लाख ६२ हजार ९१० थान सिक्का उत्पादन गरिएको छ । यसका साथै रु. २१- दरको ११ करोड थान सिक्का स्लोभाकियाबाट र, रु. ११- दरको एक करोड पाँच लाख ७५ हजार थान सिक्का चीनबाट आयात गरिएको छ ।
१६३. असर्फीतर्फ १० ग्राम, पाँच ग्राम र २.५ ग्राम असर्फी तथा मेडालियन क्रमशः १०, ६६३ थान, ९,२८१ थान र १,०१३ थान उत्पादन गरिएका छन् ।
१६४. यसैगरी त्रिभुवन विश्वविद्यालय, वाणिज्य संकाय शिक्षा स्वर्ण महोत्सवको उपलक्षमा रु. ५००१- दरको चाँदीको स्मारिका सिक्का ५,००० थान, पोखरा उद्योग वाणिज्य संघको स्वर्ण महोत्सवको उपलक्षमा पाँच ग्रामको सुनको असर्फी २,००० थान, मारवाडी सेवा समिति ५० वर्ष पुगेको अवसरमा रु. २५०१- दरको चाँदीको स्मारिका सिक्का १०,००० थान, गुरु ग्रन्थ साहेबको ४०० औं वर्ष पुगेको उपलक्षमा रु. २५०१- दरको चाँदीको समारिका सिक्का ५,००० थान, सामाजिक सेवा दिवसको रजत महोत्सवको उपलक्षमा रु. २५०१- दरको चाँदीको स्मारिका सिक्का ५,००० थान तथा मदन पुरस्कार गुठी स्थापनाको ५० वर्ष पुगेको उपलक्षमा पाँच ग्रामको सुनको असर्फी २,००० थान निष्काशन गरिएको छ ।
१६५. चाँदीका गरगहना बनाई निकाशी गर्ने निर्यातकर्ताहरूलाई सहूलियत दरमा चाँदी उपलब्ध गराउने उद्देश्यले तीनवटा वाणिज्य बैंकहरूबाट २०६० चैत्र देखि २०६१ फाल्गुण मसान्तसम्ममा जम्मा ३,००७ किलोग्राम ७२१ ग्राम ६०० मिलिग्राम चाँदी बिक्री गरिएको छ भने अन्य कार्यालयको माग बमोजिम १०८ किलोग्राम ४७१ ग्राम चाँदी बिक्री गरिएको छ । सोही अवधिमा ४६७ किलोग्राम १५० ग्राम सुन सर्वसाधारणलाई बिक्री गरिएको छ ।

वित्त व्यवस्थापन तथा आन्तरिक लेखापरीक्षण

१६६. नेपाल राष्ट्र बैंक ऐन, २०५८ मा बैंकको लेखा प्रणाली अन्तर्राष्ट्रिय लेखा मापदण्ड अनुरूप हुनुपर्ने व्यवस्था भए बमोजिम बैंकको हर हिसाबको लेखाङ्कन विधि लगायत वित्तीय विवरणमा समेत क्रमशः सुधार गर्ने तर्फ बैंक प्रयत्नशील रहेको छ । यस अनुरूप विगतमा मुद्रा व्यवस्थापन विभाग र बैंकिङ्ग कार्यालयको छुट्टाछुट्टै वासलात तयार गर्ने गरेकोमा आर्थिक वर्ष २०६०।६१ देखि एउटैमात्र वासलात तयार गरी वित्तीय विवरणको ढाँचामा पनि अन्तर्राष्ट्रिय मान्यता अनुरूप सम-सामयिक परिमार्जन गरिएको छ । यस क्रममा अन्तर्राष्ट्रिय लेखा मापदण्डलाई आधार मानी आर्थिक वर्ष २०५९।६० को वासलात, नाफा नोक्सान हिसाब लगायत वार्षिक लेखा विवरणहरूको विशेष लेखापरीक्षण गरिएकोमा आर्थिक वर्ष २०६०।६१ मा समेत अन्तर्राष्ट्रिय लेखा परीक्षकबाट वार्षिक हिसाब र वित्तीय विवरणहरूको विशेष लेखापरीक्षण कार्य सम्पन्न भएको छ ।
१६७. नियमित रूपमा गरिदै आएको वित्तीय कारोबार सम्बन्धी लेखापरीक्षण कार्यको अतिरिक्त आर्थिक वर्ष २०६१।६२ मा जनशक्ति व्यवस्थापन विभाग, बैंक तथा वित्तीय संस्था नियमन विभाग, सामान्य सेवा विभाग अन्तरगत परिवहन साधन र स्थिर सम्पत्ति तथा बैंकिङ्ग कार्यालयको स्विफ्ट कारोबार संचालन सम्बन्धी विशेष लेखापरीक्षण कार्य सम्पन्न गरी सुभाब सहितको प्रतिवेदन कार्यान्वयनको लागि प्रस्तुत गरिसकिएको छ । यसकोसाथै संस्थागत योजना विभागको बजेट सम्बन्धी विशेष लेखापरीक्षण कार्य समेत सम्पन्न गरिसकिएको छ ।
१६८. बैंकको आन्तरिक लेखापरीक्षण विभागबाट सम्पन्न सम्पूर्ण आन्तरिक लेखापरीक्षण प्रतिवेदन उपर लेखापरीक्षण समितिमा विस्तृत छलफल गरी आवश्यकता अनुसार नीतिगत व्यवस्थाका लागि सम्बन्धित निकायमा लेखी पठाउनुकोसाथै समितिद्वारा निर्णय गरिएका मुख्य बुँदाहरू बारे संचालक समितिका सदस्यहरूलाई अवगत गराउने गरिएको छ ।
१६९. अन्तर्राष्ट्रिय मुद्राकोष र IOS Partners को सुभाब अनुसार Audit Charter को मस्यौदा सकेको छ । साथै, नेपाल राष्ट्र बैंकका कार्यहरूमा निहित जोखिमको आधारमा लेखापरीक्षण कार्य गर्ने सम्बन्धमा Risk Assesment सम्बन्धी एक चरणको कार्य सम्पन्न भै सन २००५ अप्रिलको अन्तिम साता तिर दोश्रो चरणको कार्य गरिने लक्ष रहेको छ । यसैगरी चालू आर्थिक वर्षको कार्य योजनामा परेका महत्वपूर्ण कार्य मध्ये Financial तथा Compliance Audit Framework, Audit Programme, Procedure र Audit Working Paper तयार गर्ने कार्य भइरहेको छ ।

जनशक्ति व्यवस्थापन

१७०. जनशक्ति व्यवस्थापनको सिलसिलामा बैंकमा लामो सेवा गरी बैंकलाई हालको अवस्थासम्म ल्याउन योगदान गर्ने कर्मचारीहरूलाई स-सम्मान विदा दिदै आगामी दिनहरूका चुनौतिलाई सामना गर्न सक्ने युवा पुस्ताका जनशक्तिलाई बैंक प्रवेश गराउने नीति बैंकले लिएको छ । यसै नीति अन्तर्गत यस वर्ष दोश्रो चरणको स्वैच्छिक अवकाश योजना ल्याई १०२ जना थप कर्मचारीहरूलाई स-सम्मान अवकाश प्रदान गरिएको छ । साथै आधुनिक सीप र दक्षतायुक्त नयाँ पुस्तालाई बैंक सेवामा प्रवेश गराउने नीति अनुसार यस वर्ष विश्वविद्यालयको परीक्षामा प्रथम श्रेणीमा प्रथम स्थान हासिल गर्नेबाट दुईजना, कम्प्युटर इन्जिनियर दुईजना, चार्टर्ड एकाउण्टेण्ट आठजना गरी १२ जना नयाँ कर्मचारी बैंक सेवामा लिइएको छ र १७ जना सहायक निर्देशकको लागि दरखास्त आह्वान गरिसकिएको छ । सुरक्षा समूहतर्फ १५ जना सुरक्षाकर्मीहरूलाई करारमा लिइएको छ । २०५९ साल चैत्र मसान्तसम्मको दरवन्दीको आधारमा बहुवा सम्पन्न भइसकेको छ भने २०६० साल चैत्र मसान्तको दरवन्दीको आधारमा बहुवा प्रक्रिया सुरु भइसकेको छ । स्वैच्छिक अवकाश योजनाबाट वहिर्गमन भएका र बैंक सेवामा आगमन भएका कर्मचारीहरूको संख्या तलको तालिकामा दिइएको छ ।

स्तर	स्वैच्छिक अवकाश लिने	बैंक सेवामा प्रवेश
अधिकृत स्तर	५१	१२
अधिकृत विशिष्ट	३	-
अधिकृत प्रथम	५	-
अधिकृत द्वितीय	२३	-
अधिकृत तृतीय	२०	१२
सहायक स्तर	५१	-
सहायक प्रथम	२५	-
सहायक द्वितीय	६	-
सहायक तृतीय	१	-
सहायक चतुर्थ	१८	-
सहायक पञ्चम	१	-
कुल जम्मा	१०२	१२

१७१. उपरोक्त अनुसारको वहिर्गमन र आगमन पश्चात् हाल बैंकमा १,६६८ कर्मचारीहरु कार्यरत रहेका छन् । यसमा ४२५ जना अधिकृत तथा १,२४३ जना सहायक स्तरका कर्मचारीहरु रहेको हुँदा अधिकृत/सहायक स्तरको अनुपात १:२:९ कायम हुन गएको छ । बैंकका कुल कर्मचारीहरुमध्ये ७१.७ प्रतिशत कर्मचारीहरुको सेवा अवधि २० वर्ष भन्दा कम भएको देखिएकोले बैंकमा युवा पुस्ताको बाहुल्यता रहेको पाइन्छ । बैंकमा लामो अवधि सेवा गर्नेलाई स-सम्मान विदा दिने तथा नयाँ पुस्तालाई बैंक सेवाको अवसर प्रदान गर्ने नीतिलाई बैंकले आउँदा दिनहरुमा पनि निरन्तरता दिनेछ ।

तालिम, सेमिनार, अन्तरक्रिया र गोष्ठीहरु

१७२. यस वर्ष ३८ जना कर्मचारीहरुलाई विदेशमा तालिमको अवसर प्रदान गरियो भने १७६ जना कर्मचारीहरुले विदेशमा संचालन भएको सेमिनार, गोष्ठी, बैठक, सम्मेलन तथा वर्कशप आदिमा भाग लिए । दुईजना कर्मचारीलाई विदेशमा Ph.D. को लागि अध्ययन काज प्रदान गरियो भने अन्य तीन जनाले M.A./M.Sc. in Economics अध्ययनको अवसर प्राप्त गरे । दुईजनालाई विदेशमा अध्ययनको लागि विदा प्रदान गरियो । एक जनालाई स्वदेशमै अध्ययनको लागि काज प्रदान गरिएको छ ।
१७३. यस वर्ष बैंकर्स प्रशिक्षण केन्द्रले संचालन गरेको विभिन्न तालिममा कुल २८० जना कर्मचारीहरुले सहभागी हुने अवसर पाए भने अन्य १३९ कर्मचारीहरुले अन्य संस्थाबाट संचालित तालिममा भाग लिने अवसर प्राप्त गरे ।
१७४. समग्रमा यस वर्ष २१४ जना कर्मचारीले विदेशमा तालिम, सेमिनार, गोष्ठीमा भाग लिए भने सातजनाले अध्ययनको अवसर प्राप्त गरे । त्यसैगरी ४१९ जनाले स्वदेश भित्रै तालिमको अवसर प्राप्त गरे ।
१७५. यस वर्षदेखि एल.एल.एम. र एम.वि.ए. अध्ययन गर्न स्वदेशी विश्वविद्यालयहरुमा अध्ययन काजमा पठाउने प्रक्रिया थालनी गरिएको छ ।
१७६. बैंकको कार्य संचालनमा दक्षता तथा प्रभावकारिता अभिवृद्धि गर्ने उद्देश्यले २०६१।३१ मा “व्यवस्थापन विचार गोष्ठी, २०६१” संचालन गरी बैंकका विभाग तथा कार्यालयहरुको गत आर्थिक वर्षको वार्षिक कार्ययोजनाको प्रगति समीक्षा गर्नुका साथै चालू आर्थिक वर्षको लागि विभिन्न विभाग तथा कार्यालयहरुबाट पेश गरिएका कार्ययोजनामा विस्तृत छलफल, विश्लेषण, मूल्याङ्कन र संयोजन गरी उक्त वार्षिक कार्यक्रमलाई अन्तिम रूप दिई सोही अनुरूप कार्यान्वयनको लागि सम्बन्धित विभाग/कार्यालयहरुमा पठाइसकिएको छ ।
१७७. बैंकको कार्य संचालनमा एकरूपता र समन्वय बढाई बैंकको क्रियाकलापलाई प्रभावकारी ढंगबाट संचालन गर्न शाखा व्यवस्थापनमा देखापरेका समसामयिक समस्याहरुको पहिचान र समाधानमा सघाउ पुऱ्याउन विभिन्न विभाग/कार्यालयहरु बीच आपसी समन्वय अभिवृद्धि गरी कार्यप्रणालीमा छिटो, छरितोपना एवम् गतिशीलता ल्याउन र नीति निर्माण एवम् कार्यान्वयनमा पारदर्शिता ल्याउने उद्देश्यले विगत २०५५।५६ देखि मुख्य व्यवस्थापकहरुको अन्तर्क्रिया कार्यक्रम संचालन हुँदै आइरहेको छ । यसै सन्दर्भमा २०६१।११।२०

र २१ गते मुख्य व्यवस्थापकहरुको अन्तर्क्रिया कार्यक्रम सम्पन्न भई सोको प्रतिवेदन सम्बन्धित कार्यालय तथा विभागहरुमा पठाइसकिएको छ ।

१७८. नेपाल राष्ट्र बैंक लगायत अन्य बैंक तथा वित्तीय संस्थामा कार्यरत अधिकृत तथा सहायक स्तरका कर्मचारीहरुलाई तालिम प्रदान गरी उनीहरुको ज्ञान तथा सीप वृद्धि गराई संस्थागत कार्य दक्षताको अभिवृद्धि मार्फत समग्र अर्थतन्त्रको विकासमा योगदान पुऱ्याउने लक्ष्य अनुरूप २०६० चैत्र देखि २०६१ फाल्गुणसम्म विविध विषयका कुल १८ वटा तालिमहरु सम्पन्न भएका छन् ।
१७९. उपरोक्त अवधिमा सम्पन्न भएका अठारवटा तालिममध्ये चारवटा अधिकृत स्तरीय र १४ वटा सहायक/ प्रधान सहायक स्तरीय तालिम कार्यक्रमहरु पर्दछन् । ती तालिमहरुमा जम्मा ३४७ जनाले भाग लिएका थिए जसमध्ये अधिकृत प्रशिक्षार्थी संख्या ७२ र सहायक स्तरका प्रशिक्षार्थी २७५ जना थिए । कुल तालिम कार्यक्रमहरु मध्ये दुईवटा विराटनगरमा र एउटा पोखरामा संचालन गरिएको थियो ।
१८०. उपरोक्त तालिमको अतिरिक्त श्री ५ को सरकार अर्थ मन्त्रालयको अनुरोधमा २०६१।८।२१ का दिन उच्च अधिकृत स्तरीय Salary Increments of Civil Servants & its Effect on the Economy विषयक एकदिने गोष्ठी सम्पन्न गरिएको थियो । सो गोष्ठीमा विभिन्न आर्थिक प्रतिष्ठान, वित्तीय संस्था एवम् शैक्षिक संस्थाका गरी जम्मा ३५ जना वरिष्ठ पदाधिकारीहरुको सहभागिता रहेको थियो ।
१८१. तथ्याङ्क तथा सूचनाहरुलाई कम प्राथमिकता दिने परिपाटीलाई हटाउन यस वर्ष पनि वाणिज्य बैंकहरु तथा वित्त कम्पनीहरुका तथ्याङ्कसँग सम्बन्धित अधिकृत तथा कर्मचारीहरुलाई समावेश गरी चार वटा तथ्याङ्क गोष्ठी सम्पन्न गरिएका छन् । “वाणिज्य बैंकिङ्ग तथ्याङ्क कार्यशाला गोष्ठी” एकवटा “वित्त कम्पनी तथ्याङ्क कार्यशाला गोष्ठी” दुईवटा र “विकास बैंकिङ्ग तथ्याङ्क कार्यशाला गोष्ठी” एकवटा सम्पन्न गरिएका छन् ।
१८२. वाणिज्य बैंक, विकास बैंक र वित्त कम्पनीहरुमा भएका समस्या र समाधानका उपायहरु पहिल्याउन उक्त संस्थाका अधिकृत तथा कर्मचारीहरुलाई समावेश गरी छुट्टाछुट्टै एकदिने तीनवटा अन्तरक्रिया कार्यक्रम सम्पन्न गरिएका छन् ।
१८३. यस बैंकका जिल्लास्थित कार्यालयका अधिकृतहरुको लागि बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरु सम्बन्धी नियमन तथा नीतिगत व्यवस्था बारे जानकारीमूलक छलफल कार्यक्रम सम्पन्न भएको छ ।
१८४. वाणिज्य बैंकहरुका आन्तरिक लेखापरीक्षण समितिका प्रमुख र आन्तरिक लेखापरीक्षण विभागका प्रमुखसँग एकदिने अन्तरक्रिया कार्यक्रम संचालन गरिएको छ ।
१८५. यस बैंकद्वारा प्रकाशित चालू वर्षको मौद्रिक नीतिमा ग्रामीण क्षेत्रमा संस्थागत कर्जाको विस्तार गर्न र सो कर्जामा विपन्न वर्गको पहुँच बढाउन लघु वित्त सेवाका विस्तारनै एक भरपर्दो र सर्व सुलभ माध्यम रहेको र यस सम्बन्धी कानूनी व्यवस्थाको रुपमा रहेको वित्तीय मध्यस्थताको काम गर्ने संस्था सम्बन्धी ऐन-२०५५ पर्याप्त नदेखिएकोले आर्थिक वर्ष २०६१।६२ मा राष्ट्रिय लघु वित्त नीति तर्जुमा गर्ने उल्लेख भएको सन्दर्भमा २०६१।८।२७ मा श्री ५ को सरकारका विभिन्न मन्त्रालय र लघु वित्तसँग सम्बन्धित विभिन्न संस्था तथा विज्ञहरुसमेतको संलग्नतामा “राष्ट्रिय लघु वित्त नीति तर्जुमा” विषयक एकदिने अन्तरक्रिया कार्यक्रम सम्पन्न गरियो ।
१८६. बैंकका विशिष्ट तथा प्रथम श्रेणीका अधिकृतहरुलाई आवश्यक कम्प्यूटर सफ्टवेयर संचालन गर्न दक्ष बनाउने उद्देश्यले WORD, EXCEL, POWER POINT तथा Netwok, Internet & utility software विषयमा दुईदिने Refresher तालीम दिने क्रममा पहिलो समूहलाई कम्प्यूटर पुनर्ताजगी प्रशिक्षण कार्यक्रम संचालन गरिएको छ । सो समूहमा १३ जना विशिष्ट तथा प्रथम श्रेणीका अधिकृतहरुको सहभागिता रहेको छ । यस प्रकारको कम्प्यूटर पुनर्ताजगी तालीम अन्य दुई समूहका लागि समेत सञ्चालन गर्ने कार्यक्रम रहेको छ ।
१८७. जिल्लास्थित कार्यालयमा गठन भएको Computer Operation Core Group (COCG) लाई सुदढ एवम् प्रभावकारी बनाउने उद्देश्यले COCG समूहमा रहेका तथा अन्य कर्मचारीहरुलाई समावेश गरी “Banking System Operation” विषयक तालीम धनगढी, सिद्धार्थनगर, नेपालगञ्ज र जनकपुरमा संचालन गरियो । सो तालीममा जम्मा ४० जना अधिकृत तथा कर्मचारीहरुको सहभागिता रहेको थियो ।
१८८. शोधनान्तर तथ्याङ्कको प्रमुख स्रोत निकायका रुपमा रहेका वाणिज्य बैंक लगायतका अन्य विभिन्न संस्थाहरुका सम्बन्धित अधिकृत/कर्मचारीहरुलाई शोधनान्तर तथ्याङ्कको महत्व दर्शाउँदै ती निकायहरुबाट

समयमै शुद्ध तथ्याङ्क उपलब्ध गराउन अभिप्रेरित गर्न तथा नयाँ शोधनान्तर तथ्याङ्क संकलन निर्देशिका सम्बन्धमा जानकारी गराउने उद्देश्यले २०६१।१।२४ मा काठमाडौंमा एकदिने शोधनान्तर तथ्याङ्क गोष्ठी आयोजना गरियो ।

१८९. अनुसन्धान विभाग अन्तर्गत मूल्य महाशाखाका १४ जना अधिकृत तथा कर्मचारीहरूको लागि CPI Software Operation तथा शोधनान्तर महाशाखाका १२ जना अधिकृत तथा कर्मचारीहरूको लागि BOP Software Operation तालीम सञ्चालन गरियो । यसैगरी, मुद्रा व्यवस्थापन विभाग र आन्तरिक लेखापरीक्षण विभागका गरी १४ जना अधिकृत तथा कर्मचारीहरूलाई सहभागी गराइ Currency Management System Software Operation तालीम सञ्चालन गरियो । साथै, मुद्रा व्यवस्थापन विभाग, टक्सार विभाग तथा आन्तरिक लेखापरीक्षण विभागका गरी जम्मा १० जना अधिकृत तथा कर्मचारीलाई सहभागी गराइ NRB Accounting System Software Operation तालीम सञ्चालन गरियो ।
१९०. सूचना प्रविधि विभागमा कार्यरत कर्मचारीहरूको दक्षता अभिवृद्धिको लागि तालीम प्रदान गर्ने क्रममा ADB Project "Institutional Strengthening of NRB for Regulation & Supervision of Rural Finance" अन्तर्गत विभागमा कार्यरत आठ जना ईञ्जिनियरहरूलाई Visual Studio.Net विषयमा २० दिने तालीममा सहभागी गराइयो ।
१९१. बैंकिङ्ग कार्यालय तथा जिल्ला स्थित कार्यालयका अधिकृत तथा कर्मचारीहरूको दक्षता अभिवृद्धिको लागि प्रहरी प्रधान कार्यालय, विधि विज्ञान प्रयोगशालाका विशेषज्ञलाई आमन्त्रण गरी ४० जनालाई दस्तखत पहिचान गोष्ठीमा सहभागी गराइयो ।
१९२. यस बैंकले सन् २००६ देखि बासल-२ कार्यान्वयन गर्ने सन्दर्भमा बैंक सुपरिवेक्षण विभाग, वित्तीय संस्था सुपरिवेक्षण विभाग र बैंक तथा वित्तीय संस्था नियमन विभागका अधिकृत तथा कर्मचारीहरूलाई जानकारी गराउने उद्देश्यले एक गोष्ठी आयोजना गरिएको थियो । त्यस्तै, नेपालको परिप्रेक्षमा बासल-२ कार्यान्वयन गर्न सबै बाणिज्य बैंकहरूबाट राय सुझाव माग गरिएको छ । यी बैंकहरूबाट राय सुझाव प्राप्त भइसकेपछि चालू आर्थिक वर्षभित्र एक अन्तर्कृत्या कार्यक्रम आयोजना गरिने छ ।
१९३. बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूको संस्थापन, नियमन तथा निरीक्षणसँग सम्बन्धित निकायहरूबीच समन्वय र समझदारी अभिवृद्धि गरी परिआउने समस्या छिटोछरितो समाधान गर्न सघाउ पुऱ्याउने उद्देश्यले कम्पनी रजिष्ट्रारको कार्यालय, धितोपत्र बोर्ड, नेपाल स्टक एक्सचेञ्ज लिमिटेडसँग अन्तर्कृत्या कार्यक्रमको आयोजना गरिएको थियो । उक्त अवसरमा यी तीनथरी निकायहरूको बीचमा बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूको संस्थापन, नियमन तथा निरीक्षण क्षेत्रमा देखापर्ने समस्या समाधान गर्न साझा दृष्टिकोण बनाएर जाने विषयमा महत्वपूर्ण समझदारी भएको छ ।

संगठनात्मक संरचनामा परिवर्तन

१९४. बैंक पुनर्संरचना कार्यक्रम अन्तर्गत बैंकको संगठनात्मक संरचनामा समय सापेक्ष परिवर्तन गर्ने कार्यलाई यस वर्ष पनि निरन्तरता प्रदान गरिएको छ । २०६१।२।१५ देखि बैंकको कांकडभिट्टास्थित भा.रु. सटही काउण्टर नेपाल बैंक लिमिटेडलाई हस्तान्तर गरी त्यहाँ रहेको भवन सहित अन्य भौतिक सरसमान भन्सार कार्यालयलाई हस्तान्तरण गरियो । ईलाम कार्यालयले हेर्दै आएको झापा जिल्लाको आर्थिक गतिविधिको अध्ययन २०६१।५।१० देखि विराटनगर कार्यालयलाई हस्तान्तरण गरियो भने ईलाम कार्यालयलाई २०६२ वैशाख १ देखि पूर्ण रूपमा बन्द गरी उक्त कार्यालयले सम्पादन गर्दै आएको कार्यहरू विराटनगर कार्यालयबाट सम्पादन गराउने व्यवस्था गरी भौतिक सरसमानहरू विराटनगर कार्यालयमै स्थानान्तरण गरियो । मुलुकको वर्तमान अवस्था तथा कार्यालयबाट सम्पादन गरिने कार्यहरूसमेतलाई मध्यनजर गर्दै धनगढी कार्यालयलाई अधिकृत प्रथम स्तरको कार्यालयबाट अधिकृत द्वितीय स्तरको कार्यालय प्रमुख रहने गरी कार्यालयको स्तर घटाईएको छ । कामको प्रकृति हेरी विभागीय कामहरू स्थानान्तरण गरिँदै आइएको छ । जनशक्ति व्यवस्थापन विभाग अन्तर्गत रहेको क्लिनिक सामान्य सेवा विभागमा स्थानान्तरण गरिएको छ भने सहूलियत फाँटबाट हुने गरेको कार्यान्वयन स्तरको कार्यहरू (कर्मचारी कल्याण कोष सापटी, टेलिफोन/मोबाईल फोन सापटी, प्रविधि खरीद तथा शिप विकास सापटी, ढुकुटी बीमा, सम्पत्ती बीमा, क्यास इन ट्रांजिट बीमा, व्यक्तिगत दुर्घटना बीमा, औषधि उपचार पेशकी, पेन्सन सम्बन्धी कार्यहरू) वित्त व्यवस्थापन विभागमा स्थानान्तरण गरिएको छ । आगामी दिनहरूमा यस किसिमका संगठनात्मक सुधारको कार्यक्रमहरूलाई निरन्तरता प्रदान गरिनेछ ।

कर्मचारी सुविधा तथा अन्य नीतिगत व्यवस्था

१९५. बैंकमा कार्यरत कर्मचारीहरूको हितलाई ध्यानमा राख्दै समीक्षा अवधिमा निम्नानुसारका नीतिगत व्यवस्थाहरू गरिएका छन् :
- (क) २०६१ बैशाख १ देखि कर्मचारीलाई प्रदान गरिँदै आएको परिचय-पत्रमा समय सापेक्ष सुधार गरी नयाँ परिचय-पत्र लागू गरिएको छ ।
 - (ख) संचयकोष सापटी प्रदान गर्दा जनशक्ति व्यवस्थापन विभागबाट लेखी पठाउने व्यवस्थामा २०६१ श्रावण १ देखि परिवर्तन गरी वित्त व्यवस्थापन विभाग अन्तर्गत कर्मचारी अवकाश कोषबाट प्रदान गर्ने व्यवस्था गरिएको छ ।
 - (ग) विगतमा प्रदान गरिँदै आएको टेलिफोन सापटी व्यवस्थामा २०६१ आश्विन २४ देखि कर्मचारीहरूलाई दोहोरो नपर्ने गरी Mobile पनि लिन सक्ने गरी नीतिगत व्यवस्था गरिएको छ ।
 - (घ) २०६१ कार्तिकदेखि बैंकमा हरेक कर्मचारीलाई रु. १,१००/- का दरले खाजा खर्च प्रदान गरिएको छ ।
 - (ङ) बैंकका कर्मचारीहरूले आधुनिक प्रविधि आत्मसात गर्न र शिप विकास गर्न सक्नु भन्ने हेतुले २०६१ मंसिर १६ देखि कर्मचारीलाई रु. ४०,०००/- प्रविधि खरीद तथा सीप विकास सापटी प्रदान गरिएको छ ।
 - (च) कर्मचारीहरूको बीमित सापटी बापत बीमा कम्पनीबाट प्राप्त हुने कुल बोनस रकमको विद्यमान बाँडफाँडको व्यवस्थामा परिवर्तन गरी कुल बोनस रकमको ८५ प्रतिशत कर्मचारीहरूलाई वितरण गर्ने र बाँकी १५ प्रतिशत बैंकले राख्ने नयाँ व्यवस्था गरिएको छ ।
 - (छ) २०६१ माघ महिनादेखि कर्मचारीहरूको ग्रेड रकम सुरु तलव स्केलको पाँच प्रतिशत कायम गरिएको छ ।
 - (ज) बैंकको सुरक्षा समूह/आ.वा. समूह अन्तर्गत करार सेवामा कार्यरत सुरक्षाकर्मीहरूको व्यक्तिगत दुर्घटना बीमा कभर गरिएको तथा कार्यरत अवस्थामा मृत्यु हुँदा दाहसंस्कार एवम् काजकृया सहायता प्रदान गर्ने व्यवस्था गरिएको छ ।

सूचना प्रविधि

सफ्टवेयर विकास तथा सुधार

१९६. बैंकका विभिन्न विभागहरूको कार्यलाई कम्प्यूटराइज गर्नको लागि आवश्यक सफ्टवेयर विकास तथा पहिले तयार गरिएको सफ्टवेयरहरूको आवश्यक सुधार (Modification) गर्ने क्रममा समीक्षा अवधिमा निम्नानुसारका कार्यहरू सम्पन्न गरिएको छ :
- (क) नेपाल राष्ट्र बैंक केन्द्रीय कार्यालयमा स्थापित नेपाल राष्ट्र बैंक, अवकाश कोषको लागि आवश्यक सफ्टवेयर तयार गरी कार्यान्वयनमा ल्याइएको छ ।
 - (ख) मुद्रा व्यवस्थापन विभागको नोट लेजर फाँटको कार्यलाई कम्प्यूटराइज गर्नको लागि गत वर्ष सफ्टवेयर तयार गरी प्रयोगमा ल्याइएकोमा यस वर्ष उक्त सफ्टवेयरको पूरकको रूपमा अन्य (एक्सचेञ्ज, नोटकोष, जलान र स्टक) फाँटहरूको कार्यलाई समेत एकिकृत गरी नयाँ सफ्टवेयर तयार गरी कार्यान्वयनमा ल्याइएको छ ।
 - (ग) लघु वित्त विभाग, ग्रामीण स्वावलम्बन कोषको लेखा र सूचना प्रणालीको लागि सफ्टवेयर तयार गरी उक्त सफ्टवेयर सोही विभागमा Install गरी परीक्षणको क्रममा रहेको छ ।
 - (घ) टक्सार विभागको लेखा प्रणालीलाई कम्प्यूटराइज गर्न आवश्यक सफ्टवेयर तयार गरी सञ्चालनमा ल्याइएको छ । साथै, सोही विभागको लागि धातुको अभिलेखलाई कम्प्यूटराइज गर्नको लागि आवश्यक सफ्टवेयर तयार पारी कार्यान्वयनमा ल्याउन पहल गरिएको छ ।
 - (ङ) कानून महाशाखाले राख्ने गरेको घर मर्मत तथा घर जग्गा सापटी सम्बन्धी अभिलेखलाई कम्प्यूटराइज गर्नको लागि सिष्टम अध्ययन गरी सफ्टवेयर तयार गरिएको छ ।
 - (च) वित्तीय संस्था सुपरिवेक्षण विभागमा वित्तीय संस्थाहरूबाट प्राप्तहुने विभिन्न किसिमका विवरणहरूलाई कम्प्यूटरको माध्यमबाट प्राप्तगरी सोलाई प्रशोधन गर्नको लागि सिष्टम अध्ययन गरी सफ्टवेयर तयार हुँदै गरेको छ ।

- (छ) राष्ट्र ऋण व्यवस्थापन विभाग र बैकिङ्ग कार्यालयको हिसावकिताव सरलीकरण गर्ने कार्यमा सघाउ पुऱ्याउन थप रिपोर्ट तयार हुने गरी सफ्टवेयरमा सुधार गरिएको छ ।
- (ज) तरलता अनुगमन संरचनाको आधारमा मौद्रिक व्यवस्थापनलाई प्रभावकारी तुल्याउन साप्ताहिक वासलात तयार गर्न बैकिङ्ग सफ्टवेयरमा आवश्यक सुधार गरिएको छ ।
- (झ) जनशक्ति व्यवस्थापन विभाग, सहूलियत फाँटको कर्मचारी पेन्सन व्यवस्थालाई कम्प्यूटराइज गर्नको लागि सिष्टम अध्ययन गरिएको छ ।
- (ञ) बैकमा प्रयोगमा रहेका सफ्टवेयरहरूको डकुमेण्ट तयारपार्ने क्रममा नेपाल राष्ट्र बैकका जिल्लास्थित कार्यालयहरूमा प्रयोग भइरहेको बैकिङ्ग सफ्टवेयरको विस्तृत डकुमेण्ट तयार पारिएको छ ।

IT Re-engineering Project

१९७. वित्तीय क्षेत्र सुधार कार्यक्रम अन्तर्गत विश्व बैकको सहयोगमा नेपाल राष्ट्र बैकको सूचना प्रविधि क्षमता पुनर्संरचना गर्नको लागि २०६१ श्रावण २५ देखि Consulting Project संचालनमा रहेको छ । सो अन्तर्गत हाल IT Consultant कार्यरत रहनुभएको छ । उक्त Project मार्फत् केन्द्रीय बैकलाई सुहाउँदो अन्तर्राष्ट्रिय स्तरको आधुनिक Software System "NIFMIS" (Nepal Integrated Financial Management Information System) को व्यवस्था गरिने कार्यक्रम रहेको छ । साथै, सो सफ्टवेयर संचालनको लागि आवश्यक पर्ने थप Hardware को व्यवस्था गर्ने, बैकमा Better Broad Band Access को व्यवस्था गर्ने, बैकको केन्द्रीय कार्यालय, बैकिङ्ग कार्यालय तथा जिल्लास्थित कार्यालयहरू बीच Network Infrastructure Linkages स्थापना गर्ने, Disaster Recovery Site को व्यवस्था गर्ने, नयाँ प्रविधिको सुसंचालनको लागि बैकका सम्बन्धित कर्मचारीहरूलाई आवश्यक प्रशिक्षण दिने कार्यक्रमहरू समेत उक्त Project को कार्यक्षेत्रभित्र रहेको छ ।

पारिवारिक बजेट सर्वेक्षण

१९८. विद्यमान शहरी क्षेत्रको उपभोक्ता मूल्य सूचकाङ्कको वस्तु डालो र भार विभाजन आर्थिक वर्ष २०५२/५३ मा सम्पन्न गरिएको तेस्रो पारिवारिक बजेट सर्वेक्षणको आधारमा तय गरिएको हो । मूल्य सूचकाङ्क अति सम्बेदनशील विषय भएको र यसको बनोट र आधारहरूले देशको अर्थव्यवस्था र उपभोक्ताहरूको उपभोग गर्ने बानीसँग तादात्म्यता राख्नु अपरिहार्य रहेकोले पनि बजारको वास्तविक मूल्य स्थितिको प्रतिनिधिमूलक मूल्य सूचकाङ्क निर्माण गर्नु आवश्यक भएको छ । तेस्रो पारिवारिक बजेट सर्वेक्षण पछिको करिब १० वर्षको अवधिमा अर्थतन्त्रको संरचना, बजार व्यवस्था, व्यापारिक रणनीति र उपभोक्ताहरूको उपभोग गर्ने बानी तथा खर्च प्रणालीमा व्यापक परिवर्तनको साथसाथै बजारमा नयाँ नयाँ वस्तु तथा सेवाको प्रवेश र पुरानो वस्तु तथा सेवा लोप हुने प्रवृत्ति बढ्दै गएको छ ।
१९९. उपभोक्ता मूल्य सूचकाङ्कले आम उपभोक्ताहरूको खर्च प्रणाली र बजारको वास्तविक मूल्य स्थितिको सही प्रतिनिधित्व गर्नुपर्ने भएकोले उपभोक्ता मूल्य सूचकाङ्कलाई अद्यावधिक र परिमार्जन गर्ने कार्य निश्चित समयावधिमा निरन्तर रूपमा गरिरहनु पर्दछ । प्रत्येक पाँच वर्षमा पारिवारिक बजेट सर्वेक्षण गरी उपभोक्ता मूल्य सूचकाङ्कलाई अद्यावधिक गर्ने अन्तर्राष्ट्रिय प्रचलन रहेको छ । यिनै तथ्यहरूलाई मनन गरी नेपाल राष्ट्र बैकले विद्यमान उपभोक्ता मूल्य सूचकाङ्कको दायरा फराकिलो पारी यसमा समसामयिक सुधार गर्ने र यसको साथसाथै सामाजिक-आर्थिक परिसूचकहरू (Socio-economic Indicators) पत्ता लगाई सर्वसाधारणको जानकारीमा ल्याउने प्रमुख उद्देश्यले चौथो पारिवारिक बजेट सर्वेक्षण सम्बन्धी कार्यहरू अगाडि बढाएको छ । यसै सन्दर्भमा २०६१ माघ १ देखि पारिवारिक बजेट सर्वेक्षण आयोजना, केन्द्रीय कार्यालयको स्थापना भइसकेको छ र निकट भविष्यमै स्थलगत रूपमा सर्वेक्षण संचालन गरिने भएको छ ।

अन्य कामकारवाही

२००. बैकको आन्तरिक खर्च व्यवस्था तथा लिलाम सम्बन्धी व्यवस्थालाई अझ बढी व्यवस्थित तथा पारदर्शी बनाउन नेपाल राष्ट्र बैक ऐन, २०५८ बमोजिम सो सम्बन्धमा आवश्यक कानूनी व्यवस्था गर्न विनियमावलीको मस्यौदा पेश भएकोमा बैकको संचालक समितिबाट नेपाल राष्ट्र बैक, खर्च व्यवस्था विनियमावली, २०६१; र नेपाल राष्ट्र बैक लिलाम सम्बन्धी निर्देशिका, २०६१ मिति २०६१/१/६ मा पारित भई सोही मितिदेखि प्रारम्भ समेत भइसकेको छ ।

२०१. साविकको ऐन अन्तर्गत बनेको विद्यमान नेपाल राष्ट्र बैंक कर्मचारी नियमावली, २०४९ को सट्टा नेपाल राष्ट्र बैंक ऐन, २०५८ को दफा ११० को उपदफा (२) को प्रावधान बमोजिम नेपाल राष्ट्र बैंक कर्मचारी सेवा विनियमावली, २०६१ को मस्यौदा तयार गरी बैंकको संचालक समिति समक्ष पेश भएको छ ।
२०२. नेपाल राष्ट्र बैंक कागजात धुल्याउने विनियमावली, २०६१ र नेपाल राष्ट्र बैंक कार्य संचालन विनियमावली, २०६१ को मस्यौदा गर्ने कार्य जारी रहेको छ ।
२०३. संस्थागत योजना समिति (Corporate Planning Committee) मा संस्थागत रणनीतिक योजना (२०६२-२०६६) बारे विस्तृत छलफल भई स्वीकृतिको लागि संचालक समिति समक्ष पेश भइसकेको छ ।
२०४. भुक्तानी प्रणालीको आधुनिकीकरण सम्बन्धी कार्यको लागि उपत्यका बाहिरका विभिन्न चारवटा कार्यालयहरूको स्थलगत अध्ययन सम्पन्न भई सोको आधारमा प्रतिवेदन तयार भइसकेको र उक्त प्रतिवेदनको आधारमा जिल्लास्थित सातवटै कार्यालयहरूमा यस सम्बन्धी कार्यान्वयन पक्षलाई अगाडि वढाइने छ ।
२०५. बजेट निर्देशिका तयार भई कार्यान्वयनमा आइसकेको छ ।
२०६. बैंकको संगठनात्मक सुधार तथा पुनर्संरचना सम्बन्धी कार्यहरूलाई अघि बढाउन तथा विद्यमान मानव संसाधन विकास नीतिमा आवश्यकतानुसार परिमार्जन गर्न विभिन्न अध्ययन अनुसन्धान प्रतिवेदनको आधारमा कार्यान्वयन भइसकेका तथा कार्यान्वयनको क्रममा रहेका कार्यहरू देहाय बमोजिम रहेका छन् :
- (क) वाह्य क्षेत्रबाट सहयोगी सेवा प्राप्त गर्ने सम्बन्धी अध्ययन प्रतिवेदनको कार्यान्वयनको क्रममा चमेना गृह सम्बन्धी कार्यको Outsourcing गर्ने कार्य भइसकेको छ ।
- (ख) वाणिज्य बैंकबाट संचालित सरकारी कारोबार तथा कमिशन खर्च सम्बन्धी अध्ययन प्रतिवेदनको आधारमा नेपाल बैंक लिमिटेड, भन्सार एरिया, वीरगञ्जबाट संचालित सरकारी कारोबार सम्बन्धी कार्य नेपाल राष्ट्र बैंक, वीरगञ्जबाट संचालन कार्यको थालनी भइसकेको छ ।
- (ग) जनशक्ति व्यवस्थापन विभागको संरचनागत सुधार अन्तर्गत उक्त विभाग अन्तर्गत रहेको पेन्सन तथा सहूलियत फाँटलाई वित्त व्यवस्थापन विभागमा र क्लिनिकलाई सामान्य सेवा विभागमा गाभ्ने अध्ययन पुरा भई तदनुरूप कार्यान्वयन प्रक्रिया अगाडि बढिरहेको छ ।
- (घ) नगद व्यवस्थापनमा सुधार सम्बन्धी प्रतिवेदन क्रमशः कार्यान्वयनमा आइरहेको छ ।
- (ङ) “बैंकर्स क्लवलाई बैंकको संगठनात्मक संरचनाबाट हटाउने सम्बन्धी” प्रतिवेदन स्वीकृत भई कार्यान्वयनको क्रममा रहेको छ ।
- (च) “बैंकर्स प्रशिक्षण केन्द्रको पुनर्संरचना सम्बन्धी” प्रतिवेदन पेश भई यस सम्बन्धमा एक उच्चस्तरीय समिति गठन भई कार्य अगाडि बढिरहेको छ ।
- (छ) पुस्तकालयको आधुनिकीकरण गर्ने सम्बन्धी अध्ययन प्रतिवेदन तयार भई कार्यान्वयनको प्रक्रियामा रहेको छ ।
- (ज) जनसम्पर्क महाशाखाको संरचनागत सुधार सम्बन्धी कार्यको अध्ययन जारी रहेको छ ।
२०७. शोधनान्तर तथ्याङ्क संकलन कार्यमा महत्वपूर्ण भूमिका रहेको शोधनान्तर तथ्याङ्क संकलन निर्देशिकालाई समयानुकूल अद्यावधिक गर्न आवश्यक भए अनुरूप साविकको निर्देशिकामा आवश्यक संशोधन तथा परिमार्जन गरी “शोधनान्तर तथ्याङ्क संकलन निर्देशिका, २०६१” जारी गरिएको छ ।
२०८. कृषिजन्य वस्तुहरूको निर्यात स्थिति तथा सम्भाव्यता सम्बन्धी अध्ययन सम्पन्न गरिएको छ । उक्त अध्ययनबाट हाल निर्यात भइरहेको वस्तुहरूमा दाल, अलैंची, अदुवा तथा सुठो, जडिबुटी र जडिबुटीजन्य औषधि, जुस, चिया तथा कफीजस्ता वस्तुहरूको निर्यात सम्भाव्यता राम्रो देखिएको छ भने नयाँ निर्यातमूलक वस्तुको रूपमा फूल, सुर्यमुखी फूल, सुन्तला, भटमास, डालेचुक आदि वस्तुहरूको व्यावसायिक उत्पादन गर्न सकेमा निर्यात प्रवर्द्धन गर्न सकिने उच्च सम्भावना रहेको देखिएको छ ।
२०९. संस्थागत योजना विभागसँगको सहकार्यमा बैंकर्स प्रशिक्षण केन्द्रको भावी स्वरूप र सञ्चालन प्रक्रियाको बारेमा बैंकर्स प्रशिक्षण केन्द्र पुनर्संरचना सम्बन्धी अध्ययन प्रतिवेदन तयार भई पेश भएको छ ।

२१०. बैंकको नाममा रहेको ललितपुर जिल्ला खुमलटारस्थित जग्गा श्री ५ को सरकार मन्त्रपरिषदको निर्णयबाट श्री ५ महेन्द्र प्रकृति संरक्षण कोषलाई दिने र सोको सट्टामा भक्तपुर जिल्ला सानो ठिमीस्थित जग्गा यस बैंकलाई दिने निर्णय भएबमोजिम उक्त जग्गाको कित्ताकाट तथा नापजाँच गरी यस बैंकको नाममा जग्गाधनी प्रमाणपूजा (लालपूजा) लिने कार्य भइसकेको छ भने थापाथली परिसरस्थित कार्यालय भवन रहेको करिब ४३ रोपनी जग्गाको जग्गाधनी प्रमाणपूजा गत सालसम्म बन्नु नसकेकोमा यसै अवधिमा बैंकको नाममा जग्गाधनी प्रमाणपूजा प्राप्त भएको छ । साथै, यस बैंकको जनकपुर कार्यालय भवन रहेको जग्गा विवाद सम्बन्धी गुठी संस्थानसँग चलिरहेको मुद्दामा सम्मानित अदालतबाट बैंकको पक्षमा फैसला भएबाट उक्त जग्गा विवाद सम्बन्धी मुद्दाको टुंगो लागिसकेको हुँदा बैंकको सम्पत्ती सुरक्षित गराउने लगायतका कार्यहरु समेत सो अवधिमा सम्पन्न भएका छन् ।
२११. बैंक पक्ष विपक्ष भएका मुद्दाहरुमा यस बैंककै नेतृत्वमा दायरी तथा प्रतिवादको कार्य सम्पादन गर्दै समग्रमा बैंकको प्रतिरक्षा गर्ने कार्य भइरहेबाट बैंकमा उपलब्ध जनशक्तिको उपयुक्त परिचालन हुनगर्दा मुद्दा मामिलाको कारवाहीमा बैंक आत्मनिर्भर भइसकेको छ ।

उपसंहार

२१२. सवल तथा प्रभावकारी मौद्रिक, विदेशी विनिमय एवम् वित्तीय क्षेत्र नीतिहरुको माध्यमबाट समष्टिगत आर्थिक स्थिरता कायम गर्ने लक्ष्य सहित आधुनिक, गतिशील, विश्वसनीय एवम् प्रभावकारी केन्द्रीय बैंकको भूमिका निर्वाह गर्न अग्रसर नेपाल राष्ट्र बैंक आगामी दिनहरुमा पनि आफ्नो दायित्व पूरा गर्न अझ सशक्त एवम् जिम्मेवार रुपमा लागि रहने छ भन्ने प्रतिवद्धता व्यक्त गर्दछु ।
२१३. अन्तमा, स्वर्णजयन्तीको यस अवसरमा बैंकको ५० वर्ष लामो यात्राका सम्पूर्ण शुभेच्छुक, सहयोगी एवम् सहयात्रीहरुप्रति पुनः धन्यवाद ज्ञापन गर्दै आगामी दिनहरुमा पनि यहाँहरुको सहयोग र शुभेच्छा निरन्तर रुपमा प्राप्त हुन सकोस् भन्ने कामनाका साथ आफ्नो मन्तव्य यहीं टुङ्ग्याउने अनुमति चाहन्छु ।

धन्यवाद !